UJJ JÁNOS

SÉTÁK ARADI TEMETŐKBEN, EMLÉKHELYEKEN

ALMA MATER ALAPÍTVÁNY
ARAD 2009

Ujj János
Séták aradi temetőkben,
emlékhelyeken

Ujj János

Séták aradi temetőkben, emlékhelyeken

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
Nr. 645204
A. D. XENOPOL ARAD
DL

Alma Mater Alapítvány, Arad
2009

Fényképek: Ujj János

ISBN: 973-87566-8-5

© Ujj János
Alma Mater Alapítvány, Arad

Nyomda: Carmel Print & Design kft.

ARADI TEMETŐKALAUZ

„Itt áll a temető tanúnak,
Fejfáin magyar még a szó...
Kicsiny keresztek összesúgnak,
Nesz támad, könnyű, elhaló...”

Reményik Sándor: Íme bizonyság...
(A kolozsvári temetőben)

Aradon egyre kevesebb. Mármint a magyar szó a temetők fejfáin. Mert tagadhatatlanul fogyunk. Az elvándorlás, az öregedés, a természetes és erőszakos asszimiláció miatt. Fogyatkoznak az utódok, akik rendben tartsák, megváltsák őseik sírját.

Sajnos, nagyon kevés aradihoz jutott el a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő Bizottság Füzetei sorozatban az 1999-ban megjelent Hol sírjaink domborulnak c., kis példányszámú tanulmánykötet. Abban Pávai Gyula tanár, aradi helytörténész Aradi Panteon címmel közölt fényképfelvételekkel illusztrált tanulmányt az aradi Felsőtemetőben elhantolt legjelentősebb magyar halottakról. Már akiknek a sírja az írás megszületéséig megmaradt! Mert a meg nem hosszabbított bérletű sírhelyeket, tekintet nélkül az ott elhantolt személy jelentőségére, módszeres következetességgel és gyorsasággal adták el, s az új tulajdonos első tényked̄ése az volt, hogy lecsiszoltatta a régi feliratot. Pávai Gyula már akkor arról panaszkodott, hogy az egykori aradi magyar színház társulata egyetlen tagjának sem maradt fenn a sírja.

Azóta a helyzet csak romlott. Aradi magyar illetékesek többszöri interpellációja, közbenjárása ellenére, folyik a történelmi, kulturális személyiségek sírjainak, kriptáinak kiárusítása. Százéves márványemlékmű-

vekre, kripták bejárata fölé új feliratok kerülnek, nemes egyszerűséggel kivésik vagy lecsiszolják a régiekről a történelmi hangzású neveket, leveszik avagy leverik a nemesi címereket. Így tűnt el mindörökre Salacz Gyula és Varjassy Lajos polgármester, Ódry Lehel operaénekes-színész és Solymosán Magda színésznő, dr. Réthy László akadémikus sírja is. Immár számos jeles személyiség, többek között Szántay Lajos műépítész végső nyughelyének tetején is más nyelvű felirat díszeleg. Temetőink, nagyjaink végső nyughelye védelmére idehaza nem létezik egyetlen törvényes szabályozás sem.

A jelen kalauz sok-sok napi, heti temetői bolyongás eredményeként született meg. Természetesen már csak tartalmában, az elhantoltak jelentőségében sem vetekedhet az 1989-ben Lászlóffy Aladár tollából származó, Kántor László fényképezte Házsongárd c. Helikon kiadvánnyal. De valamivel több szeretne lenni, mint az ugyanazt a sírkertet bemutató térkép (Kiss Melitta és Pápai Ferenc, Budapest-Kolozsvár, 2001). Lényegében felleltározása azon jeles aradi magyar személyek még megmaradt síremlékeinek, akik tettek valamit a városért, a megyéért, a kisebbségi hitéletért, oktatásért és kultúráért. Talán a nagyobb, közös odafigyelés megakadályozza, vagy legalábbis lelassítja a további pusztulást, néhányat még sikerül az utolsó pillanatban megmenteni a feledéstől. Mert „a sírok nem a halál, hanem az élni akaró élet monumentumai és szimbólumai. Síremlékeink eltüntetése, temetőink megsemmisítése vagy <<átültetése>> nem más, mint egy egész nép élete és jövője elleni merénylet" – írta Tőkés László püspök a Hol sírjaink domborulnak c. kiadvány előszavában.

A temetőkalauzt segítségnek szánom a hozzánk látogató, a város kultúrtörténetét nem ismerő idegeneknek, de segítségnek a mindenkori érettségi találkozók résztvevőinek is, ha netalán egykori tanáraik sírjára szeretnék letenni a megemlékezés virágait. A könnyebb tájékozódás elősegítésére a sírok megjelölése tartalmazza a temetői parcellaszámot (ahol van), s annak római számmal (I–IV.) jelölt általában négyes felosztását is.

A szerző

AZ ARADI TEMETŐK

Őseink jelenlétét e vidéken a X. századtól kezdődően tagadni lehetetlen. Megyénk területén több helyen (Arad–Csála, Földvár, Sikló stb.) fedeztek fel honfoglalás követő évtizedekből származó sírokat. Bár a vita még folyik a középkori Arad helyéről, egyre inkább nyilvánvaló, hogy a XI. században kialakult vármegye első központja az Öthalom (Glogovác, Vladimirescu község) területén lévő egykori ispánvár volt. A körül alakult ki az Arad vagy Orod nevet viselő település, amelyről azt is tudjuk, hogy volt benne Közép utca, s a logika szerint annak mindkét oldalán legalább egy-egy utca futott. Az 1970-as években az aradi múzeum régészei, Mircea Barbu és Mircea Zdroba feltárták a település temetőjének egy részét, de az ott talált leletek antropológiai feldolgozásáról részletes tudományos közlemény nem, csupán egy gyorselemzés készült. Annyi ismert, hogy a sírokban Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046), I. András (1046–1060) és I. Béla (1060–1063) királyaink idejéből származó pénzérméket leltek. A mintegy 400 lokalizáltból 250 feltárt sír elhelyezkedése bizonyítja, hogy már akkoriban módszeresen folyt a halottak elhantolása. A vár keleti és középső részén a sírok többrétegűek is voltak. Némely sírt téglákból összeállított keret szegélyezett. A vár belső területén a temetkezést a XII. század folyamán abbahagyták, azt követően már csak a várságon kívül hantolták el halottaikat.

A középkori rendelkezések temetkezési helyül a templomok csarnokát, az altemplomot és a templomok környékét, az úgynevezett cintermeket jelölték meg, a közemberek kerültek a város-, településszéli temetőkbe.

A török hódoltság idejében Evlia Cselebi török

világutazó 1660–1664 között megfordult Aradon is. Az 1651-ben török kézre került aradi palánkvárról szóló leírásában megemlíti, hogy Aradról Lippa vára felé indulva, a Maros folyó partján haladva jelentős török temető létezett. A temetőt II. Rákóczi György 1658-as Arad melletti (Ópálos közelében lezajlott) csatája után alakították ki. Akkor az erdélyi fejedelem fellázadt a török uralom ellen, „s ellene Kircsil Kenáán pasa, budai vezír és Alcsi Hasszán pasa kirendeltettek, ezen a helyen ütközött össze velük; Kenáán és Hasszán pasák megfutamodtak, s Alcsi Hasszán pasa annyi ezer iszlám katonával a Maros folyóba fulladt. Itt áthaladván, az összes vértanúk sírjait meglátogattuk…" – írja Cselebi. A több ezer sírt magába foglaló török temető pontos helyéről nincs tudomásunk, a síremlékeket valószínűleg a megtelepedett lakosság elhordta és beépítette házaikba.

Arad mai területén rendszeres temetkezésről csak a XVIII. századtól van tudomásunk. Ruttkay Imre 1755-ben Aradról készített térképén három temetkezési helyet jelöl meg: egyet a Maros kanyarjában fekvő, a törökök által épített, azt követően osztrákok által korszerűsített palánkvár közvetlen közelében (a térkép alapján, valószínűleg valahol a TEBA és a régi cukorgyár helyén); a másodikat a szerb templom szomszédságában; a harmadikat Révay (Desseanu) és Batthyány (Püspökség) utca környékén. A vár melletti temetőt valószínűleg sírkertként használták már a török korban is, de módszeres régészeti ásatásokat sohasem végeztek a környéken.

A XVIII. századik még éltek a középkori szokások, az egyházközösségek és települések vezetőit, azok családtagjait, a papokat nem a köztemetőkben, hanem a templomok körüli cinteremben, avagy a templom alagsorában kiépített kriptában temették el. Erről tanús-

kodik a Minorita rendház alagsorában nemrég feltárt sír is (bár arról szakember nem mondott véleményt), valamint a szerb templom alatti, az alapító Tököli (Techelia) család elhunyt tagjait befogadó kripta, illetve a templom külső falába elhelyezett XVIII. századi sírkövek sora is.

Egy II. József által kiadott, de csak az uralkodó halála után, 1792-ben közzétett császári rendelet tiltotta meg a temetkezést a települések belterületén, s attól kezdve a városok, falvak szélére kerültek a temetők. A rendelet így hangzott: „II. József császár parancsolatja és ezután a királyi kormány rendelete, a halottak nem hogy a templom körül, de a falu cintermében sem temethetők, hanem csak a falun kívül." A pátens megszületésének oka kétségkívül a járványok terjedésének megakadályozása volt.

Kezdetben azokon a településeken, ahol több felekezet is élt, a temetők felekezetek szerint különültek el, vagy egyazon temetőben külön parcellába temették a katolikus, protestáns, ortodox vagy zsidó halottakat. Erről tanúskodnak Arad megye számos településének temetői. (Borosjenő, Pankota, Tornya, Pécska, Simánd, Gyorok, stb.) A városi temetőkben az utóbbi kétszáz évben vált szokássá a vegyes temetkezés.

Arad város mai területén az első rendezett temető az újaradi volt, de Újarad akkor még nem volt Arad része, Temes vármegyéhez tartozott. Ott, a Cigányka patak magasabban fekvő partján az 1738–39-es pestisjárványt követően alakították ki a temetőt, majd a település terjeszkedésével az 1792-es, a temetőket a falu területén kívülre helyező császári rendeletet követően került át a mai helyére.

A XVIII. század végén, az új vár megépítését követően jelölte ki a város a jelenlegi Mosóczy telepen

(Grădişte), a város belterületén túl az új zsidótemetőt is. A zsidó temetőket Béth Hácháimnak, vagyis az élők házának nevezik, mert halottaikat, halhatatlan lelküket élőknek tekintik. A keresztény temetőkkel ellentétben, a zsidó temetőkben nem szokás a rátemetés, a sírhelyet öröknek tekintik. Ezért maradtak meg több mint két évszázados síremlékek az aradi temetőben is.

Arad első rendezett, fallal övezett sírkertje az egykori Pesti (később Kossuth, most Mărăşeşti) utca végén, a Maros holtágán túl, az ún. Tisztviselőtelep helyén volt. Az a terület a valamikor nagy kiterjedésű Városliget szélén, az 1833-tól működő kórháztól nem messze terült el, s mintegy száz éven keresztül üzemelt. Abban létezett már temetői kápolna, golgota a 14 stációval, kriptasor. Ott hantolták el az 1849. évi februári utcai harcokban elesett honvédeket, akik sírja mellé (fölé?) került aztán Aradi Zsigmond Búsuló Arad c. szobra, ott nyugodtak Vécsey Károly és Lenkey János honvédtábornokok földi maradványai is.

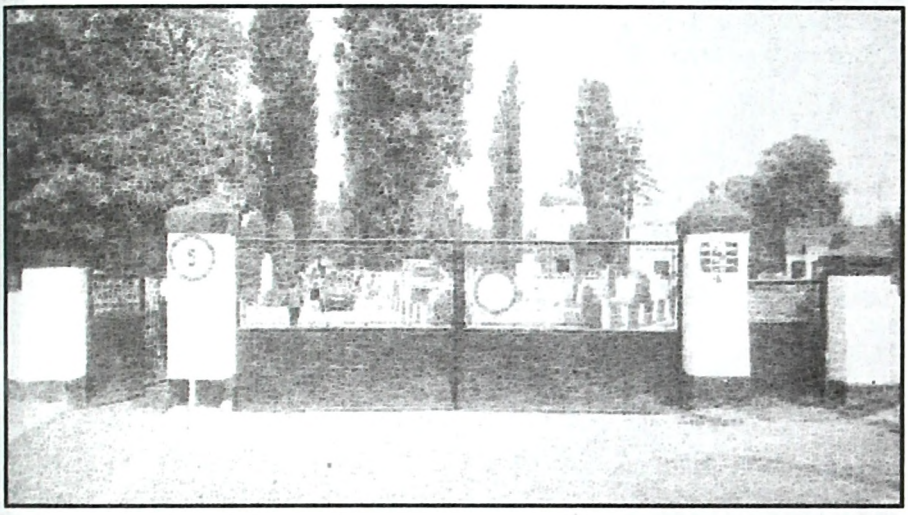
A lakosság számának növekedésével (1870-ben már meghaladta a 30 ezret) a város „kinőtte" a régi temetőt, s akkor jelölték ki a ma is működő temetőinket: a Felsőtemetőt a Pécskai út, az Alsótemetőt a Bodrogi út mellett (bár ez utóbbit már korábban is használták Pernyáva-Erzsébetváros lakói). Az ótemetőben 1876-tól nem hantoltak el több halottat, majd 25 év elteltével azokat a halottakat, akiknek hozzátartozói igényelték, exhumálták és átszállították az 1873-ban megnyitott Felsőtemetőbe. Utólag a régi sírkert területét parcellázták, arra az 1930-as években lakónegyed épült. (A Tisztviselőtelepen, az építkezések alkalmával még ma is sok csont kerül felszínre.) Az Aradon kialakult hagyomány szerint a Felsőtemetőben temették el a város legjelesebb személyiségeit, itt építették ki

családjuk számára a ma is álló kriptasort a város előkelőségei. Ez lett az aradi „Panteon".

Az aradi temetkezési szokások nem térnek el az alföldi szokásoktól. A római katolikus, görög keleti, evangélikus halottak sírhelyét kereszttel, a reformátusokét kehellyel, míg a zsidó halottakét Dávid-csillaggal jelölték, jelölik ma is. A síremlékek az egyszerű fa- vagy pléhkereszttől, a márványból, betonból, terméskőből terjedő síremlékekig terjed, a hozzátartozók anyagi lehetőségétől függően. E vidéken igen ritka a kopjafa, azt csak a más vidéken születettek, s ide származottak emlékére állítanak.

A város területén a már említett három temetőn kívül még működik néhány peremkerületi sírkert is: Mikelakán, Mosóczi telepen (egy keresztény és két zsidó), Gájban, Zsigmondházán, Buzsákban, Kisszentmiklóson. Az ezekben fellelhető jelesebb sírokat, illetve az azokban nyugvókról a legfontosabb információkat tartalmazza e kalauznak szánt könyv.

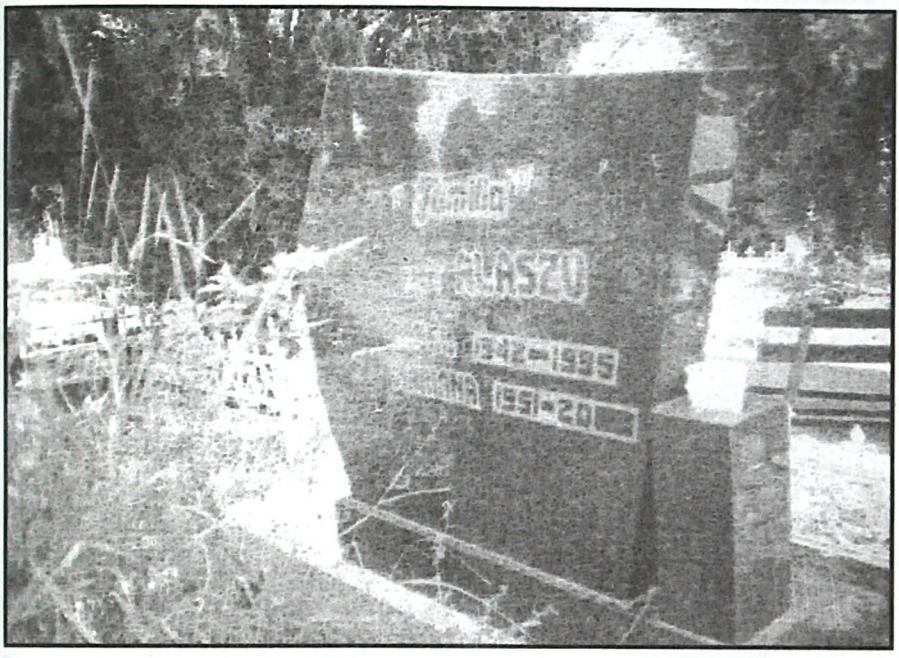
FELSŐTEMETŐ
(ETERNITATEA)

Felsőtemető

Alaszu Pál
festőművész (1942–1995)

A Câmpul Liniştii utcával párhuzamos sétány mellett

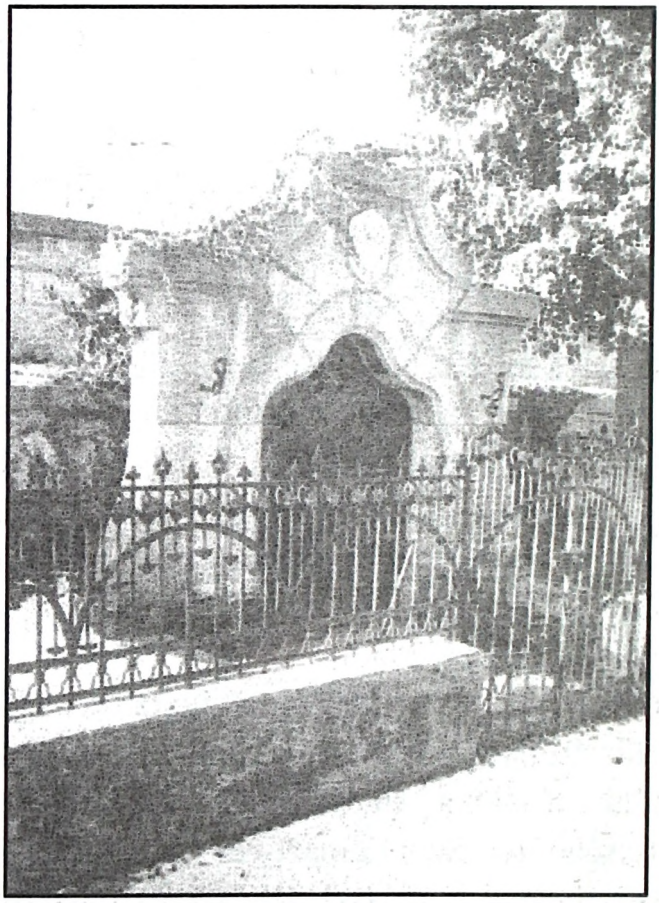
Temesváron született, ugyanott anyanyelvén érettségizett, majd ugyanott elvégezte az egyetem képzőművészeti karát. Arad megyébe, Kisiratosra került rajztanárnak, ott rendezte első egyéni kiállítását. A megyei művelődési bizottság mellett alapított központ munkatársaként az aradi és Arad megyei amatőr képzőművészeti mozgalmat irányította két évtizeden keresztül. Számos olyan képző-művészt indított el a pályán, aki később az aradi művészeti élet meghatározó személyisége lett. Szorgalmazta és elősegítette az aradi és Békés megyei művészek rendszeres találkozóját és kölcsönös bemutatkozását.

Tagja volt a Romániai Képzőművészek Szövetségének, az aradi művészek minden hazai és külföldi közös kiállításán jelentkezett alkotással. Rendszeresen

nyitott egyéni tárlatot is. Képein elsősorban a szürke és sárga árnyalatait használta mesterien. Ő volt a Tóth Árpád Irodalmi Kör Önarckép c. antológiájának illusztrátora. Alkotásai az aradi és több külföldi múzeumban, valamint egyéni gyűjteményekben megtalálhatók. Alkotóereje teljében ragadta el a szívinfarktus.

BR. ANDRÉNYI CSALÁD SÍRBOLTJA

A kriptasoron (35. kripta)

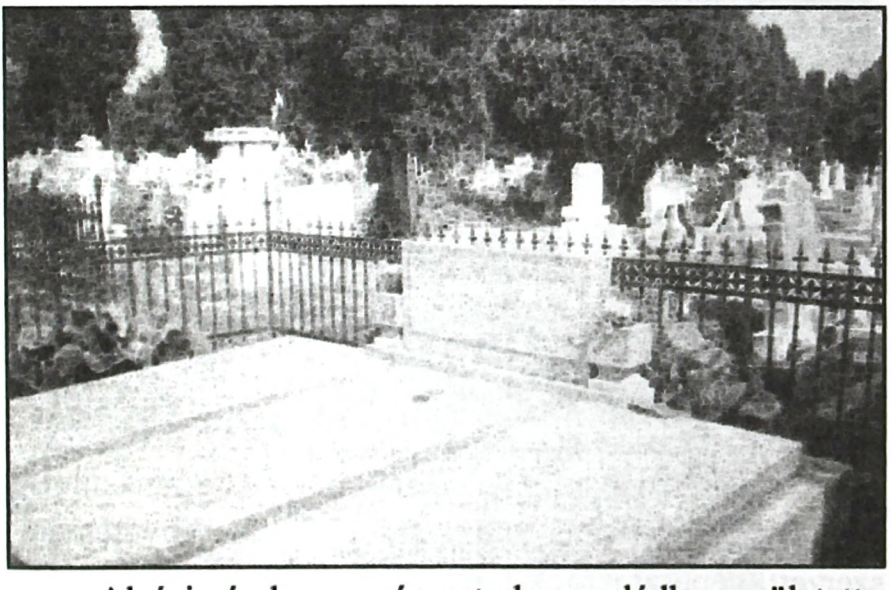
ID. ANDRÉNYI KÁROLY Gyorokon született, 1848-ban Aradon lovas nemzetőrnek jelentkezett. A becskereki táborban kapta a kiképzését, ő vezette a 24 fős aradi csoportot. Lakatos Ottó kapitányként

említi, de az 1867-ben alakult Aradi Honvédegylet tagjai között őrmesterként szerepel. A szabadságharc után az aradi első Takarékpénztár alkalmazottja, majd 1862–67 között igazgatója, 1891-ig igazgatósági elnöke volt. Részt vett a Szabadság-szobor felállítását elősegítő Szobor-bizottság munkájában. 1905-ben hunyt el.

Fia, ifj. *ANDRÉNYI KÁROLY* 1869-ben Aradon született. Belépett a nagybátyja által alapított vasáru üzletbe, amelynek vezetését később át is vette. Szántay Lajos műépítésszel megterveztette a nagyraktárát, amely az ország egyik legkorszerűbb ilyen létesítménye volt. Az ő adományából épült fel 1910-ben az aradi gyermekkórház (Tabakovits Emil tervezte), amiért a család bárói címet kapott.

ANGEL ISTVÁN
polgármester (1872–1957)

C. I. – családi sírkert

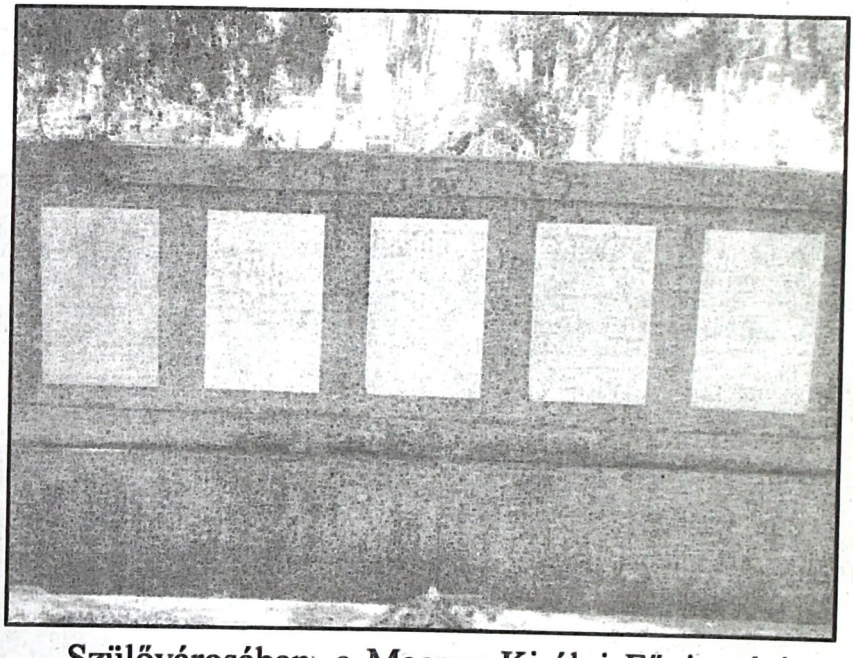
Alsósimándon román ortodox családban született, a budapesti egyetemen folytatott jogi tanulmányokat.

1898-ban az államtudományok doktorává avatták. 1914-ben választották meg a város főjegyzőjévé. 1918 őszén polgárőrséget szervezett, megakadályozta az erőszakos cselekedeteket. Arad polgármestereként ő fogadta a városba bevonult francia csapatokat, majd a kinevezett román prefektus kérésére ismét elvállalta a polgármesterséget. 1926-ig még egy ciklusban töltötte be a polgármesteri tisztséget. Számos társadalmi és gazdasági egyesületnek volt tagja és vezetője. A román Koronarenddel tüntették ki.

BAKONYI KÁLMÁN

gépészmérnök (Arad, 1887. febr. 15. – 1968. aug. 6., Temesvár)

H. III. parcella, családi sírkert

Szülővárosában; a Magyar Királyi Főgimnáziumban érettségizett, a Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett gépészmérnöki oklevelet 1909-ben. Előbb a magyar, majd a román államvasutak alkalmazottja volt.

1920-ban meghívták a Temesvári Műszaki Iskolába oktatni. A később egyetemmé alakult iskolában anyagtechnológiát tanított. Akkor költözött át Temesvárra. 1948–1960 között a Temesvári Műszaki Egyetem Gépésztechnológiai Tanszékének vezetője. Kiváló egyetemi jegyzeteit kiadták, több mint száz tudományos dolgozata jelent meg. Érdemes egyetemi tanári címet kapott, de odaítélték neki a Munkaérdemrend III., majd az I. fokozatát. A Bélyeggyűjtők Egyesülete temesvári fiókjának alapító tagja, majd díszelnöke volt.

BARABÁS BÉLA

politikus, közíró (1855. dec. 12.–1934. máj. 28.)

A Câmpul Liniştii utcával párhuzamos sétány mellett

Aradon született, a kolozsvári unitárius gim-

náziumban végzett, majd Budapesten jogot hallgatott. Aradra hazatérve a Függetlenségi és 48'as Párt prominens személyisége lett. 1892–1917 között a párt színeiben volt parlamenti képviselő. 1909-ben, a Kossuth szobor leleplezésekor ő mondta az ünnepi beszédet, gyakran szerepelt az október 6-i rendezvények szónokaként is. 1917–18-ban Arad vármegye és a város főispánja volt. 1919-ben, a Tanácsköztársasággal szembe helyezkedő ellenkormány vallás- és közoktatásügyi minisztere volt.

Az impériumváltást követően az aradi Magyar Párt elnöke, az országos párt alelnöke volt. 1926–33 között a bukaresti szenátusban képviselte szülővárosát.

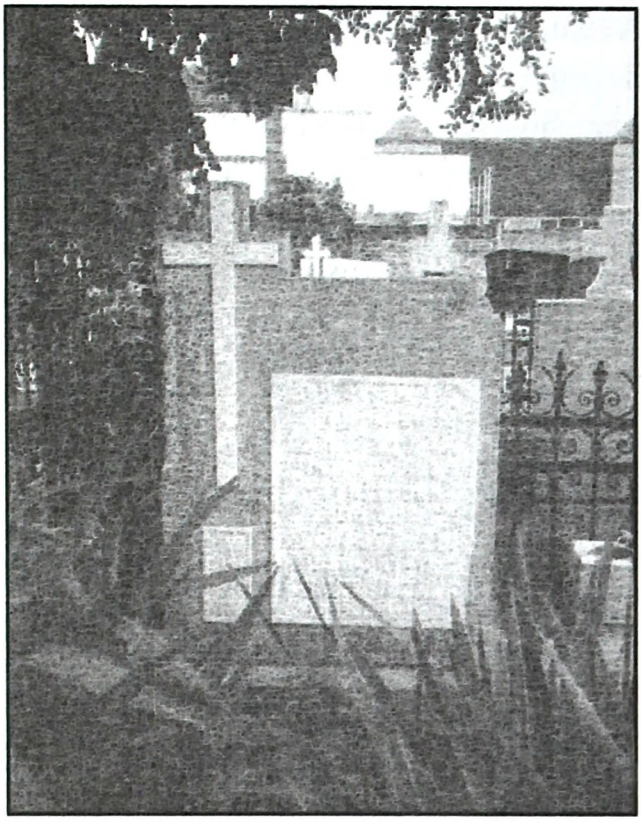
Jelentős publicisztikai tevékenységet folytatott, szerkesztője volt az Arad és Vidéke, majd főszerkesztője az Aradi Magyar Újságnak. Két kötetet közölt: Amikor Kossuth Lajost hazahívták (Cegléd, 1923) és Emlékirataim (Arad, 1929). Halálakor őt nevezték a legnagyobb aradi magyarnak.

BERKI JÓZSEF

orgonaművész, egyházi karnagy (1935–1998. júl. 29.)

B. III. parcella

Aradon született, szülővárosában érettségizett 1953-ban. A kolozsvári zenekonzervatórium elvégzését követően az aradi belvárosi minorita templom karnagya és orgonistája lett nyugdíjazásáig. Számos magas szintű szimfonikus hangversenyt rendezett a templomban jeles előadóművészek (többek között Ruha István hegedűművész) részvételével.

BOROS BÉNI, ZELENAI
mérnök (1839. ápr. 7.–1896. ápr. 15.)

A Nesnera család sírboltjában (l. ott) a kriptasoron (37. kripta)

Aradon született, a minoriták gimnáziumában tanult, 1856-ban érettségizett. A prágai és pesti műegyetemen szerzett mérnöki oklevelet. Több jelentős vasútépítkezésnél és a Tisza szabályozásánál szerzett tapasztalatot. Kinevezték Csanád vármegye főmérnökének, majd vasúti mérnökként tevékenykedett. A Nagyvárad–Kolozsvár–Marosvásárhely közötti vasútvonal építkezésénél vállalt vezető szerepet. Aradon kidolgozta a várost a Körösök völgyével összekötő vonal tervét. A vicinális vonalat 1877-ben nyitották

meg. A vállalkozás 1886-ban egyesült a szomszédos Csanád megye hasonló vasútjával (ACSEV), amely 415 kilométer hosszan működtette járatait. A társaság építtette fel az ún. Csanádi palotát.

Tizennégy éven keresztül volt Borosjenő körzet képviselője az országgyűlésben.

BOROS VIDA

tanár, újságíró (1842. jún. 7.–1914. dec. 6.)

A Nesnera család sírboltjában a kriptasoron (37. kripta)

Aradon született, itt végezte a gimnáziumot, az egyetemet Budapesten. Tanárként előbb Budapesten a polgári leányiskolában kezdte pályáját, majd a királyi főgimnázium megnyitásakor (1873.) hazatért Aradra matematikát oktatni. 1891-ben kinevezték a királyi főreál igazgatójának, e tisztséget húsz éven keresztül töltötte be.

A kor kiváló publicistája volt, aradi és budapesti lapok közölték írásait. 1890-ben az Aradi Közlöny felelős szerkesztője lett. Tagja vagy vezetője volt számos társadalmi és kulturális egyesületnek, a Kölcsey Egyesületnek is.

BUCHWALD JÓZSEF

orvos (? –1831)

1763. –

B. IV. – családi sírkert

Az utolsó nagy kolerajárvány 1831-ben sepert végig a megyén. A helyzet súlyosságára való tekintettel, július 4-én a vármegye vezetősége bejöveteli tilalmat rendelt el a megye határainál, a radnai búcsúkat is felfüggesztették. A járványnak mintegy 3000 áldozata

volt Arad megyében, ebből 200-200 Aradon és Pécskán. A betegséget a helyi orvosok igyekeztek megfékezni, közülük a városi főorvos, Buchwald József maga is áldozatul esett. Díszes emlékművét a család az ótemető megszüntetésekor áthozatta a Felsőtemetőbe.

Id. Czédly Károly

közíró, műfordító (1899. júl. 24.–1954. márc. 19.)

E. I. parcella

Aradon, a királyi főgimnáziumban érettségizett, 1920-ban már jogi doktorátust szerzett Budapesten. Előbb banki tisztviselőként, dolgozott, majd az aradi cukorgyár alkalmazta. Számos közgazdasági és tudományos cikket közölt az aradi Vasárnap c.

folyóiratban. Rendszeresen tartott előadásokat a Kölcsey Egyesületben. 1928-ban lefordította Carlo Collodi Pinocchio c. meséjét és Fajankó, a fából faragott Paprikajancsi tanulságos és vidám históriája címmel közölte.

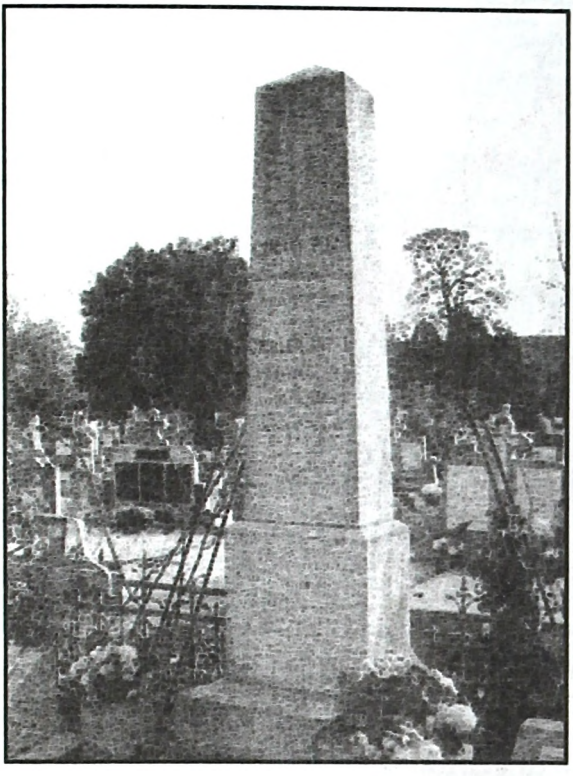

CZIGLER ANTAL
építész (1810–1872. febr. 11.)

C. I. parcella

Gyulán született, édesapja is építész volt. Aradon ő tervezte a görög keleti román katedrálist, amelynek munkálatait is ő vezette (1861–1865). Az ő tervezése a városi színház épülete is, de annak felavatását már nem érte meg. Fia, Czigler Győző (1850–1905) szintén építész lett, Budapesten egyetemi tanár volt, a fővárosban

számos épületet tervezett.

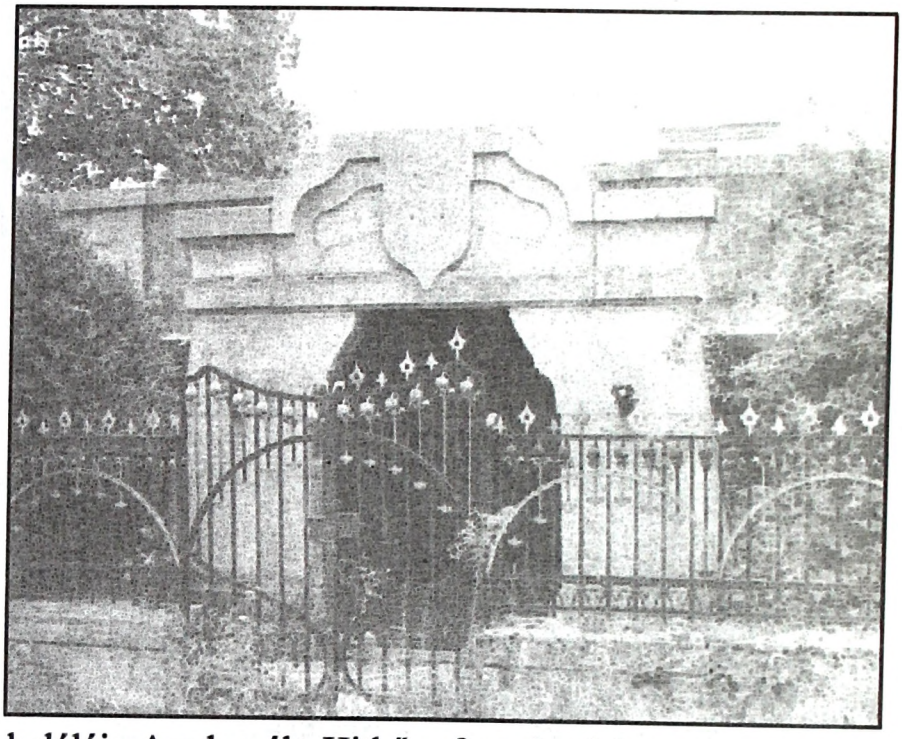
FÁBIÁN GÁBOR

műfordító, monográfus, akadémikus (1795. dec. 28.–1877. dec. 10.)

A Porcia-Fábián család sírboltja (34. kripta)

A Veszprém megyei Vörösberényben, református papi családban született. Tanulmányait Pozsonyban, Debrecenben és Pápán végezte. Teológiát tanult, majd Pesten jogot hallgatott. 1821-ben tette le az ügyvédi vizsgát. Pesten tagja lett a Kisfaludy Károly irányította Auróra körnek. Barátságot kötött Vörösmartyval, Bajza Józseffel, Czuczor Gergellyel. Ez idő alatt kezdett fordítani.

Kapcsolatba került a Bohus családdal, 1824-ben bízták meg a világosi uradalom jogi ügyeivel. 1837-től

haláláig Aradon élt. Hithű reformátusként nagy szerepe volt a jelenleg is álló templom felépítésében, hosszú időn keresztül volt a gyülekezet gondnoka.

1848-ban megválasztották világosi országgyűlési képviselőnek, Kossuth még titkárának is felkérte. A szabadságharc bukását követően bujdosni kényszerült. Aradi házi fogsága idején kezdte el a klasszikus latin költők (Horatius, Ovidius) fordítását, majd lefordította Cicero teljes életművét. Első magyar fordítója volt a liberalizmus atyjának titulált amerikai Alexis de Toqueville-nek.

1865-től ismét bekapcsolódott a politikai életbe, a Deák-párt egyik aradi alapembere lett.

Állandó munkatársa volt a Pesti Hírlapnak. Megírta Arad megye monográfiáját, amelynek első kötetét Budán meg is jelentette.

Tagjai közé választotta a Kisfaludy Társaság. Előbb levelező, majd rendes tagja lett a Magyar Tudományos Akadémiának.

FARMATI ZOLTÁN

labdarúgó (1924. júl. 29.–2006. jan. 4.)

Díszsírhely a főút jobb oldalán, a Goldis-sírkert mögött

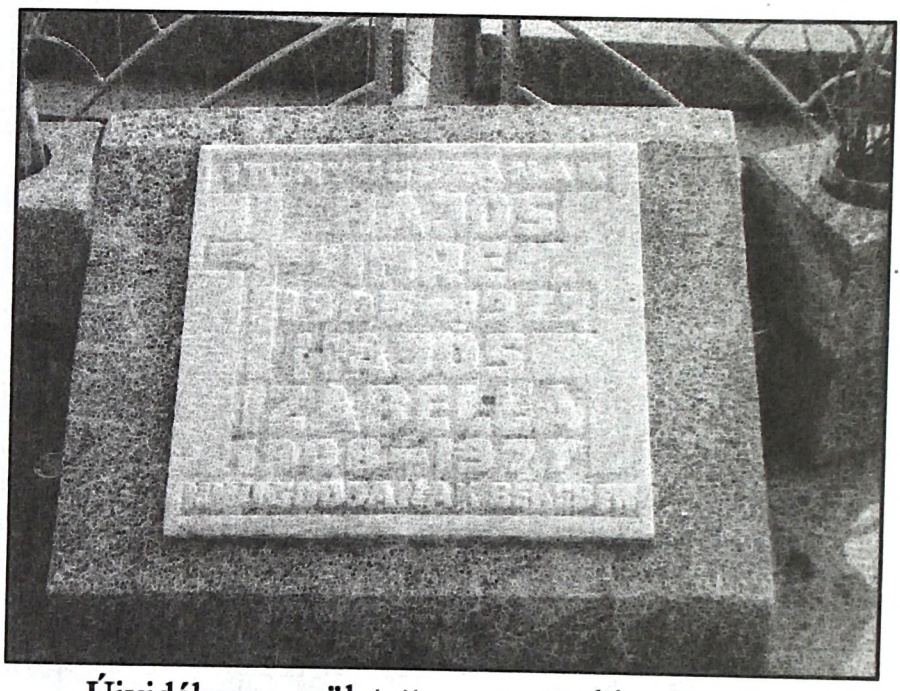
Szilágysomlyón született, Kolozsváron a KAC játékosaként vált ismerté. A második világháború után alakult ITA patrónusa, Neuman Ferenc báró hívta Aradra. Az aradi együttessel három bajnoki címet és két Román Kupát nyert. 21-szer szerepelt a román labdarúgó válogatottban balhátvédként, 1952-ben részt vett a helsinki olimpián szerepelt válogatottban. Miután abbahagyta az aktív sportolást, 1961-ben az UTA edzői tisztségét is ellátta, majd az utánpótlás nevelésével foglalkozott.

Teljesítményét sportmesteri címmel jutalmazták.

HAJÓS IMRE

festőművész (1905. szept. 24.–1977. ápr. 8.)

Q. I. parcella

Újvidéken született, gyermekkorát Lugoson töltötte, majd szüleivel Aradra költözött. A kolozsvári képzőművészeti főiskolát végezte 1928–1932 között, Aurel Ciupe, Catul Bogdan, Romul Ladea tanítványaként. 1930-ban állított ki először Temesváron, a Bánsági Művészetek Szalonján. Rendszeresen részt vett Bukarestben, Kolozsváron, Temesváron és Aradon megrendezett közös kiállításokon, illetve (alkalmanként) a külföldön, Prágában, Párizsban, Budapesten, Helsinkiben, majd 1971-től a Békéscsabán és Szarvason megrendezett tárlatokon.

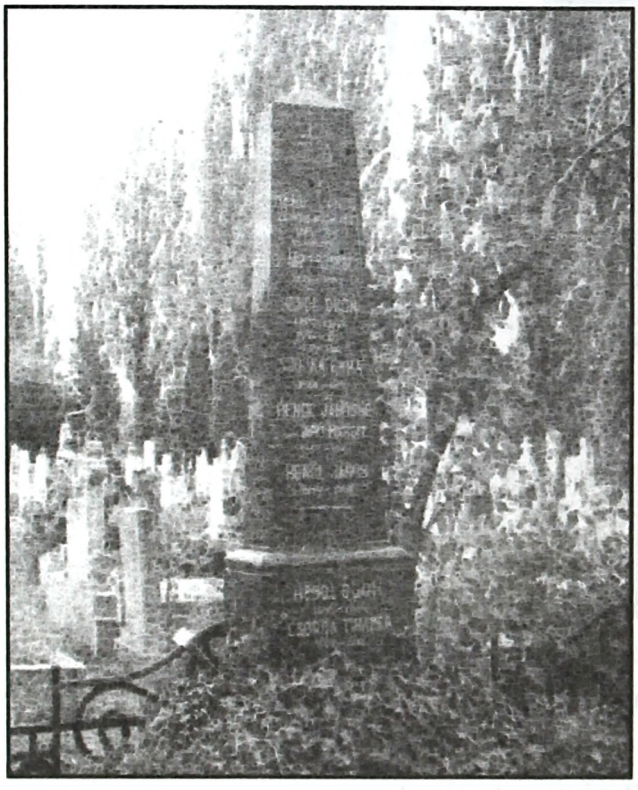
Aradon rajztanárként tevékenykedett, a két világháború között a Vasárnapnak volt grafikai szerkesztője és illusztrátora. Számos képzőművészeti témájú tanulmányt írt a katolikus folyóiratban, de vezette az Erdélyi Hírlap „A magyar művészetért" című rovatát is. Írásait

számos aradi lap, a Reggel, Havi Szemle, majd a háború után a Jövő és Vörös Lobogó közölte. Részt vett a Magyar Népi Szövetség tevékenységében is.

A második világháború után a Magyar Vegyes Líceum aligazgatója is volt, majd a Népi Művészeti Iskola tanáraként működött. Festményei az Aradi Múzeumban és számos magángyűjteményben megtalálhatók.

HENDL JÁNOS
zenede-igazgató (1814–1891)

R. III. – családi sírkert

Aradon született. A városban 1834-ben alakult meg a „zenedének" nevezett konzervatórium. Az iskolában végzett zenészek tanítottak, de az intézmény vezetését a város jeles személyiségei végzeték. Köztük

volt Hendl János is. A családi sírkertben ott nyugszik a Hendl iparosdinasztia tagjai közül Hendl Ödön (1848–1913) és H. János (1880–1959) gépgyáros.

HÖNIG FRIGYES

ágyú- és harangöntő (1819–1893)

Ü parcella

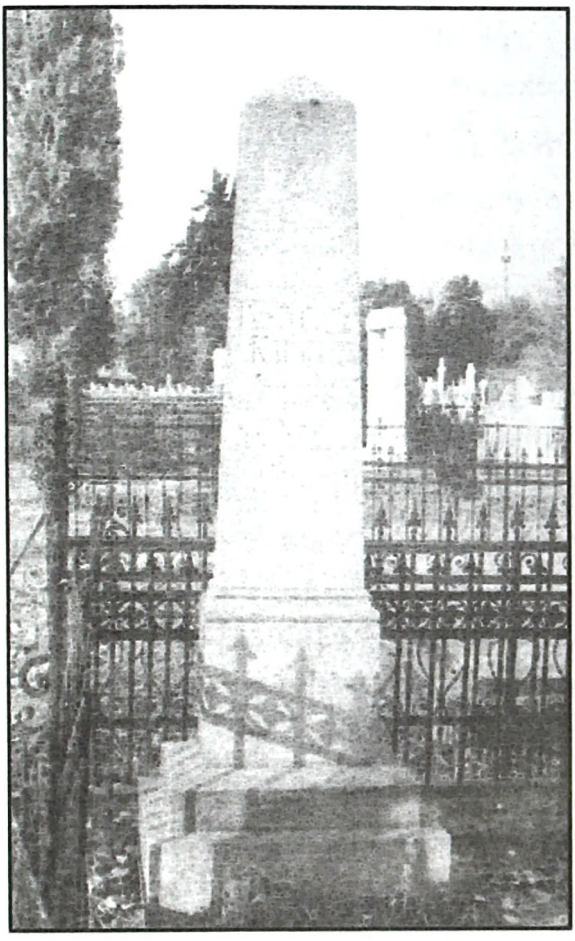

Az aradi harangöntő dinasztia alapító tagja. A Temesvár melletti Szentandráson 1849-ben Vécsey Károly tábornok megbízásából ágyúkat öntött a forradalmi seregnek. Megbízatását Kossuth kormányzó is megerősítette. A szabadságharc leverése után börtönbüntetésre ítélték. Kiszabadulását követően költözött Aradra, ahol a Rákóczi (ma Barițiu) utcában berendezett műhelyében ő, s az őt követő dinasztia 120 éven

keresztül gyártotta a harangokat Erdély, Kelet-Magyarország és Bukovina templomainak. Az ágyúöntés tárgyi emlékeit a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajánlotta fel.

INSTITORISCSALÁD

R. III. – családi sírkert

INSTITORIS JÁNOS, MOSÓCZI

jogász (1806–1868)

Borosjenőben született, a gimnáziumot és a jogot Pozsonyban végezte. Tizenhét éven keresztül volt Arad főjegyzője. 1848-ban Csernovics Péter kormánybiztos titkára volt, 1949. február elsejétől a Zaránd megyei

magyar hadsereg élelmezési kormánybiztosa.

Pártolta a tudományokat és művészeteket. Gazdag könyvtárában 16. és 17. századi ritka művek is voltak, ezeket 1848-ben a lázadó lakosság Solymos–Bucsáván elégette.

Kísérletezett költészettel is, főleg ódákat írt, ezek közül öt nyomtatásban is megjelent. A szabadságharc után Arad megyei törvényszéki bíró, majd a pesti cs. és kir. törvényszék elnöke volt. 1860-tól haláláig bíróként Aradon tevékenykedett.

INSTITORIS KÁLMÁN, MOSÓCZI

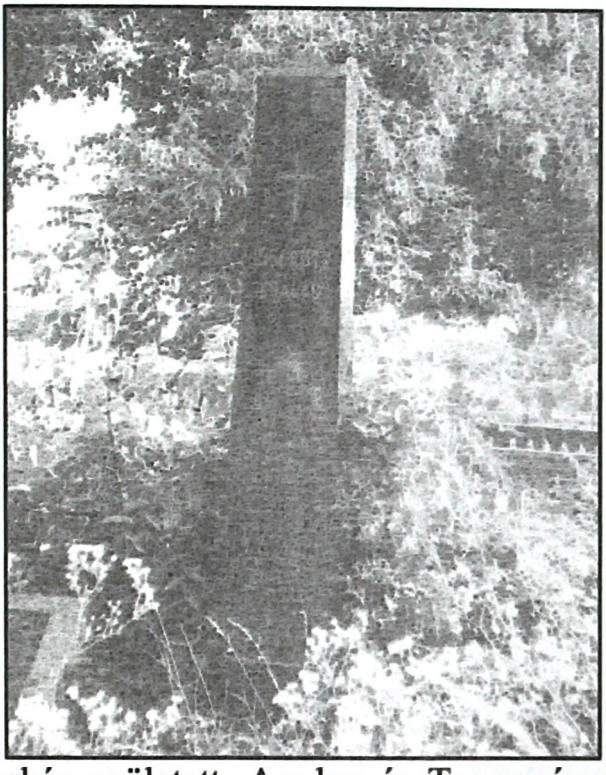
politikus, operaénekes (1839. ápr. 5.–1916. ápr. 5.)

Aradon született, iskoláit szülővárosában végezte, majd Budapesten jogot hallgatott. A Zenedében énekelni tanult, 1862-ben mutatkozott be a pesti Nemzeti Színházban. 1863–65 között a kolozsvári színház baritonistája, hónapokig énekelt Olmützben, Hannoverben, majd a Müncheni Operaházban lépett fel nagy sikerrel.

1866-ban lemondott operaénekesi pályafutásáról, hazatért és jogász lett. 1872-ben megválasztották a város főjegyzőjének. Lakatos Ottó Arad története c. munkájában ő írta az aradi színészetről szóló részt, az Alföld napilapban kritikát közölt az opera- és operettelőadásokról. 1901–1905 között volt a város polgármestere.

ISSEKUTZ LÁSZLÓ
szemorvos (1861–1929)

WW. II. parcella, családi sírkert

Pécskán született, Aradon és Temesváron járta a középiskolát. A budapesti egyetemen szerezte orvosi diplomáját. Hat éven keresztül a budapesti szemészeti klinikán volt tanársegéd, majd Aradra költözött. A vidék legismertebb és legjobb szemész szakorvosa lett. Az aradi közép-iskolákban az egészségtant is oktatta.

Tagja volt az Arad városi törvényhatósági bizottságnak.

KABDEBÓ JÁNOS
főorvos (1849–1915)

D. I. parcella

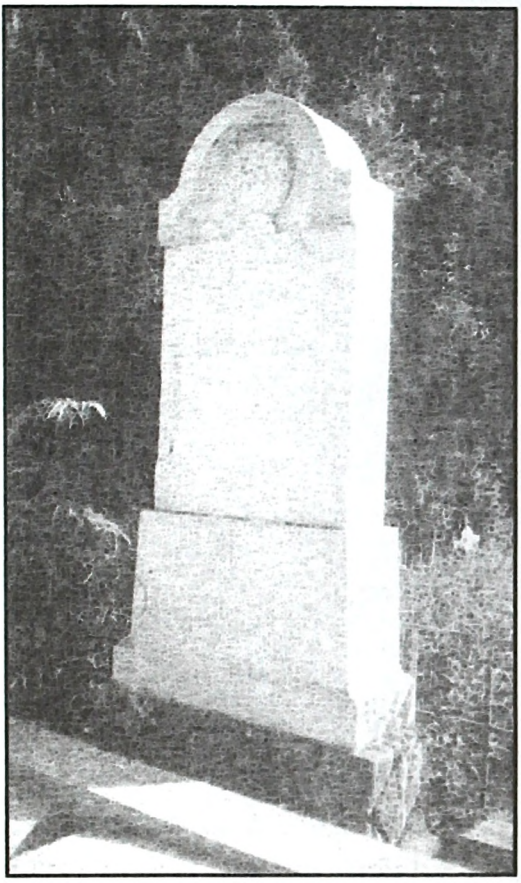

Az Arad megyei Daróc (Drauc) községben született. Elemi iskoláit Újaradon, a gimnáziumot Aradon végezte, 1867-ben érettségizett. A pesti egyetemen 1873-ban nyert doktori címet, sebészi és szülészmesteri szakképesítést szerzett. Aradon dr. Darányi János kórházában lett segédorvos. 1886-tól tagja volt a városi törvényhatósági bizottságnak. Tagjai közé választotta az országos orvosszövetség és az aradi orvosegylet. Főorvosa volt az ACSEV-nek és a polgári menházaknak. Tagja volt a városi színügyi bizottságnak.

KARA GYŐZŐ

tanár, történész (1860. nov. 25.–1942. jún. 26.)

F. IV. parcella

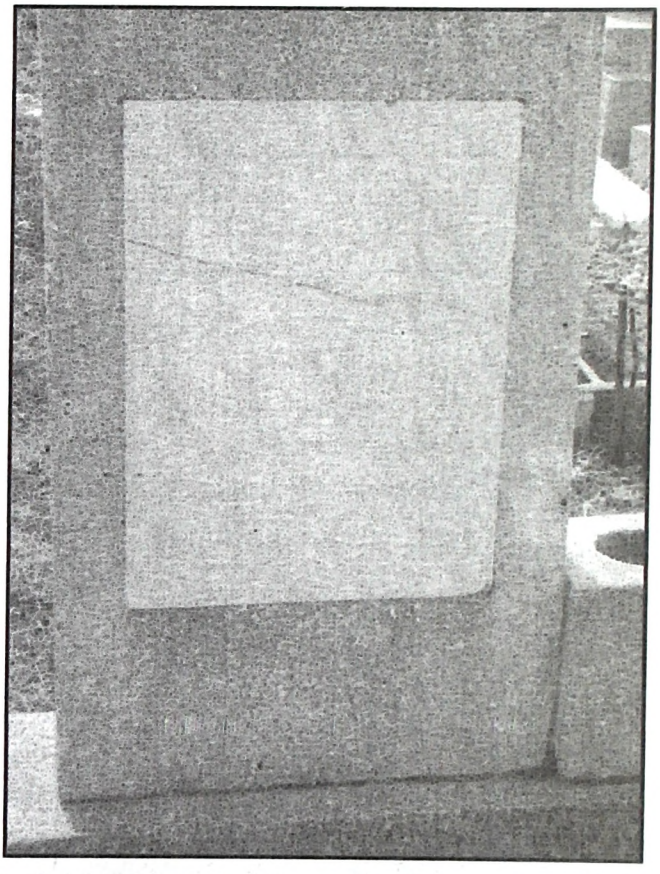
Bonyhádon született, Szabadkán érettségizett, Budapesten szerzett történelem–latin szakos diplomát. 1891-től kezdve tanított a királyi főgimnáziumban egész nyugdíjazásáig (1936). Ő rendezte az iskola Orczy–Vásárhelyi könyvtárát. Feldolgozta Fábián Gábor műfordítói tevékenységét, és Csiky Gergely tanulókorát. 1913-ban részt vett a Vesztőhelyen végzett ásatásokban, majd 1932–33-ban ő vezette az öt bitófán kivégzett vértanú földi maradványainak feltárását.

Számos írást közölt a helyi lapokban, de műfordításokkal is jelentkezett.

KÁROLY SÁNDOR

író, újságíró (1894. márc. 27.–1964. jan. 29.)

BB. I. parcella. 2. sor. 1.

Aradon született, itt tanulta ki a nyomdászmesterséget. Első publicisztikai írásai a budapesti Népszavában, az aradi Függetlenségben és Aradi Közlönyben jelentek meg. Az első világháború idején haditudósítóként tevékenykedett. A háború után több aradi lapnál dolgozott, majd 1925-től a lap megszűnéséig (1940) az Aradi Hírlap riportere volt. Riportjait, színes írásait számos hazai és magyarországi újság és lap közölte. A második világháború idején munkaszolgálatos volt. 1945 után az aradi Jövőben és Függetlenségben közölt, de egy korábbi, Sztálin-ellenes cikke miatt menesztették, idénymunkásként, majd raktárosként

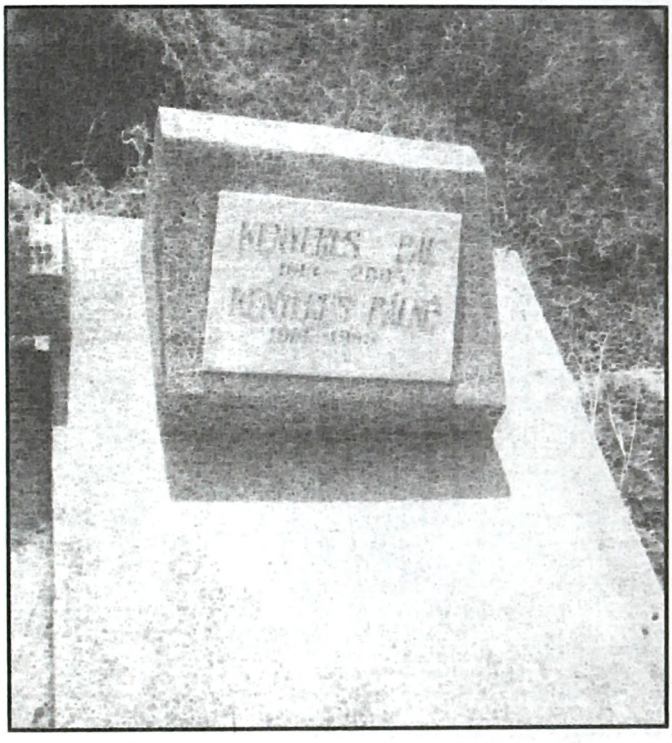
dolgozott.

Számos regénye, novellaskötete is megjelent, darabjait több színház is játszotta. Mosolygó esztendők címmel közölte önéletrajzi regényét. Legnagyobb sikerét Az 500. emelet c. tudományos fantasztikus regényével aratta, amely több kiadást is megért.

KENYERES (GUTBROD) PÁL

újságíró, író (1913. aug. 31.–2004. febr. 22.)

N. I. parcella

1948–1952 között a Romániai Magyar Szó napilap főszerkesztő-helyettese volt, ugyanakkor a román törvényhozásban képviselői tisztséget töltött be. 1952-ben kitették állásából, visszatért Aradra, nyugdíjazásáig egy kisipari szövetkezetben dolgozott. Írásait az Utunk, a Művelődés, a Vörös Lobogó közölte. 1950–51-ben több riportját könyv formájában

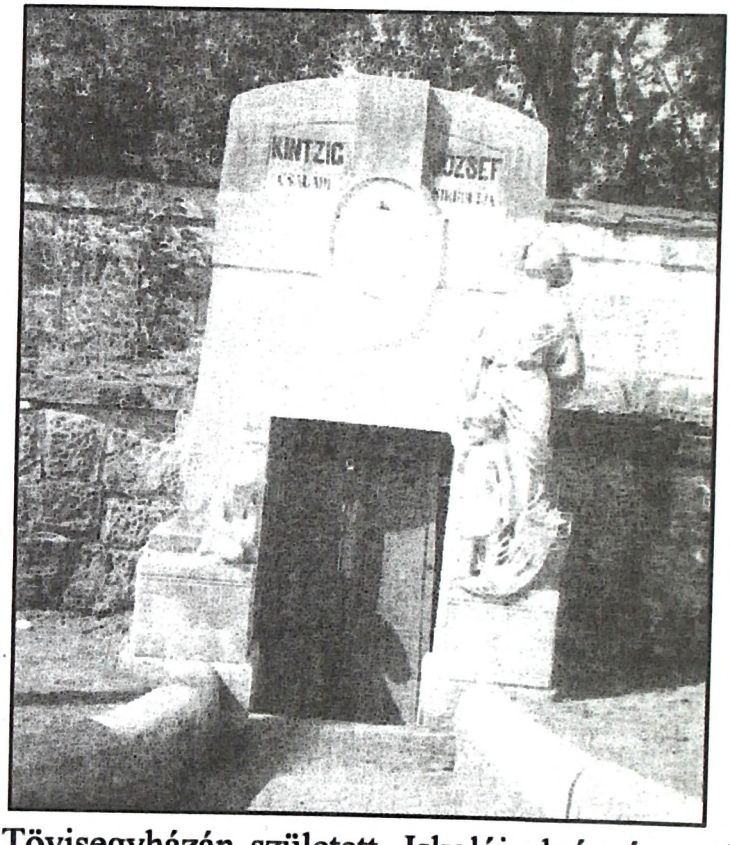
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ A. D. XENOPOL ARAD Nr. 645204 DC

is megjelentették. Tagja, majd elnöke, alelnöke volt a Tóth Árpád Irodalmi Körnek. Idős korú verseit az aradi Kölcsey Egyesület jelentette meg: Magamat nyugtató (1999) és Kincskeresés (2000).

KINTZIG JÁNOS

politikus (1870. szept. 7.–1932 után)

Családi sírbolt a kriptasoron (13. kripta)

Tövisegyházán született. Iskolái elvégzése után a hohenheimi gazdasági egyetemen és a magyaróvári gazdasági akadémián folytatta tanulmányait. A katonaság után az otthoni birtokán gazdálkodott. 1915 decemberében nevezték ki Arad vármegye főispánjává. A Tisza-kormány távozásakor lemondott tisztségéről és nyugalomba vonult. 1919-ben az Aradon alakult ellenkormány földművelésügyi minisztere lett, de

Szegeden Károlyi Gyula gróffal együtt lemondott. Arad számos kereskedelmi és ipari vállalatnak volt vezetőségi tagja, gazdasági cikkeit számos szaklap közölte.

KOVÁCH GÉZA

tanár, a történelemtudományok doktora (1925. dec. 22.–2004. okt. 10.)

S. III. parcella

Székelyudvarhelyen született, Zilahon járt iskolába, a Wesselényi Kollégiumban érettségizett 1944-ben. Kikerült a frontra, hadifogságba esett. 1948-ban elvégezte a Bolyai Tudományegyetem történelem–néprajz szakát, az egyetem tanársegéde lett. 1951-ben Aradra költözött, előbb a Mosóczy telepi általános iskolába, majd a Magyar Vegyes Líceumba került

tanárnak. 1986-ig, nyugdíjazásáig ugyanott oktatott.

Számos helytörténeti dolgozatot írt és közölt rangos tudományos folyóiratokban. Tizenötnél több könyvet publikált, elsősorban az agrárgazdálkodás, a céhek történetéből. Megírta Pécska, Kisiratos, Majlát községek falumonográfiáját. Számos kitüntetést kapott, többek között a Pro Partium- és az Árpád-díjat. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagjává választották.

KRISPIN JÓZSEF
könyvkereskedő, mecénás (1834–1915)

B. I. parcella

Édesapja a Fehér Kereszt szállodában 1850-ben nyitotta meg Arad első kölcsönző könyvtárát 30 000 kötettel, valamint kölcsönözhető kottákkal. Fia, ifj. Krispin József a Deák Ferenc utca 28. sz. házban

megnyitotta hangszerüzletét, majd a házuk udvarán felépített egy koncerttermet, ahol a Kultúrpalota felépítéséig rendszeresen tartottak hangversenyeket. A teremben az 1950-es években az aradi magyar színháznak a városban maradt művészei rendszeresen felléptek amatőr társulatokban. Időközben a Krispin termet átépítették, a városi sportklub asztaliteniszteremként használja.

KRISTYÓRI CSALÁD

B. III. parcella – családi sírkert

KRISTYÓRI JÁNOS

sütőmester (1843–190?)

Az egykori Zaránd vármegye Kristyór községében született, a család onnan költözött Aradra. Az ő házukba járt Munkácsy Mihály aradi éveiben, a

Kristyóri leányok közül Jolánról készített rajzot, amelyet a megyei múzeumban őriznek. Ő a sütőmesterséget tanulta ki. 1874-ben beválasztották a város törvényhatósági bizottságába, majd egy év múlva tagja lett az aradi kereskedelmi és iparkamarának. Két éven keresztül elnöke volt az első általános ipartársulásnak. 1890-ben egyike volt az Aradon megrendezett ipari kiállítás fő szervezőinek, amiért a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntették ki. Nagy szerepe volt az aradi fa- és fémipari szakiskola létrejöttében, munkásai számára elsőként vezette be a vasárnapi munkaszünetet.

KRISTYÓRI SÁNDOR

főhadnagy (1881–1918)

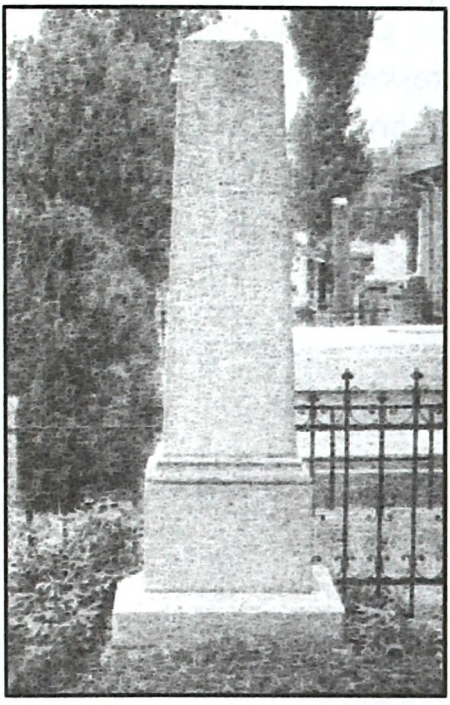
Kristyóri János unokája, az osztrák-magyar hadsereg tisztje. Egyike volt az első világháború utolsó áldozatainak.

LŐCS REZSŐ

politikus, polgármester (1862–1938)

F. II. parcella, családi sírkert

Újvidéken született, középiskolai tanulmányait Aradon, az egyetemet Budapesten végezte. A fővárosban dolgozott állami tisztviselőként, de Csiky Gergely mellett részt vett az „aradi körök" kulturális tevékenységében is. 1889-ben került Aradra, két év múlva a város aljegyzője lett, majd 1907-ig vezette az aradi adóügyi osztályt. Gazdasági tanácsnokként a város parkjainak szépítését szorgalmazta, ő tervezte az ún. Kossuth-parkot. Egyik kezdeményezője volt az Arad–Hegyalja vonal megépítésének, majd villamosításának. A hegyaljai vasúttársaság elnökigazgatójáva volt.

A helyi lapokban rendszeresen közölt írásokat. Elnöke volt az Aradi Torna Egyletnek, alelnöke az Autonóm Katholikus Körnek, elnöke az aradi mérnök és építészegyesületnek. Varjassy Lajost követően, 1917-ben megválasztották a város utolsó magyar polgármesterének.

MÁDI SÁNDOR

műépítész (1942. márc. 1.–1997. máj. 30.)

M. I. parcella

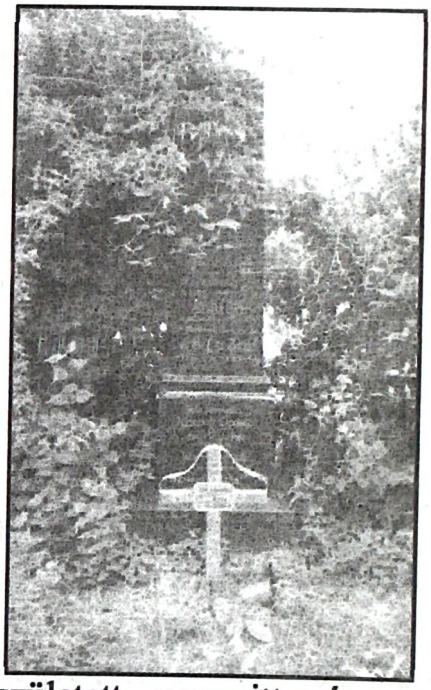
Aradon született, itt is érettségizett a 3-as sz. magyar középiskolában (1960). Bukarestben elvégezte a Ion Mincu Műépítészeti Főiskolát. Előbb a Bánát Tartományi Tervezőintézet aradi részlegén, majd az Arad Megyei Tervezőintézetben dolgozott haláláig. Az általa tervezett jelentősebb aradi épületek: Libelula tömbház a Dacia mozival, Perla Mureşului nyári vendéglő, ASTRA-irodaház, Parc szálloda, az Állomás-

téri épületsor, a gáji és angyalkúti református templom, a Román Kereskedelmi Bank székháza. A lakóházak közül az Intim tömbház, az UTA téri és az Aurel Vlaicu úti lakóház-együttesek a legjelentősebbek. Tervei alapján újították fel az Ardealul (Fehér Kereszt) szállodát, építették fel Déznán a Mozgássérült Rehabilitációs Központot.

MARESCH BÉLA

színművész (1923. júl. 16.–2005. márc. 25)

E. I. parcella, családi sírkert

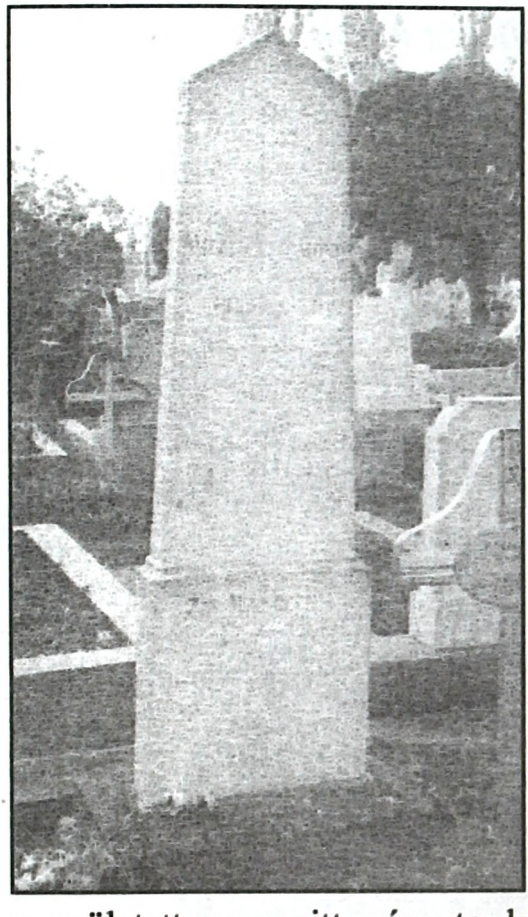

Aradon született, ugyanitt végezte középiskolai tanulmányait. 1945-48 között az Aradi Népszínház színművésze, rendezője, igazgatója. A magyar tagozat megszüntetése után előbb a marosvásárhelyi Székely Színház (1950-ig), majd nyugdíjaztatásáig (1976) a Kolozsvári Állami Magyar Színház művésze volt. 1976 után Aradon a Periszkop Népszínház előadásain, valamint pódiumműsorokkal szerepelt.

MEZEY ZSIGMOND

zenekritikus, műfordító (1885. dec. 12.–1944. nov. 4.)

S. I. parcella

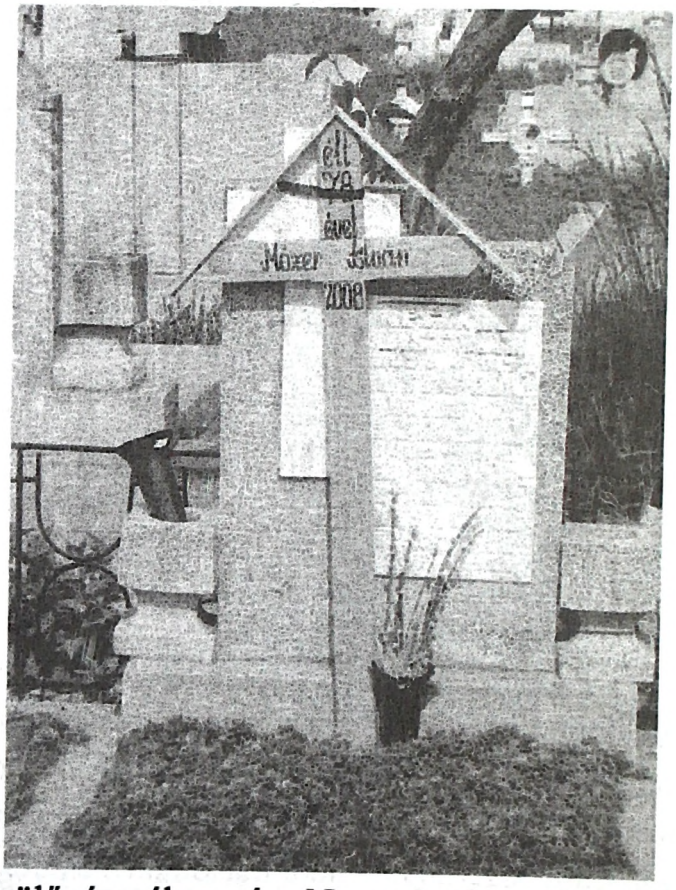
Aradon született, ugyanitt végezte középiskolai tanulmányait. A nagyváradi jogakadémián doktorált, a budapesti Zeneakadémián zenetanári oklevelet szerzett. A nagyváradi színháznak lett másodkarmestere, utána feleségével, Zay Margit zongoratanárnővel Aradon zeneiskolát alapított, amelynek 1913-1920 között az igazgatója volt. Aradon a Filharmónia Egyesületnek volt vezető muzsikusa. A két világháború között a Vasárnap c. katolikus folyóiratnak és több más aradi lapnak volt munkatársa, írt zenekritikát és zenetörténeti

jegyzeteket. Kötetei: Kétágú síp (Arad, 1924); A muzsika lelke (U. o., 1924); A zene története (U. o., 1927).

MÓZER ISTVÁN

tanár, publicista (Arad, 1929. dec. 25. – 2008. dec. 15., Békéscsaba)

DD. I. parcella

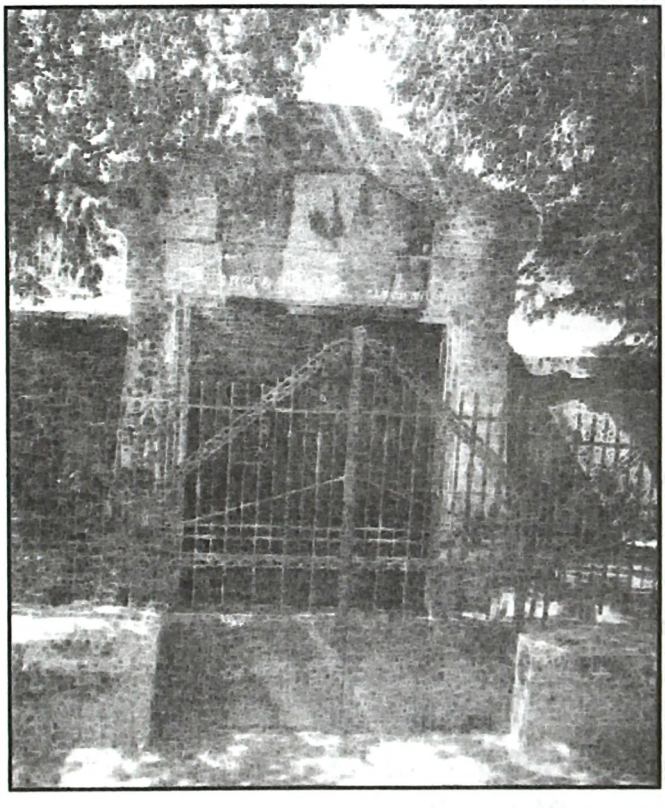

Szülővárosában és Nagyváradon járt iskolába, Aradon, a Katolikus Főgimnáziumban érettségizett, Kolozsváron szerzett magyartanár oklevelet. Oktatott egykori iskolájában, a magyar tanítóképzőben, volt tanfelügyelő és a Ioan Slavici Líceum aligazgatója. 1967–89 között a Vörös Lobogó szerkesztője, 1990-től

nyugdíjazásáig a Jelen aradi napilap újságírója. Vezette a lap Művelődés rovatát, recenzióit, irodalomtörténeti írásait az Utunk, Művelődés, A Hét, Új Élet is közölte. Szerkesztette és előszavát írta Károly Sándor Keserűsó című posztumusz kötetének, szerkesztésében látott napvilágot Apácai Bölöni Sándor és Gulácsi Zoltán Búza, búza, de szép tábla búza című c. népdalgyűjtemény. Nagy Dániel életműve kutatásának eredményeit a Tóth Árpád Irodalmi Kör Önarckép c. antológiájában, illetve az Utunkban (1986/36) közölte. 1997-től haláláig Békéscsabán élt. Szegeden jelent meg Az aradi Szabadság-szobor kálváriája c. kötete.

NESNERA CSALÁD SÍRBOLTJA

Családi kripta (37. kripta)

NESNERA ALADÁR, PUSZTA-SZENTTAMÁSI tanár, igazgató (1855. jún. 3.–1912. okt. 2.)

A Zala megyei Nyirádon született. Középiskolái elvégzését követően a budapesti József Műegyetemen tanári oklevelet szerzett. Tanársegédként működött az egyetemen, majd székesfehérvári reáliskolai tanár lett. 1878-ban kinevezték az aradi reáliskola tanárává. 1892-ben a fa- és fémipari szakiskola igazgatója lett. Tagja volt az Országos Iparoktatási Tanácsnak, valamint több aradi kulturális és gazdasági egyesületnek. 1910-től a Munkapárt aradi elnökévé választották. Tagja volt az aradi szabadkőműves páholynak. Számos cikke és tanulmánya jelent meg a szaksajtóban. 1898-ban Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntették ki.

IFJ. NESNERA ALADÁR

1881-ben született Aradon. Ugyanitt és Budapesten végezte iskoláit. Mérnök oklevelet szerzett, a folyammérnökségnél vállalt állást. 1937-ben halt meg.

PARECZ BÉLA

jogász, politikus (1873. febr. 28.–1958)

F. IV. parcella, családi sírkert

Aradon született, ugyanitt járt iskolába és érettségizett. Budapesten jogot hallgatott, jogdoktori és ügyvédi vizsgát tett. 1894-től a város szolgálatába állt, 1898-ban ügyvédi irodát nyitott. Újjászervezte az Aradi Polgári Takarékpénztárt. Tíz éven keresztül (1909–1919) elnöke volt az ügyvédi kamarának.

Az első világháború után részt vette a magyar kisebbség politikai küzdelmeiben. 1926-ban az Országos Magyar Párt jelöltjeként lett parlamenti képviselő,

majd többször is újraválasztották. Előbb alelnöke, majd 1934-től elnöke lett az Országos Magyar Párt aradi tagozatának. Számos politikai és jogi tárgyú cikket közölt a helyi lapokban.

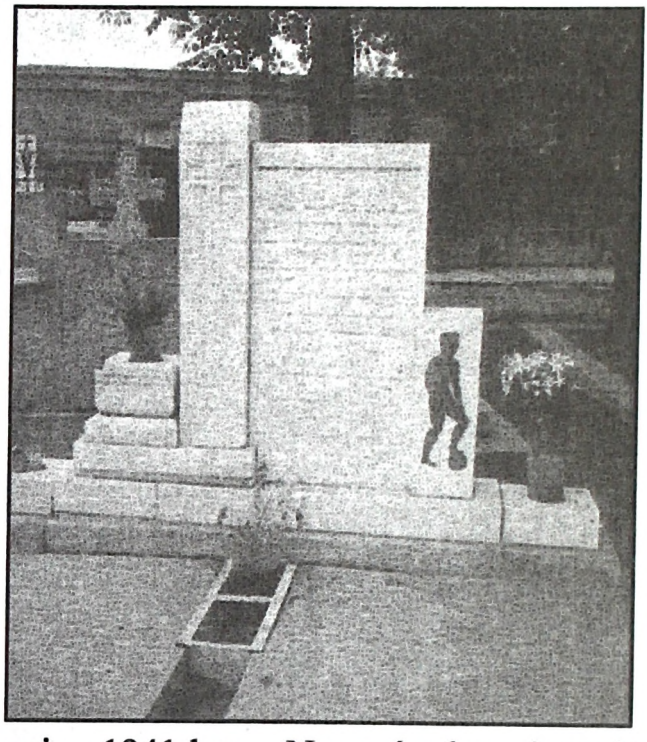
Ugyanabban a sírkertben van eltemetve édesapja, *PARECZ ISTVÁN* (1845–1894), Arad szab. kir. város tanácsosa is. Ő 1871-ben közrebocsátotta Arad vármegye és Arad város ismertetését, az egyik legelső városkalauzt.

PECSOVSZKY JÓZSEF

labdarúgó, érdemes sportmester (1921. júl. 2.–1968. okt. 6.)

A bejárat melletti, a főút bal oldalán lévő parcella

Temesváron született, a helyi Kinizsiben kezdett

futballozni. 1941-ben Nagyváradra igazolt, ahol Perényi néven tagja volt az 1943–44-es idényben magyar bajnokságot nyert NAC-nak. Háromszor volt tagja a magyar válogatottnak. A háború után Kolozsvárom, majd Aradon játszott, tagja volt az ITA-nak, amellyel három, majd a bukaresti CAA-nak, mellyel két román bajnoki címet nyert. 32-szer volt román válogatott (11 gólt lőtt), elnyerte az érdemes sportmesteri címet. Tagja volt az 1952-ben Helsinkiben, az olimpián szerepelt román válogatottnak is. Halálakor egykori sportegyesülete díszsírhelyet vásárolt számára.

PORCIA LAJOS GRÓF

birtokos, zeneművész, festő (1875–1960)

Családi sírbolt a kriptasoron (34. kripta, l. Fábián)

Belényesen született, a középiskola után katonai

pályára lépett. Elvégezte a Ludovika Akadémiát, a 3. honvéd huszárezredbe osztották. 1912-ben, századosi rangban vonult nyugállományba, átvette birtokainak irányítását. A háború alatt frontmögötti szolgálatot teljesített.

Nagy szerepet játszott Arad társadalmi életében. Tagja volt az aradi filharmonikusoknak, nagysikerű gordonkahangversenyt szervezett. Budapesten üvegfestést tanult, a templomi üvegfestést gyakorolta. Egyik legkiválóbb alkotásáról, a Szent Péter címűről a kritika is elismeréssel írt.

Angyalkúti birtokán híres mintagazdaságot létesített. 1949-ben Dévára deportálták az egész családot. Néhány év múlva tért vissza Angyalkútra, ahol kegyelemkenyéren élt. 1960-ban öngyilkos lett.

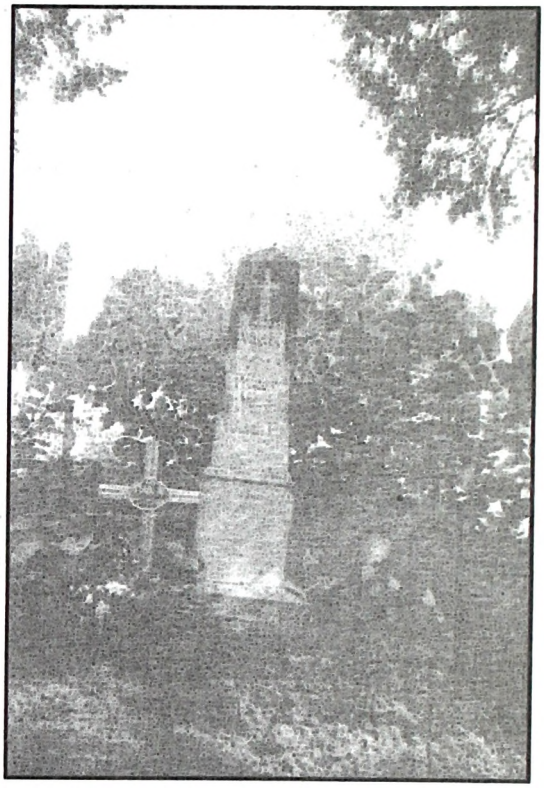
PROKOPECZ EMIL

asztalitenisz edző (1918. márc. 23.–2005. jún. 11.)

Q. II. parcella, családi sírker

Aradon született, kereskedelmi iskolát végzett. Sportolói pályafutását labdarúgóként kezdte. A második világháború alatt a magyar hadseregben a keleti fronton harcolt. Hazatérte utána az Artex szövetkezet könyvelője lett. Előbb futballozott, majd a Voința férfi asztalitenisz-csapat edzője lett. 1968-ban vette át a női csapat irányítását, s 1983-as nyugdíjazásáig tanítványaival 101 országos bajnoki címet, négy Román kupát, két VB ezüstérmet, egy EB-címet, egy EB ezüstérmet, két ifjúsági egyéni EB-címet nyert. Csapata két BEK-döntőnek volt a résztvevője.

1969-ben Sport Érdemoklevéllel, 1971-ben a Sportérdemrend II. fokozatával, 1992-ben Érdemes Edző címmel tüntették ki.

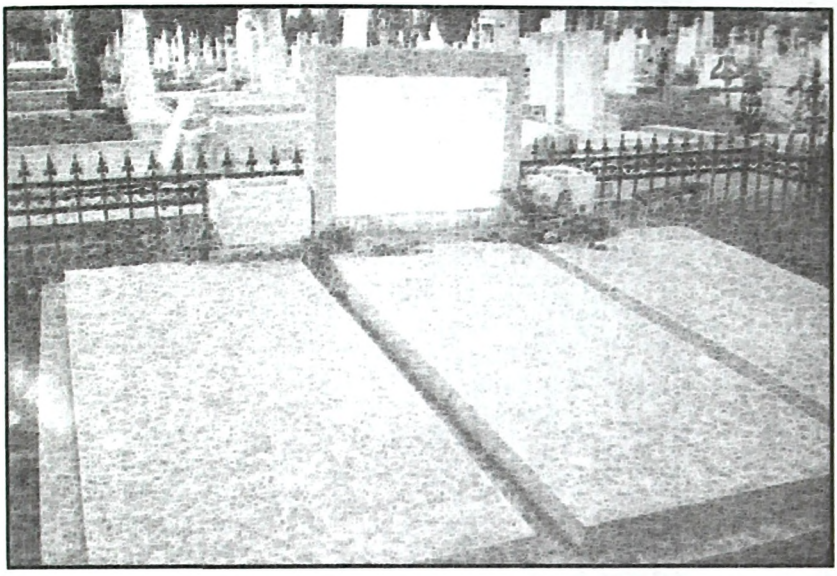
REINHART GYULA

bútorgyáros (1866. júl. 6.–1936 után)

A. II. parcella

Aradon született, a gimnáziumot is itt végezte, 1884-ben érettségizett. Felsőkereskedelmi iskolába járt Bécsben, majd európai tanulmányutat tett. Édesapja 1848-ban alapított gyárában kezdte tevékenységét, 1897-től két öccsével azt vezette tovább. Tagja lett a város törvényhatósági bizottságának, az Iparkamarának, beválasztották az aradi ipartestület elöljáróságába. Kezdeményezésére alapították az Aradi Iparosok Hitelszövetkezetét, amelynek igazgatósági tagja, majd

elnöke volt haláláig. Bútorgyárában minőségi termelés folyt, termékeivel 1896-ban elnyerték a nagy millenniumi érmet és az Országos Ipartestület ezüstérmét.

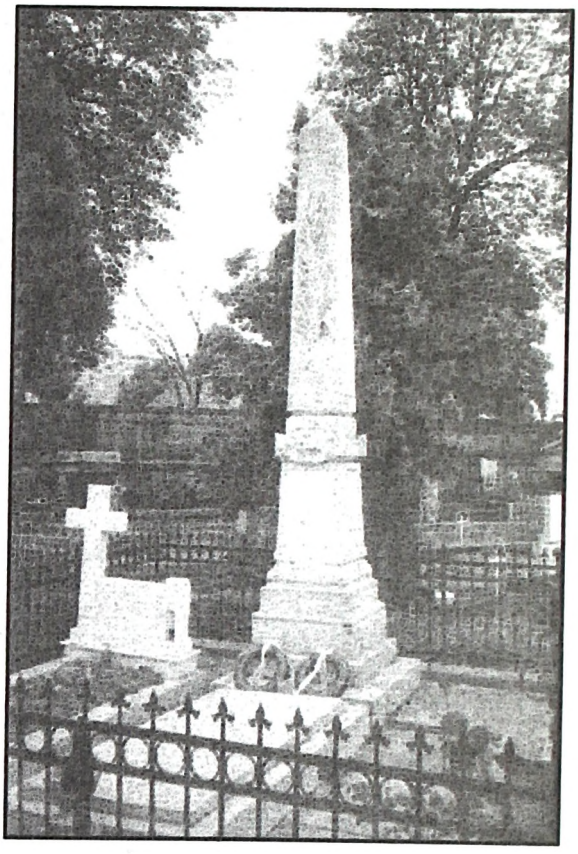
Az első világháborút követően újjászervezte az Iparosok Hitelszövetkezetét, kezdeményezte az Iparosotthon létesítését. 1928-ban felavatta az Aradi Iparosok Kultúrházát. Tagja volt az Országos Magyar Párt aradi vezetőségének.

ROZSNYAY MÁTYÁS
patikus (1833–1895)

M. I. parcella – most a Tellman gyógyszerész család sírkertje

Szabadszálláson született, gyógyszerésznek tanult. A Dunántúlon kezdet pályáját, de aztán Aradra költözött. Aradon, a Szabadság téren nyitott gyógyszertárat. Feltalálta a nem keserű kininkészítményt, amelyért elnyerte a magyar orvosok és természetvizsgálók fiumei nagygyűlésnek pályadíját. Sakkszakértőként is nevet szerzett magának, ő az első magyar nyelvű sakkkönyv szerzője. Aradon az elsők között vezette be

lakásába a telefont.

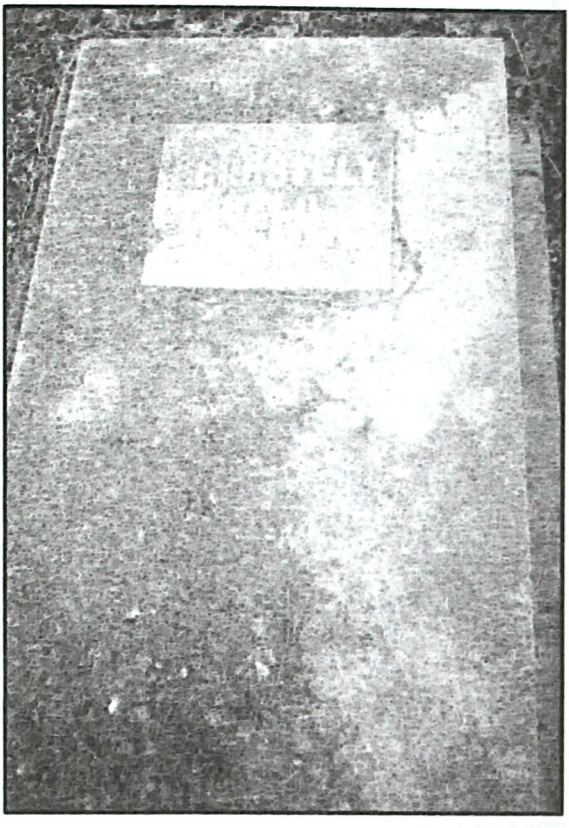
SERESTÉLY BÉLA

költő (1883. aug. 3.–1968. febr. 13.)

D. IV. parcella

Malomhévizen született, Déván járt iskolába, egy osztályban Petru Groza, későbbi román miniszterelnökkel, akivel együtt érettségizett. Piskin volt a vasútállomás irodafőnöke, majd Aradra költözött. Több magyarországi és erdélyi folyóiratnak volt állandó munkatársa, rendszeresen közölt az aradi Vasárnap c. folyóiratban. Tagja volt az Erdélyi Irodalmi Társaságnak, az aradi Tóth Árpád Irodalmi Körnek. Verseskötetei: Új hitem, 1907; Örök rejtély. Déva, 1922; Zeniten. U. o., 1924; Az életé a diadal. 1917–1956. Válogatott versek.

Marosvásárhely, 1957.

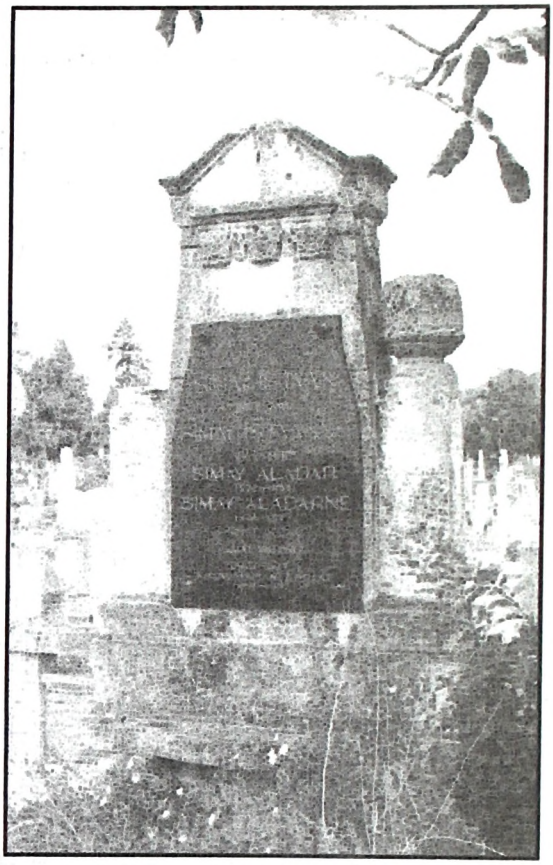

SIMAY ISTVÁN

tanító, iskolaigazgató, tanfelügye-lő (1833–1910)

E. I. parcella, családi sírkert

A Bihar vármegyei Szalacson született, tíz éves korában árván maradt. Nagyváradra került árvaházba, tizenhat évesen állt be 1849-ben a magyar forradalmi had-seregbe. A forradalom bukását követően bujdosott, majd mint tanító és segédjegyző Érkeserűn és Álmosdon tevékenykedett. Katolikus papok támogatásával kiegészítette tanulmányait, a tanítói oklevél megszerzését követően Gyulán kapott állást. 1867-ben versenyvizsgával került az akkor megnyílt Pesti (Kossuth, most Mărăşeşti) utcai iskolába igazgatónak. Kinevezték az aradi népiskolák felügyelőjének, közben

tovább képezte magát, tanári oklevelet is szerzett. 1872-ben ő lett a polgári fiúiskola első igazgatója. Az iskolájában folyó oktatás országos elismerést nyert. Több polgári iskolai tankönyvet is írt.

Alapítója volt az Aradvidéki Tanítóegyletnek, a siketnémák iskolájának és a szegény tanulókat segélyző egyesületnek. A város törvényhatósági bizottságában az iskolaszék alelnöke volt. 1884-ben megnyitotta a nevét viselő, saját kazánházzal, uszodával, kádfürdővel rendelkező közfürdőt.

Megválasztották az Aradi Honvédegylet elnökének, majd 1904-ben a honvédegyletek országos szövetsége elnökének.

STEIGERWALD ALAJOS
bútorgyáros (1861–1939)

M. II. parcella, családi sírkert

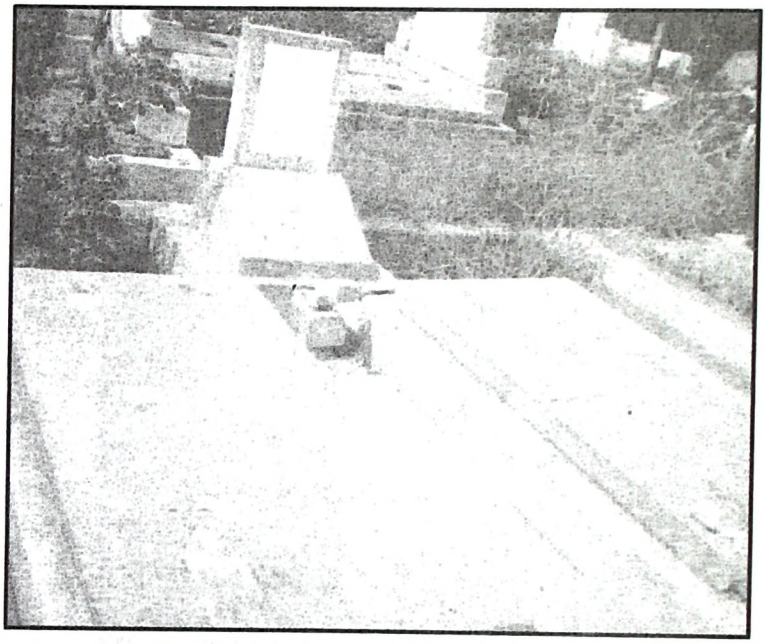

Gyulán született, ott és Budapesten végzete iskoláit. 1886-ban költözött Aradra, ahol asztalosárugyárat létesített, amelyet három év múlva bútorgyárrá fejlesztett. Akkor nyitott bútor-nagykereskedést is. Fiatalon választották meg az Ipartestület elöljárósági tagjává, majd alelnökévé, végül elnökévé. 12 éven keresztül volt az Aradi Kereskedelmi és Iparkamara elnöke. Tagja volt, majd alelnöke az aradi Függetlenségi Pártnak. 1918-ban királyi tanácsosi címmel, 1926-ban a román kormány felterjesztésére az I. oszt. Kereskedelmi és ipari érdemrenddel tüntették ki.

SZÁNTAY LAJOS

műépítész (1872. febr. 20.–1961. márc.8.)

G. IV. parcella, családi sírkert. Rátemettek.

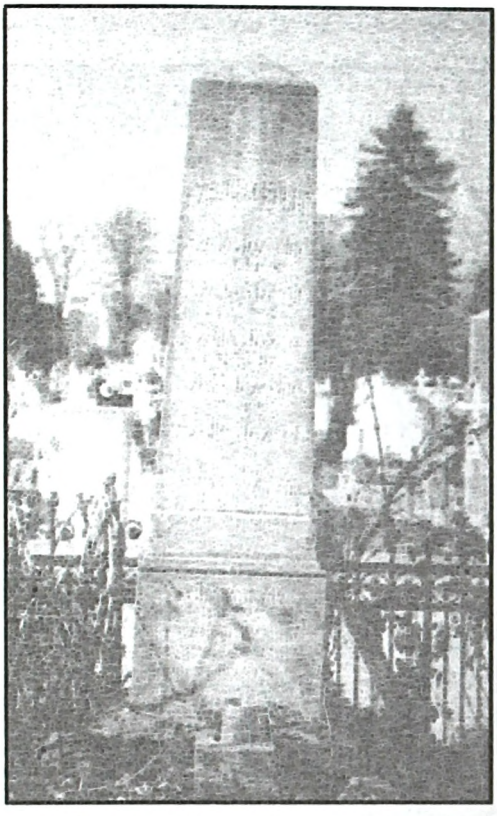
Aradon és Budapesten végezte a felső ipariskolát majd a zürichi egyetemen műépítészetet tanult. Budapesten folytatott gyakorlat után hazatért és építészeti irodát nyitott. Óriási tervezői munkát végzett, pályázatok sorát nyerte el. 1907-től tagja volt a városi törvényhatóság építészeti-, vízszabályozó- és parkbizottságának. Elnöke volt a Filharmónia Egyesületnek, a Zenedének, gondnoka a református egyháznak. 1919 után az Országos Magyar Párt alelnöke is volt.

Az ő tervei alapján készült a Kultúrpalota, az evangélikus templom és palota, a református templom imaterme, a Nemzeti Bank, az ő nevét viselő palota, a Bohus-palota, az ipartestület székháza, az Andrényi raktár a Kürtösi úton. 72 kivitelezett munka és 12 terv maradt utána.

SZELLE KÁROLY

orvos, zeneszerző (1891. márc. 21.–1958)

E. I. parcella, családi sírkert

Aradon született. Orvosi praxist folytatott, kiválóan zenélt. Számos aradi rendezvényen zongoristaként is fellépett. 1919-ben az aradi színház mutatta be Maharadzsa c. operettjét. Megzenésített verseket, Kiss József verseiből egy egész ciklust. Nagyszámú zongoradarabot is írt. Rendszeresen kísérte az Aradon fellépő jeles vendégénekeseket. Számos zenei vonatkozású írást és kritikát közölt az aradi lapokban, Bartók Béla aradi fellépéseinek krónikása volt.

Széll Lajos

ügyvéd, emlékíró (1882. márc. 13.–1960. febr. 6.)

F. III. parcella

Aradon született, középiskolai tanulmányait Szolnokon és Budapesten végezte. Aradon a királyi főgimnáziumban érettségizett. A budapesti és kolozsvári tudományegyetemen végzett jogi tanulmányokat. A jog- és államtudományok doktora lett, majd bírói vizsgát tett. Munkatársa volt az Egyetemi Lapoknak, elnöke a BEAC sportegyesületnek. Joggyakornok, majd bíró volt az aradi törvényszéken. Az impériumváltást követően Kolozsvárom ügyvédi oklevelet szerzett, 1925-től Aradon ügyvéd-ként tevékenykedett.

Számos társadalmi és kulturális egyesületnek volt

tagja. Társelnöke volt az aradi Kölcsey Egyesületnek, alelnöke az Országos Magyar Párt aradi tagozatának. Elnöke volt a belvárosi római katolikus egyházközségnek. 1944-ben a román hatóságok internálták.

Hátrahagyott emlékiratait 2000-ben Aradon éltem címmel az aradi Kölcsey Egyesület adta ki.

SZŐLLŐSI ISTVÁN

tanár, közíró (1863. júl. 22.–1951. márc. 28.)

A. I. parcella, családi sírkert

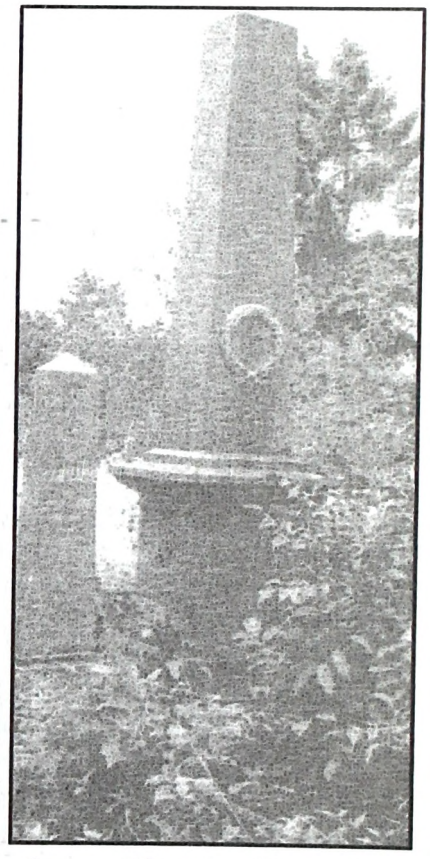
Aradon született, az egyetemen tanári oklevelet szerzett. Három évig Szegeden, 32 éven keresztül Aradon volt tanár, s az aradi tanítóképző igazgatója. 1910-ben, állami kiküldetésben a svájci, majd a német tanügyet tanulmányozta, de észleléseit már nem hasznosíthatta. Írt tankönyveket, szinte valamennyi

aradi lapban jelentek meg cikkei, elsősorban színházi kritikái. Az első világháború alatt, majd 1928–1940 között a Kölcsey Egyesület titkára volt. Levelezett a korszak szinte minden jeles magyar erdélyi személyiségével.

TABAJDI KÁROLY

politikus (1833. nov. 10.–1886. okt. 7.)

D. IV. parcella, családi sírkert

Nagyzerinden született, édesapja a falu jegyzője volt. Elemi iskoláit szülőfalujában, a gimnáziumot Debrecenben végezte. Ugyanott kezdte jogi tanulmányait is, amelyet Pesten fejezett be. Aljegyzőként, majd ügyvédként működött Aradon. A kiegyezést követően megyei főjegyző, 1869-ben Pécskán kincstári ügyész.

1871-ben választották a megye alispánjává. 1879-ben nevezték ki a megye és a szab. kir. város főispánjává. 1880-ban Krassó, egy év múlva az egyesített Krassó–Szörény megye főispánja. Sokat tett a magyarok és románok közötti súrlódások felszámolásáért.

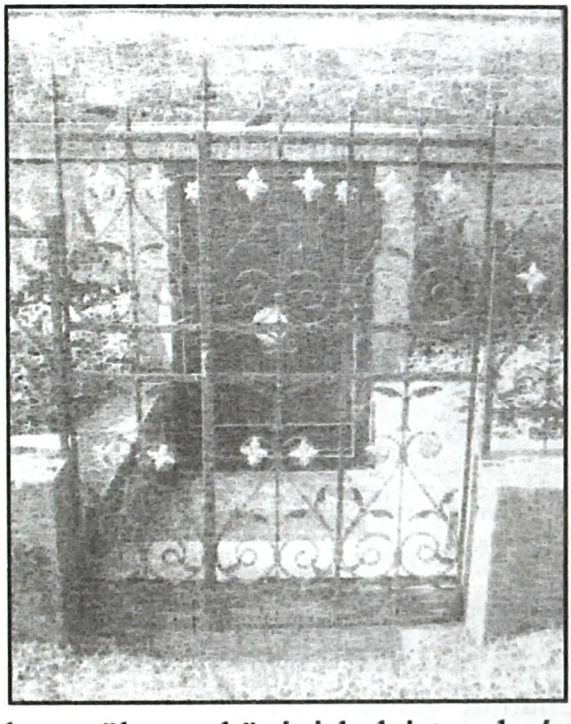
1868-ban a Deák-párti Aradi Lapokat szerkesztette. Az 1881-ben alakult Kölcsey Egyesület első elnöke volt.

Szülőfalujában iskolát neveztek el róla.

TAKÁCSY SÁNDOR DR.

birtokos, politikus (1862. febr. 6.–1906. okt. 10.)

Családi sírbolt a kriptasoron (14. kripta)

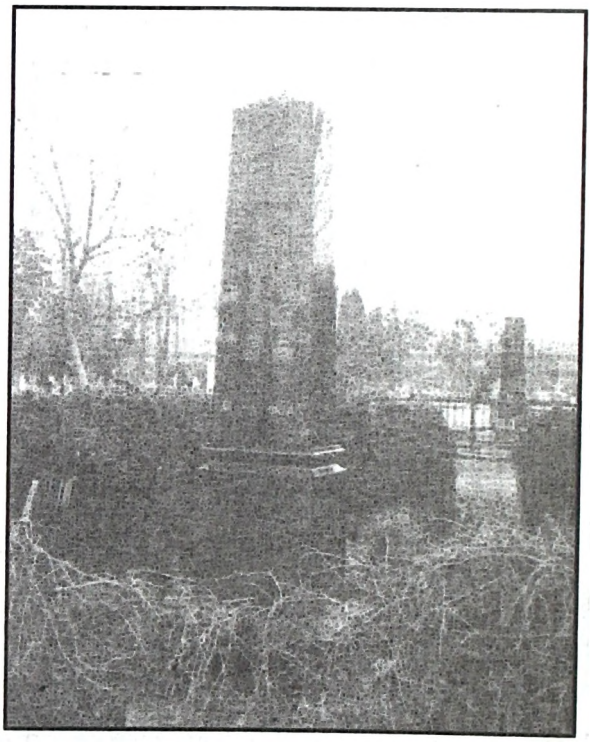
Aradon született, középiskolai tanulmányait is itt végezte. Jogi tanulmányai befejezése után a Kürtös melletti tövisegyházi birtokán gazdálkodott. Rövid ideig a megyei közigazgatásban is szerepet vállalt, a főispán titkára volt. 1894–1899 között Világos ország-

gyűlési képviselője volt, de betegsége miatt visszavonult a politikától. A Szabadelvű Pártnak volt tagja, egy ideig az aradi tagozat elnöki tisztségét is betöltötte. A birtokán számos régészeti ásatást végzett, a kő-, bronz és vaskori leleteket a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. Kutatásairól az MTA Archeologiai Értesítője is beszámolt 1899-ben.

TISZTI (REINER) LAJOS

hírlapíró, szerkesztő, levéltáros (1835. jan. 3.–1911. júl. 26)

E. I. parcella

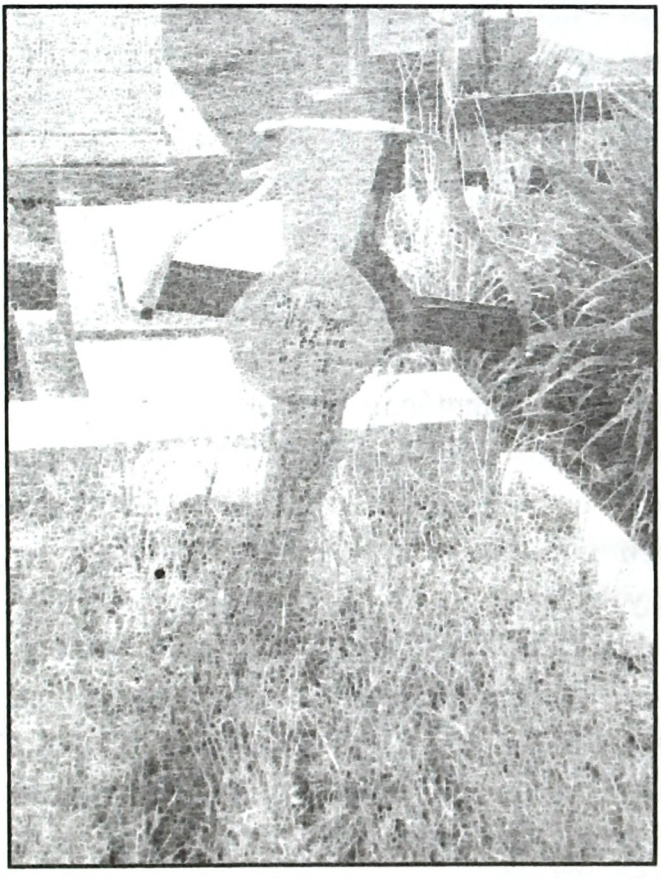
Sátoraljaújhelyen született, szinte gyermekként a lengyel légióban küzdötte végig a szabadságharc 1849-es eseményeit. Sebesülése után az aradi várban érte meg a fegyverletételt. Eleinte színészként tevékenykedett, később Környey János mellett az Alföld munka-

társa lett, annak halála után átvette a lap szerkesztését. 1868-ban tanári állást vállalt, magyar és francia nyelvet tanított. 1873-ban Dáni Ferenc főispán Arad város levéltárosává nevezte ki. Tóth Kálmán felszólítására összegyűjtötte és kiadta az aradi vértanúk utolsó óráinak történetét (A tizenhármak kivégeztetése). 1869–1882 között az Alföld, 1887-től az Arad és Vidéke felelős szerkesztője volt. 1910-ben Akkordok címmel kiadta verseit.

UJJ JENŐ

műépítész (1926. jún. 18.–1995. márc. 5.)

C. I. parcella

Aradon született, középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. A műegyetem elvégzését követően hazajött, ő volt az aradi tervezőintézet megalapítója. Több mint tíz éven keresztül, egészen 1968-ig a temesvári tartományi tervezőintézet aradi fiókjának volt vezetője, majd az akkor alakult Arad Megyei Tervezőintézet első igazgatója.

Többedmagával (Cristea Milos, Catana Victor, Valentin Horst, Gellér István, Szép Zoltán, Kígyóssy Pál) elkészítette Arad város urbanisztikai rendezési tervét (1964-ben fogadták el). Ő volt a Podgoria negyed rendezési tervének a főnöke. Tervezései: az állomás téri G tömbház, a Vlaicu negyedben a Z 17–21. sz. tömbházak.

VÁCZI GYÖRGY

labdarúgó, sportmester (Medgyes, 1922. aug. 4.– 2006. okt. 15., Arad.)

B. I. parcella

Medgyesen kezdett futballozni, majd Marosvásárhelyen, Kolozsváron játszott. 1943-ban a bécsi Wacker Wien csapatában játszott. A világháború után Győrben, majd ismét Kolozsváron folytatta pályafutását. 1947-ben a Nagyváradi ICO-val nyert bajnokságot, 1949-ben gólkirály lett. 1952-ben Aradra szerződött, ahol egy bajnoki címet nyert, de tagja volt a Román Kupát nyert csapatnak is. Az első osztályban összesen 125 gólt szerzett. Pályafutását Nagyváradon, majd szülővárosában fejezte be. Sikeres edzőként is számon tartották. Sportmesteri címet kapott. 11-szer szerepelt a román válogatottban, ahol 13 gólt rúgott. .

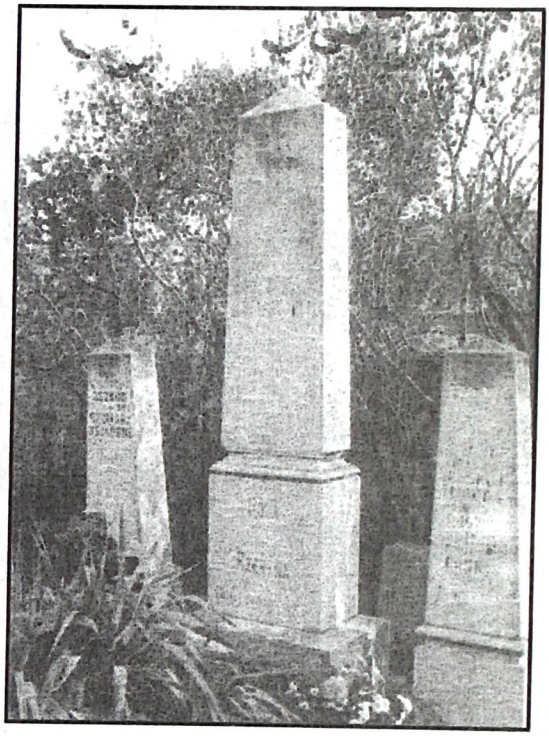
VARJASSY ÁRPÁD

tanfelügyelő, kultúrpolitikus (1854. márc. 31.–1915. dec. 29.)

A Câmpul Liniştii utcával párhuzamos sétány melletti parcella

Aradon született, Budán végezte a főreáliskolát. Münchenben a műegyetem építészeti szakosztályán szerzett oklevelet. 1879-ben bízták meg egy temesvári ipariskola szervezésével és vezetésével. Előbb polgári iskolai rajztanári képesítést, majd középiskolai tanári minősítést szerzett. 1885 februárjában Arad vármegye tanfelügyelőjének nevezték ki. Az ő tanfelügyelősége alatt a megyében 43 állami iskola létesült, de számos községi iskola és óvoda, iparos tanonciskola alapítását

is kezdeményezte. 1897-ben királyi tanácsosi címet kapott.

Több tanulmányt közölt, kiadott egy építészeti tankönyvet. Alapító tagja volt a Kölcsey Egyesületnek, 1893-tól haláláig annak elnöki tisztét is betöltötte. Egyik kezdeményezője a Kultúrpalota felépítésének, amelynek első igazgatója is volt.

VERBOS ÁDÁM

bútorgyáros (1839–1892)

D. II. parcella, családi sírkert

Asztalosmesterséget tanult, majd Aradon önálló műhelyt nyitott, melyet Arad első jelentős bútorgyárává fejlesztett. Az 1890-es, Aradon megrendezett dél-magyarországi ipari és mezőgazdasági kiállításon kiállított bútoraival állami első díjat nyert.

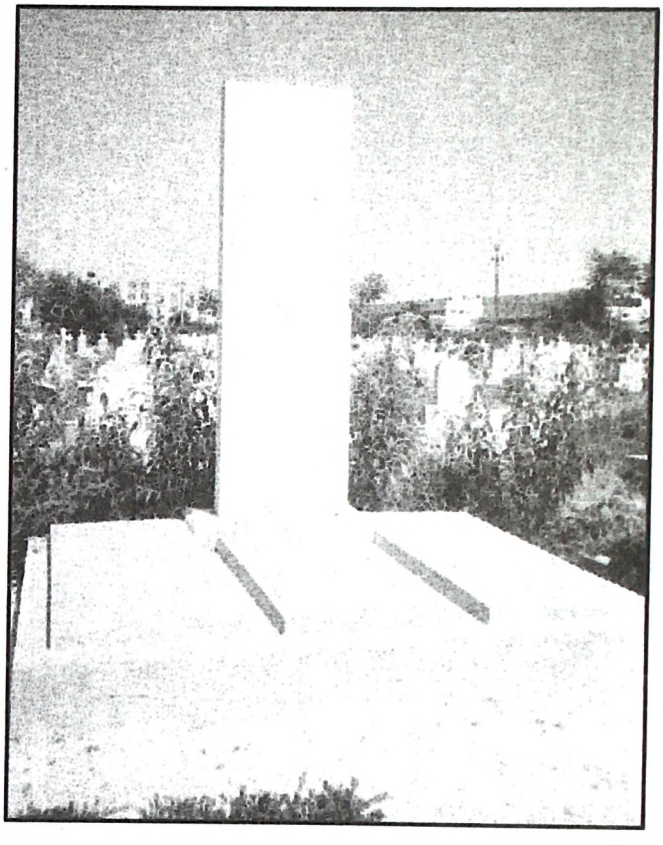

WIESER TIBOR

evezős, edző (1910–1969)

V. I. parcella

Aradon született, szülővárosában érettségizett. Beiratkozott a főiskolára, de anyagi okok miatt abbahagyta tanulmányait. Aradon tisztviselőként dolgozott, akkor kezdett evezni a Maros Sportegyletben. 1934-től kezdődően két egyéni és egy páros (kétpárevezős, Luszt Ivánnal) országos bajnoki címet nyert. A világháború után sikeres edzőként tevékenykedett, munkája eredményeként tanítványai több országos és Európa-bajnoki címet és helyezést szereztek. 55 éves korában visszavonult. 1999-ben az Alma Mater Alapítvány evezős emlékversenyt rendezett tiszteletére. Ugyancsak az Alapítvány meghívásos alapon évente megrendezi a középiskolák közötti atlétikai versenyt a Wieser Tibor Vándorkupáért.

ZÁRAY JENŐ

tanár, tűzoltóparancsnok (1881 –1948)

Q. I. parcella

Aradon született, édesapja iskolaigazgató volt. Szülővárosában érettségizett, Budapesten, az egyetem filozófia fakultásán szerzett oklevelet 1903-ban. Az egyetemmel egyidőben vívó- és tornatanári képesítést is szerzett, de elvégzett egy tűzoltótanfolyamot is. Az egyetem elvégzése után újságíróskodott, majd Pécsre hívták tanárnak. 1908-ban hazatért tanítani, magyar nyelvet és irodalmat, valamint testnevelést oktatott. Ugyanakkor az aradi önkéntes tűoltók parancsnoka is lett. Az első világháborúban a Kárpátokban és az olasz fronton teljesített szolgálatot. A két világháború között

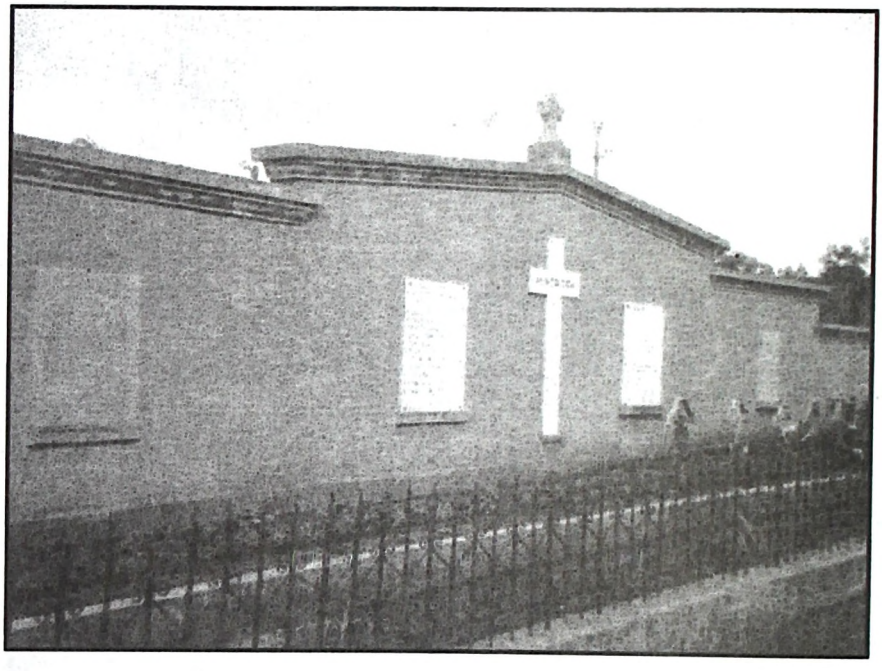
Arad tűzrendészeti felügyelője volt.

Tagja volt az Erdélyi Kárpát Egyesületnek. Összesen 11 könyvet jelentetett meg, közöttük több turisztikai vonatkozásút, egyik kötete Czárán Gyuláról szól.

RÓMAI KATOLIKUS PAPOK, APÁCÁK
MINORITÁK

a Minoriták kápolnája mögötti sétány végén, a temető hátsó fala mentén

P. LIDY NÁNDOR (1824–1878)	P. DELI ÖDÖN (1860–1909)

P. LAKATOS OTTÓ (1802–1881) ARAD VÁROS TÖRTÉNETÍRÓJA A 13 VÉRTANÚ EGYIK GYÓNTATÓJA	P. BERÉNYI GEDEON (1836–1911)
P. PAULICH JENŐ (1830–1885)	P. FEHÉR ALFRÉD (1865–1913)
P. VOJNAROVSZKY BAZIL (1860–1888)	P. NOVÁK ADORJÁN 1842–1923)
P. RÉVFALVY MANÓ (1836–1895)	P. SZIKRA LÉNÁRD (1869–1927)
P. BALLAY ÁDÁM (1834–1896)	P. PESKA IGNÁC (1863–1929)
P. SUPKA BÉLA (1853–1907)	P. STRAUBERT BENEDEK (1882–1935)
P. KOROM PÁL (1883–1947)	P. PÁZSITNY BONAVENTURA (1872–1939)
P. KONSTANTIN O.F.M. (1889–1953)	P. LAKATOS OTTÓ (1865–1941)
P. GRUBER ERNŐ (1909–1962)	P. TAKÁCS VINCE (1886–1961)
P. FERI VILMOS (1894–1966)	P. PÁLOS DONÁT (1905–1973)
P. KÓKAI JÓZSEF (1918–1985)	P. PÁL GYULA (1906–1983)
P. BENŐCS ZOLTÁN (1905–1988)	P. BÁLINT ANDRÁS (1914–1985)
P. SZALAI ANDRÁS (1909–1990)	FR. GOMBOS JÓZSEF (1909–1988)
FR. DUBCZA REZSŐ (1912–1996)	P. HÉJJA JÁNOS (1918–1994)

Az aradi minorita atyák közül:

P. Lakatos Ottó (1802–1881)

Székesfehérvárott született 1802. okt. 4-én, Aradon élénk irodalmi tevékenységet folytatott. Kiadott munkái: Úti naplóm Erdélyben (1835), Csókavári visszhang. Költemények (1839). Az aradi minorita gimnázium tanára volt, az 1850-es években négy minorita társával együtt a Kossuth-féle hamis dollárok terjesztéséért őt is elítélték. Társai közül utolsóként szabadult a börtönből. További kiadványai: Gyónásom Fankának. Életrajz (1865), Három év egy kompromittált életéből és Fogdai élmények (1865). Megírta és halála évében, 1881-ben három kötetben kiadta Arad város történetét. Augusztus 16-án hunyt el.

P. Pazsitny Bonaventura (1872–1939)

A Pozsony megyei Szentgyörgyön született. 1896-ban szentelték pappá, 1900-ban a rend marosvásárhelyi szemináriumában teológia tanár lett. 1903–1913, majd 1915–1921 között a rendi szeminárium igazgatója volt. 1921–1927 között az ismét felállított erdélyi Minorita tartomány rendfőnöke volt. 1925-ben érdemei elismeréséül a jubileumi érdemrend nagykeresztjével tüntették ki.

P. Lakatos Ferenc Ottó (1865–1941)

Kecskeméten született. 1888-ban szentelték pappá, 18 éven keresztül Nagybányán volt hittan-tanár. Sokat dolgozott a nagybányai múzeum felállítása érdekében, de több iskolát is alapított. 1907–1918 között a Minorita rend erdélyi tarto-mányfőnöke volt. 1913-ban a III. oszt. Vaskorona renddel tüntették ki. 1918 után Arad plébánosa lett.

Mezey Tibor

minorita rendi pap (1913–199?)

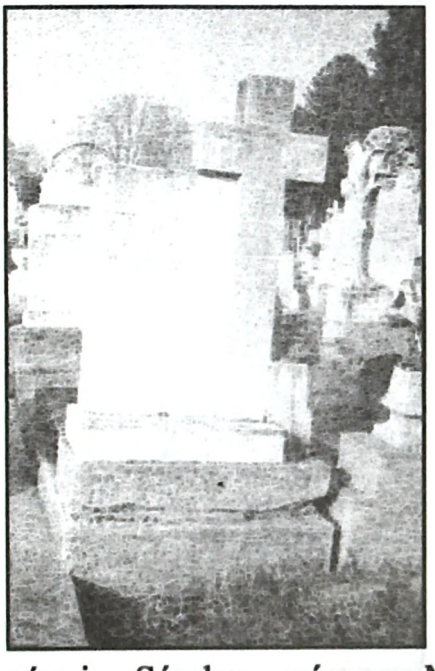
S. I. parcella

A második világháború után Aradon volt minorita pap, őt nem hurcolták el Esztelnekre, mint rendtársait. Élete utolsó éveit Marosvásárhelyen töltötte. Édesapja, Mezey Zsigmond tanár-zeneszerzővel egy sírba temették el.

STÉGER SÁNDOR

pécskai esp.-plébános (1901–1969)

A. II. parcella

Nagyhalmágyi Sándor néven Magyarpécska múltjából címmel írt a település, de főleg a pécskai katolikus egyház történetének részleteit feltáró könyvet, amelyet a Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület 1999-ben jelentetett meg.

A NOTRE DAME APÁCÁK SÍREMLÉKE

R. III. parcella

A sírkertben az aradi „zárda" nyolc nővérét temették el. A kertet és a hármas kereszttel ellátott márvány emlékművet az 1990-es években eladták, azóta a síremlékre a Fam. Bradean nevet vésték.

REFORMÁTUS TISZTELETESEK

CSÉCSI NAGY IMRE

(1862–1959)

L. III. parcella – családi sírkert

1862. február 22-én Éradonyban született. Debrecenben szerzett lelkészi oklevelet. 1886-ban kerül Aradra segédlelkésznek, 1893-ban választották a gyülekezet lelkészévé. Megírta az aradi református egyház történetét (1897) és kötetben adta ki igehirdetéseit. 1901-ben ő eskette össze Horthy Miklóst és Purgly Magdolnát. A leghosszabb ideig ő szolgálta a belvárosi

református gyülekezetet. Költőként is jeleskedett, ifjú korában elnyerte a Kazinczy-díjat. Versei budapesti, debreceni és aradi lapokban jelentek meg. Kiadott egy imakönyvet a katonák részére. 1922-ben kiadta korán elhunyt felesége, Csécsi Nagy Erzsébet hátramaradott verseit is.

Csép Gergely (1902–1985)

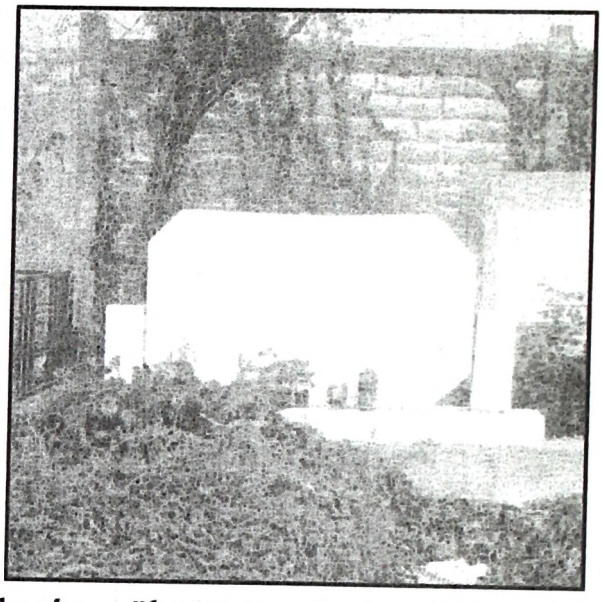
D. IV. parcella

Ágyán volt lelkész a második világháború előtt és után, nyugdíjba vonulását követően költözött Aradra. Az ő kopjafája volt a második ilyen síremlék a Felsőtemetőben.

Dísz Péter (1915–1996)

A Câmpul Liniştei utca melletti sétány jobb oldalán, a temetőfal mellett

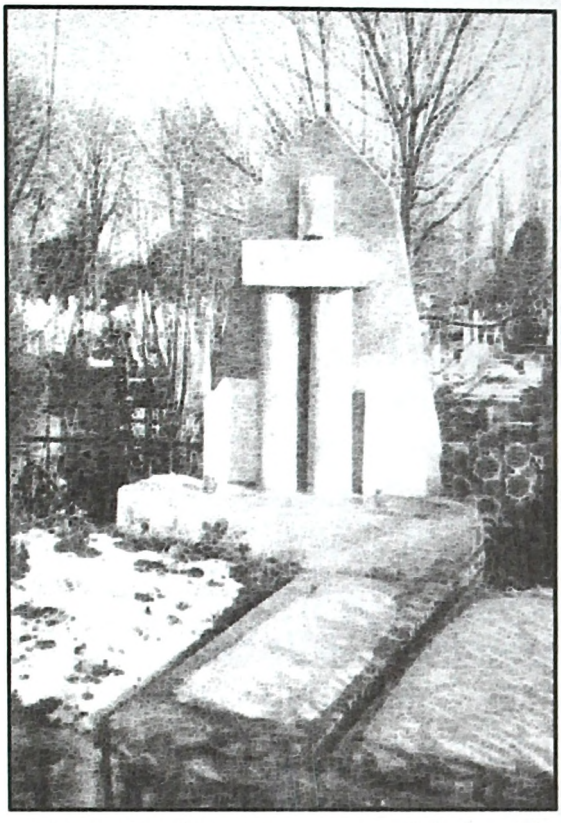
Pankotán született, tanulmányait Gyulafehérváron kezdte, majd Nagyenyeden folytatta, a kolozsvári protestáns teológián fejezte be. Hosszú időn keresztül volt a mosóczy-telepi református gyülekezet lelkésze. Szépírói tevékenységet is folytatott, a Tóth Árpád Irodalmi Körben olvasta fel prózai írásait, novellákat közölt a Vörös Lobogóban Nádas Péter álnéven. Az irodalmi kör Önarckép c. antológiájában is megjelent egy írása. 2004-ben a Kölcsey Egyesület Béluska címmel adta ki válogatott novelláit.

MOLNÁR KÁROLY
esperes (1908–2002)

M. I. parcella, családi sírkert

A kolozsvári protestáns teológia elvégzését követően Nagyváradon lapot szerkesztett, az IKE egyik főszervezője volt. 1936-tól a Bihar megyei Mezőtelegden szolgált, 1944–48 között a helyi iskolában is

tanított. Az aradi belvárosi gyülekezet 1954-ben választotta meg lelkészének, azt nyugdíjazásáig

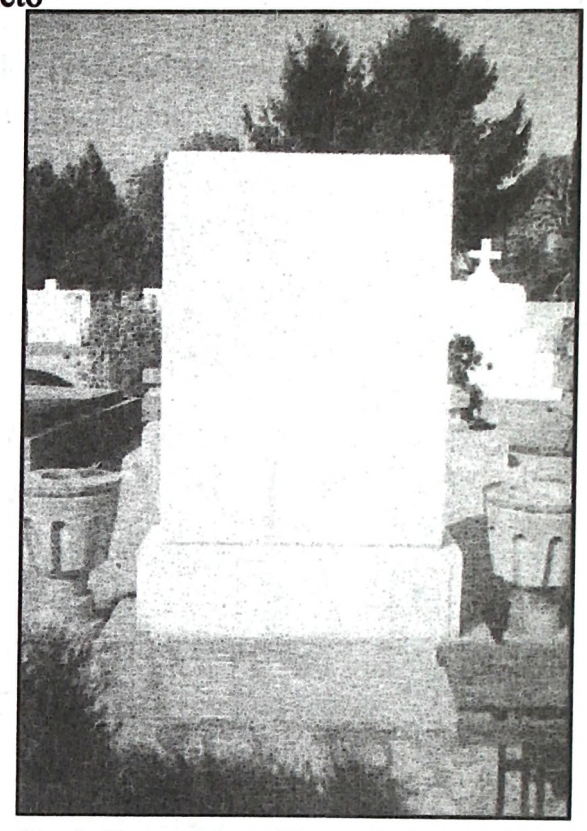

szolgálta. 1955–68 között az egyházkerület esperesi tisztét is betöltötte. Ő szervezte meg Aradon a gáji és a mosóczy-telepi egyházközségeket. Számos segédlelkész kezdte pályafutását irányítása alatt. Kiváló prédikációi kiadásra várnak.

TARNÓCZY LAJOS
esperes (1886–1953)

A. III. parcella

Szentesen született. Egyetemi tanulmányaiból három évet a debreceni teológián, a negyediket Amerikában végzete. 1913-tól kezdve bihari lelkész volt, két évig az esperesi tisztséget is betöltötte. Számos cikket és tanulmányt közölt egyházi és világi lapokban.

Alapítója és első szerkesztője volt az Egyházi és Iskolai Szemle c. lapnak. Kötetei: Az igének sugarai. I. (1910), II. (1923); A házassági eskü (1928).

EVANGÉLIKUS TISZTELETESEK

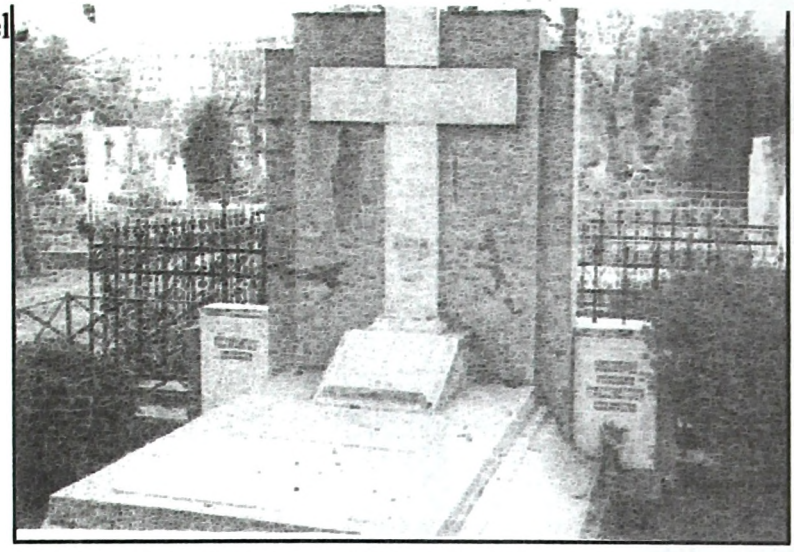
FRINT LAJOS

szuperintendens (1850–1940)

N. IV. parcella – családi sírkert

Iskoláit Aradon, a középiskoláit Budapesten végezte. Teológiai tanulmányokat folytatott Budapesten, Pozsonyban és Halléban. 1875-ben került haza, több vidéki gyülekezetnek volt lelkésze, míg 1881-ben Aradra nevezték ki. Tevékeny résztvevője volt az aradi kulturális életnek feleségével, *TERSÉNYI GIZELLÁVAL* egyetemben. Tagja, előadója volt az aradi Kölcsey Egyesületnek. Szorgalmazója és

Fel

szervezője volt a főtéri evangélikus templom felépítésének (1906). Kitűnő egyházi szónokként tartották számon. Cikkek, tanulmányok közlésével szolgálta egyházát. Konfirmációs kátéját hosszú időn keresztül használták Erdélyben.

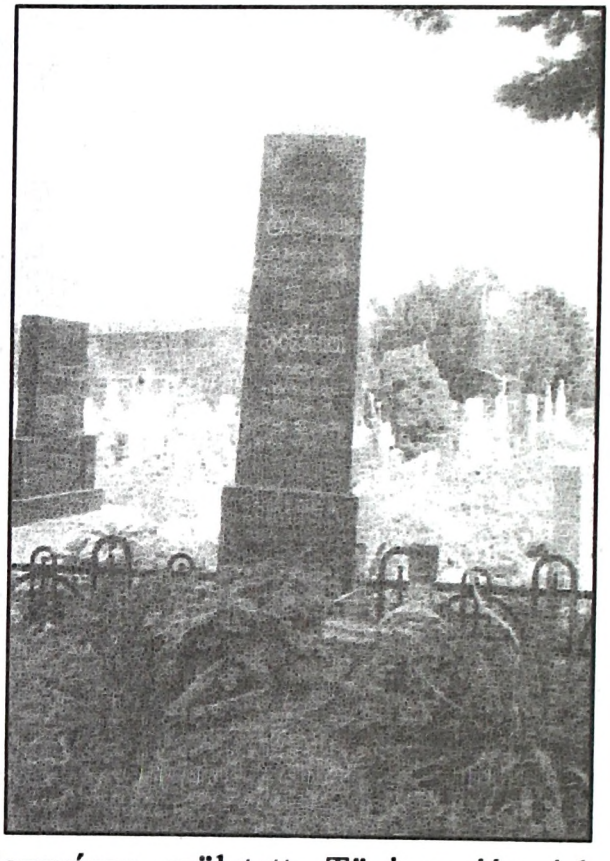
Az impériumváltást követően is szolgálatban maradt, 1927-ben kapta a püspöki címét. Mint a zsinatpresbiteri evangélikus egyház szuperintendensének, hatásköre Románia valamennyi magyar evangélikusára kiterjedt. Kilencven évet élt, óriási részvét mellett kísérték utolsó útjára.

Az ugyanabban a sírkertben eltemetett fia, *FRINT SÁNDOR* (1887–1959) a város egyik legjobb orr-fül-gégész szakorvosa volt.

DÉNES BÉLA
lelkész-esperes

(1902–1977)

U. I. parcella – családi sírkert

Kolozsváron született, Tövisen járt iskolába, a középiskolai tanulmányai Nagyenyeden végezte. A kolozsvári protestáns teológia elvégzését követően 1925-ben lelkészi szakvizsgát tett. Aradra helyezték, ahol ötven éven keresztül, 1926–1976 között megszakítás nélkül szolgálta a gyülekezetet segédlelkészként, parókus lelkészként, espereseként. Temetésekor Szedressy László evangélikus püspök búcsúztatta.

PEDAGÓGUSOK

ACSAY ROZÁLIA – tanítónő, volt tanfelügyelő (1914–1968) – A. II. parcella

BENKERT KLÁRA – francia- és orosztanár (1907–1983) – E. I. parcella

BERA ZOLTÁN – matematikatanár (1931–1996) – C. II. parcella

BOGNÁR GERGELY – ig. tanító (1926–1998) – A. IV. parcella

BUDITS ÁDÁM – zenedei tanár (1833–1917) – U. II. parcella

BUJA SÁNDOR – zenetanár (1886–1935) – E. IV. parcella

CALVASINA KÁROLY – történelemtanár (1906–1982) – E. IV. parcella

CZÉDLY KÁROLY – történelemtanár (1924–1999) – E. I. parcella – családi sírkert

CZILLING ANTAL – zenetanár (1901–1985) – T. III. parcella, családi sírkert

ENFREFFY MAGDOLNA – tanítónő (1920–2004) – D. I. parcella

FÁBIÁN GYÖRGY – fizikatanár (1909–1978) – T. IV. parcella

FISCHER ERNŐ – zenetanár (1896–1971) – U. I. parcella

GNANDT JÁNOS – földrajztanár (1910–2001) – F. II. parcella

HASZLINGER FERENC – kir. főgimnáziumi tanár (1851–1906) – T. IV. parcella

HUSZTIK KATALIN – magyartanár (1919–2004) – B. III. parcella

KILIN SÁNDOR – ig. tanító (1900–1982) – M. I. parcella

KÓTHAI TIBOR – kémiatanár (1928–1992) – M. I.

parcella

KOVÁCS MIHÁLY – matematikatanár (1909–1981) – W. IV. parcella

DR. KUSZÁLIK JÁNOSNÉ DR. MOLNÁR PIROSKA – egyetemi tanár (1919–1992) – A. II. parcella

LÁNG ISTVÁN – ig. tanító, zenetanár (1912–1988) – BB. I. parcella

LÁNG TÜNDE – zenetanár (1931–1996) – BB. I. parcella

MUNTEANU ERZSÉBET – biológiatanár (1914–2005) – T. II. parcella

NÁVRÁDI ÁGOSTON – ig. tanító (1907–1982) – K. II. parcella

PÁLFI SÁNDORNÉ – tanítónő (1936–2005) – A. IV. parcella

PAPP JENŐNÉ – tanítónő (1867–1945) – Q. II. parcella

PAPP JENŐ – tanító (1864–1837) – Q. II. parcella

SCHERHAG ERNŐ – zenetanár (1867–1948) – F. IV. parcella, családi sírkert

SIMON BERTA – tanárnő (1881–1934) – A. IV. parcella

STEINHÜBEL ZOLTÁN – biológiatanár (1921–1992) – L. IV. parcella, családi sírkert

SZENTE LÁSZLÓ – magyartanár (1922–2004) – B. II. parcella

TERŢAN ILONA – fizikatanár (1931–1996) – D. IV. parcella

URBÁN JÓZSEF – kémiatanár (1927–1997) – Z. II.

parcella

ÜRMÖSI JENŐ – zenetanár (1902–1983) – R. IV. parcella

VASS BORBÁLA – tornatanár (1912–1993) – X. parcella, 14-es családi sírkert

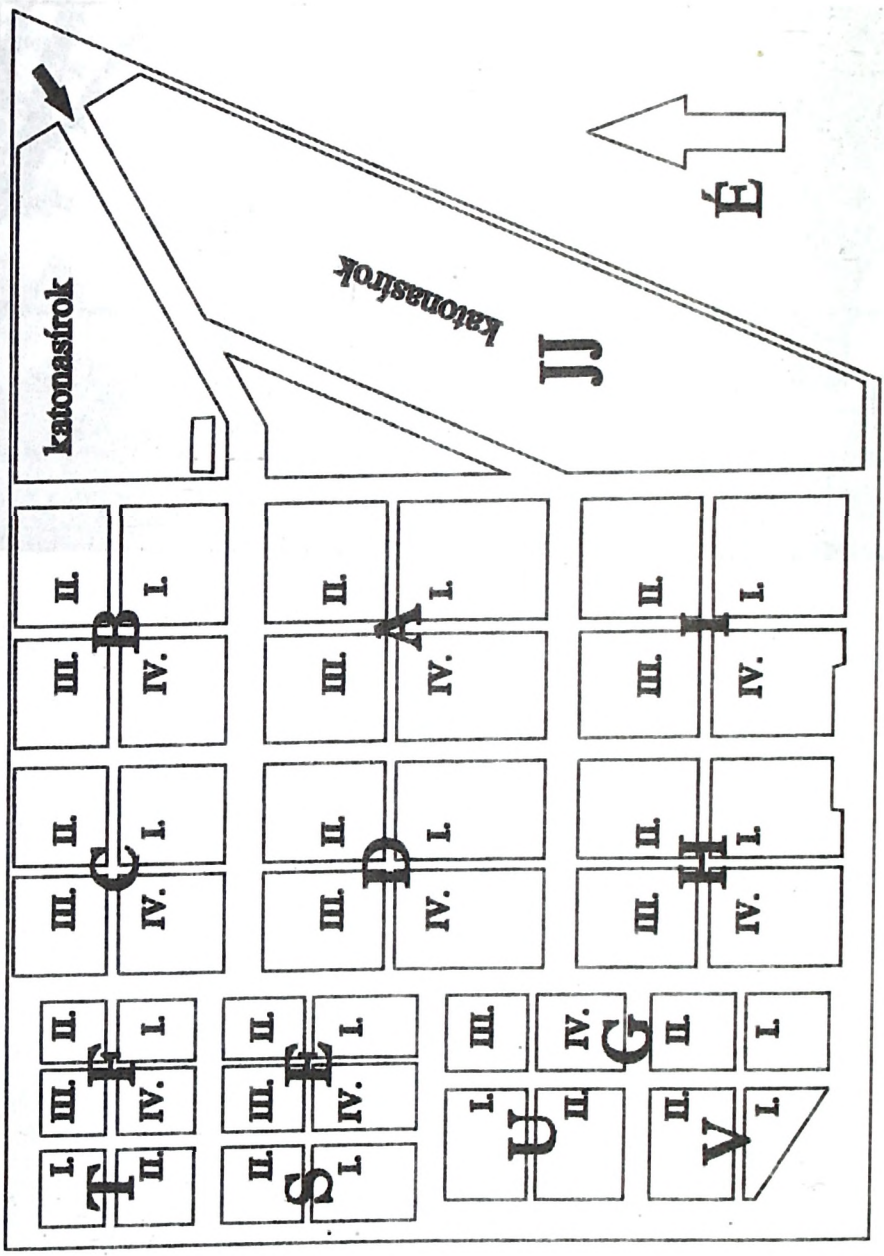
ZÁRAI ÖDÖN – ig. tanító (1843–1918) – Q. I. parcella

ZÁRAI JENŐ – földrajztanár (1881–1948) – Q. I. parcella

ALSÓTEMETŐ

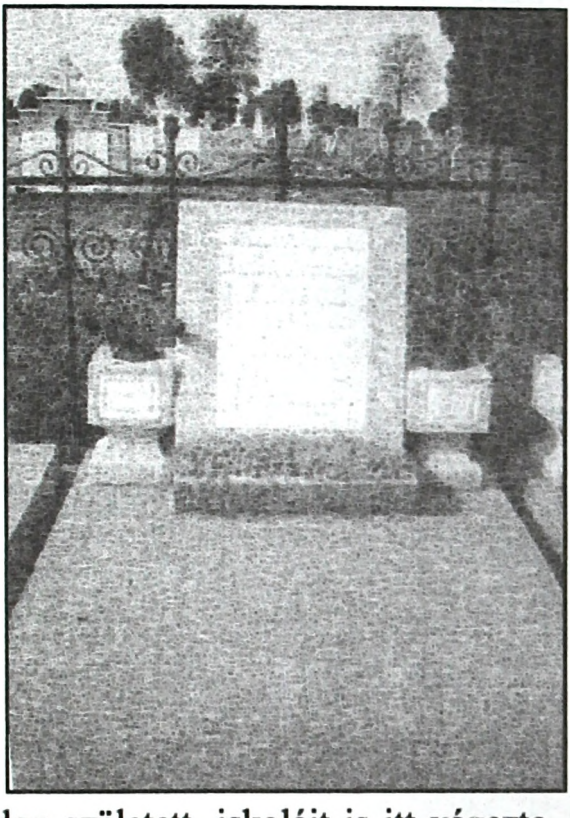
Alasótemető

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

újságíró, riporter (1931. jan. 25.–1999. ápr. 15.)

JJ. parcella, XI. sor, családi sírkert

Aradon született, iskoláit is itt végezte. Az 1950-es években, nagyon fiatalon került bele az újságírásba. Az aradi Vörös Lobogónál elsősorban riporterként foglalkoztatták. Az időszak legtehetségesebb riportere volt, de újságíró karrierje hirtelen kettétört, eltávolították a laptól. 1990-ig fényképészként, szobafestőként, taxisofőrként kereste kenyerét.

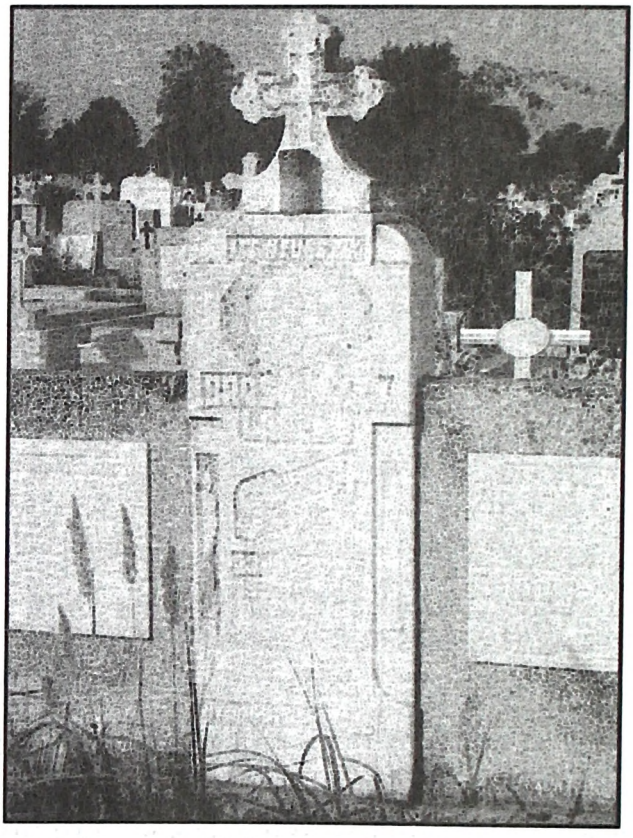
1990-től ismét bekapcsolódott az aradi újságírásba. Jegyzetei, riportjai, memoárjai a Jelenben, a Kisharangban és különböző alkalmi kiadványokban jelentek meg. Az önvallomásait, riportjait tartalmazó kötetét 1998-ban jelentette meg A fecskék Kisasszony napján mennek el címmel.

A Nyugati jelen napilap 2001-től a nevét viselő, évente ismétlődő riportpályázatot hirdetett meg.

BROSOVSZKY LÁSZLÓ

futballista (1951. márc. 23.–1990. dec. 24.)

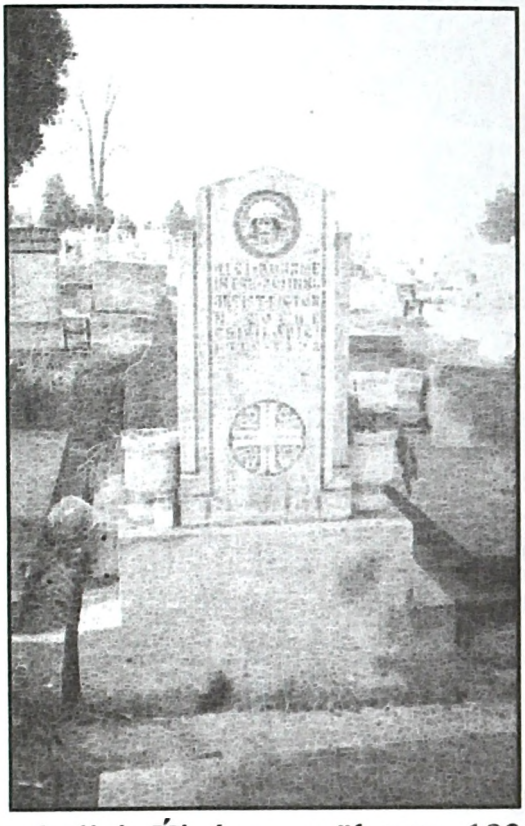
B. III. parcella

Az egész család sportkarrierje a textilgyári együtteshez kapcsolódott. Édesapja tagja volt az 1945-ben alapított ITA csapatának, ő lőtte az együttes hivatalos mérkőzéseinek első gólját. Az ifjabb Brosovszky is az UTA ifjúsági csapatában kezdett futballozni, még ifjúsági korú volt, amikor bekerült a felnőtt csapatba. Tagja volt az 1969–70 és 1971–72-es idényben bajnoki címet szerzett csapatnak, valamint a BEK-ben az interkontinentális kupát is elnyerő holland Feyenord csapatát búcsúztató aradi együttesnek.

CHIRILOVICI NICOLAE
festőművész (1910–1993)

B. I. parcella

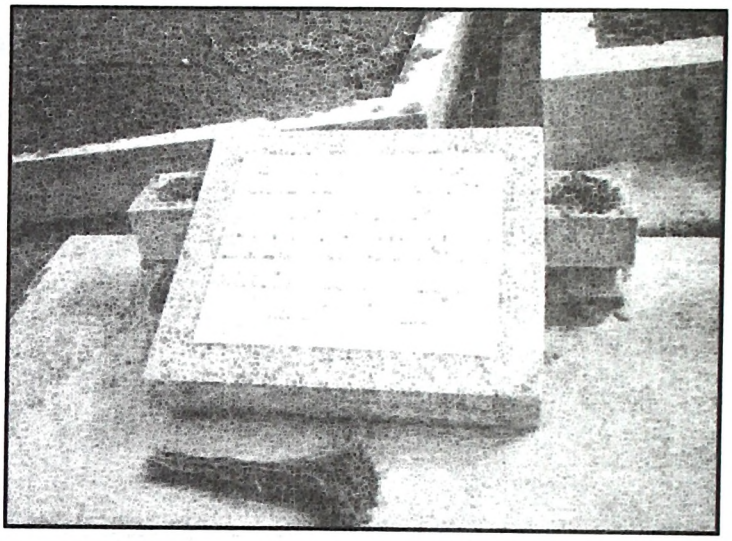

A kárpátaljai Újváron született. 1930 és 1932 között a nagybányai festőiskolát látogatta, ami egész tevékenységére rányomta bélyegét. 1932-ben Aradon állította ki első képét. 1937-től az aradi művészeti élet meghatározó személyisége lett. Minden közös képzőművészeti tárlaton részt vett, de számos egyéni kiállítást is nyitott. Az aradi művészek népszerű „Niki" bácsija anyanyelvi szinten beszélt magyarul is.

Síremlékét Milos Cristea műépítész tervezte.

ERDŐS GYÖRGY
újságíró (1901–1979)

C. II. parcella

Aradon született, az 1920-as években kezdett írni. Több lapnál dolgozott, majd 1931–1937 között a Reggel c. napilap szerkesztő-tulajdonosa volt. Az ő lapjánál dolgozott Horváth Imre nagyváradi költő is. A második világháború idején az üldözések elől feleségével Lugosra menekült. A második világháború után visszavonult az újságírástól.

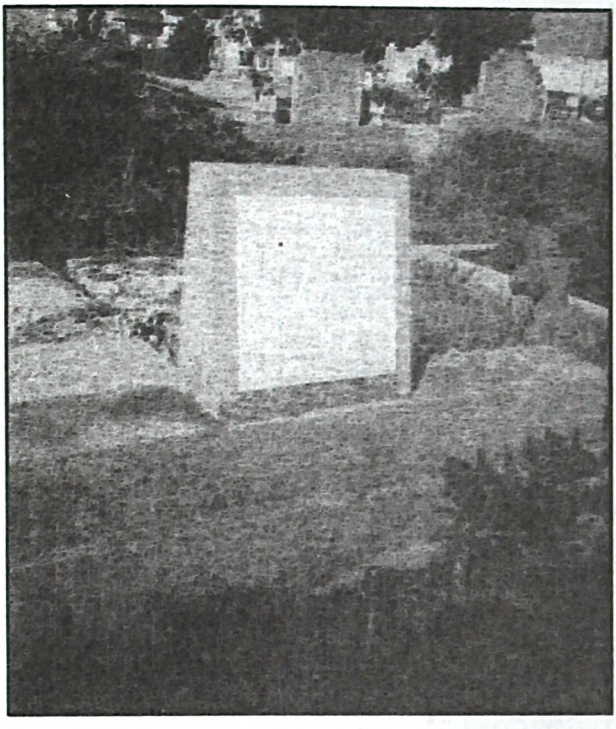
FARKAS ÁGOSTON
tanár, költő (1927. máj. 26.–2001. jún. 19.)

T. II. parcella

Gyorokon született, elemi iskoláit és a gimnáziumot Aradon, a tanítóképzőt Nagyenyeden végezte. Aradon tanított, elvégezte a Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv- és irodalom szakát. Nyugdíjazásáig az aradi 1-es sz. iskolában tanított.

Nyugalmazott tanárként kezdett intenzívebben

foglalkozni az írással. 1993-ban adta ki román-magyar

társalgási szótárát, egy évre rá a serdülőknek szóló, Még egyszer a szerelemről c. füzetét. A Kártyajáték a sorssal c. kötetébe lírai alkotásait foglalta.

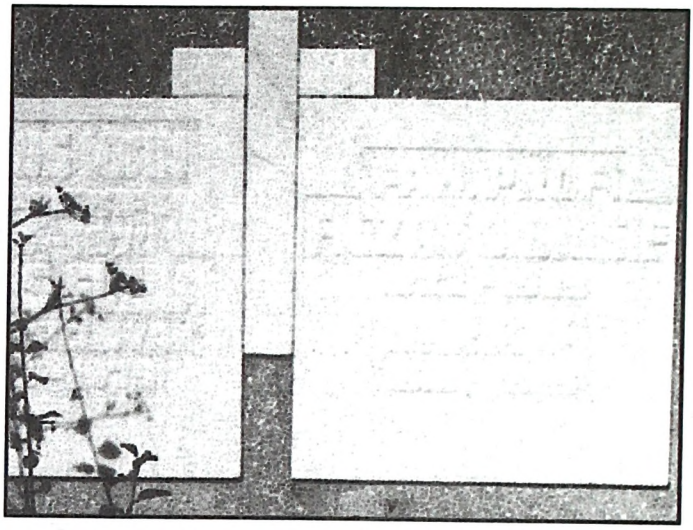
FICZAY DÉNES

tanár, aradológus (1921. dec. 27.–1985. márc. 3.)

H. I. parcella

Aradon született, ugyanitt a Katolikus Gimnáziumban érettségizett. A magyar–olasz szakos tanári diplomáját Kolozsváron szerezte, ahol az Erdélyi Helikon belső munkatársa volt. 1945-ben nevezték ki a magyar nyelv és irodalom tanárának egykori iskolájába, ahol nyugdíjazásáig megszakítás nélkül oktatott. Könyvismertetéseket, irodalmi emlékezéseket közölt az Utunk, Igaz Szó, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények hasábjain. Könyvtári kutatásai eredményeként

dokumentumokat közölt a romániai és magyarországi szaksajtóban a magyar irodalom nagyjainak aradi vonatkozásairól. Bibliográfusi tevékenysége eredményeként egy sok ezer címszavas helytörténeti bibliográfiához gyűjtötte össze az anyagot. Sokszor szerepelt előadóként a Tóth Árpád Irodalmi Körben.

Halála után Pávai Gyula gondozásában három kötete jelent meg: Aradi krónika (1997), Aradi séták (2001) és Válogatott írások (2005).

PATAKY SÁNDOR

tanár, képzőművész (1880. júl. 26.–1969. márc. 22.)

A. III. parcella

Aradon született, ugyanitt végzett négy évet a főreálban, majd kitüntetéssel elvégezte a tanítóképzőt. 1899-ben sikeresen felvételizett a rajztanár-képzőbe, de képzőművészeti tanulmányait családi okok miatt félbeszakította. Tanítóként tevékenykedett, de Kolozsváron magánúton rajztanári képesítést szerzett. Első képét Budapesten 1904-ben állította ki, első önálló tárlatát 1908-ban rendezte Aradon. 1913-ban akvarelljeit bemutatta Budapesten, a Könyves Kálmán szalonban is.

Az első világháború alatt frontszolgálatot teljesített. Az 1920-as évek közepétől lett az aradi művészeti élet elismert alakja. Elsősorban akvarellekben örökítette meg az Alföld és a hegyvidék szépségeit, a táj változásait, a népviseletet. Kritikusai az erdélyi táj lírikusának nevezték. 1948-tól egy évtizeden keresztül a Magyar Vegyes Líceum rajztanára volt. 1968-ban a Kulturális Érdemrend IV. fokozatával tüntették ki. Alkotásait múzeumok és egyéni gyűjtők őrzik.

Vele egy sírban nyugszik testvére, Pataky János (1882–1917) igazgató tanító.

STEINHÜBEL MAGDA

biológiatanár (1929 – 2005. szept. 17.)

U. I. parcella

A Székelyföldön, Balavásáron született, a Bolyai Tudományegyetemen szerzett oklevelet. Aradon a Magyar vegyes Líceumban és annak utódintézeteiben

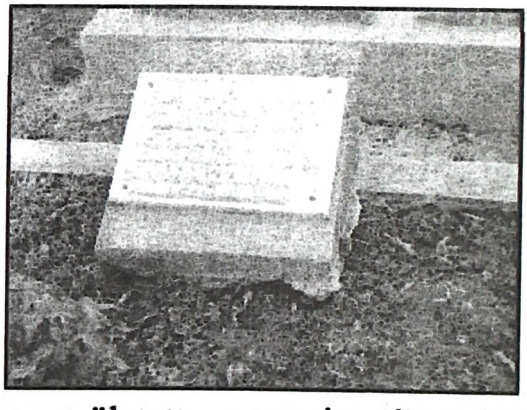
tanított biológiát nyugdíjazásáig. Férjével, Steinhübel Lajos tanárral egy sírban nyugszik.

SZILVAY JULIANNA

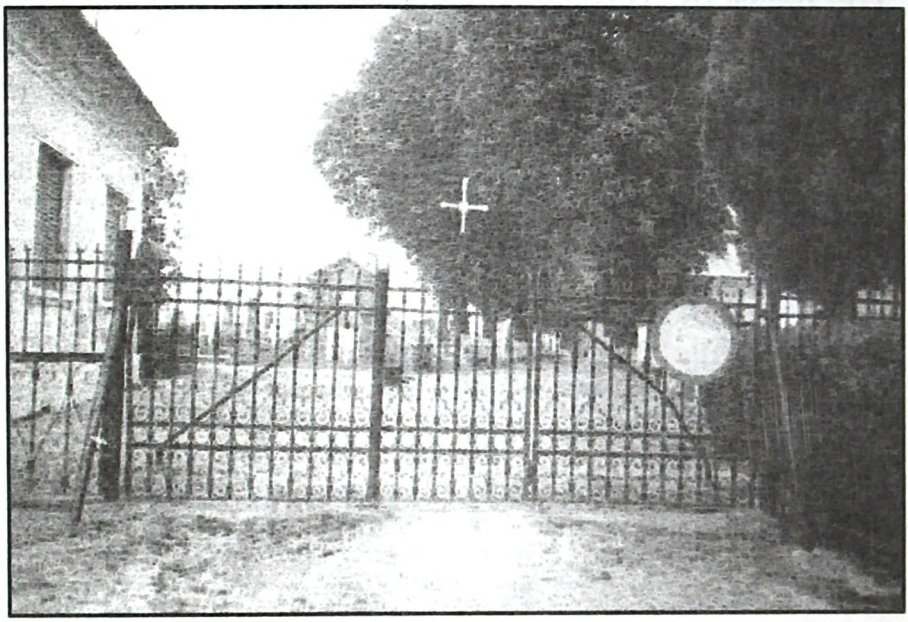
tanár, tanfelügyelő (1936. szept. 27.–1997. aug. 4.)

B. I. parcella

Aradon született, ugyanitt érettségizett, majd Kolozsváron elvégezte a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar–filozófia szakát. Pécskán, a helyi líceumban tanított, utóbb az Arad Megyei Tanfelügyelőségen a magyar nyelv szakfelügyelője lett. Nyugdíjazását követően a Csiky Gergely Líceumban is oktatott magyar nyelv- és irodalmat.

AZ ÚJARADI RÓMAI KATOLIKUS TEMETŐ

LELKÉSZSÍROK

A Blédy család síremléke

B parcella, 2. sor

Blédy József
(1909–1985)

Aradon született, Nadrágon, majd Nagyperegen volt plébános. Testvére, a Gyulán született Géza (1908-1962) az aradi Katolikus Gimnáziumban tanított, majd 1945-től Kolozsváron a Bolyai Tudományegyetem romanisztikai tanszékének volt professzora.

Blédy Lajos
(1912–1978)

Blédy Géza és József testvére.

A Gyulafehérvári Teológiának, majd a Temesvári Piarista Gimnáziumnak volt tanára és igazgatója.

Gaith Franz
(1803–1874)

B parcella, 21. sor

Szegeden született 1803. január 10-én, Temesváron végezte a teológiai tanulmányait 1821–26 között. Káplánként, segédlelkészként szolgált több parókián. 1839. február 2-tól haláláig, 1874. március 13-ig, 35 éven keresztül volt az újaradi templom plébánosa, majd az újaradi esperesség esperese. Az ő idejében szolgált Újaradon Csiky Gergely, a nagy magyar drámaíró nagybátyja, aki később Tornyára került plébánosnak, ott is van eltemetve.

HERDI MIKLÓS
(1819–1901)

A parcella, 26. sor

Csanád egyházmegyei áldozópap.

HÜGEL JOHANN
(1854–1933)

B parcella, 9. sor

A sírkő tanúsága szerint Németságon szolgált.

MAYER KER. JÁNOS
(1872–1935)

C parcella, 10. sor

A Bánságban, Kiskárolyfalván (Staierdorf)

született tanítócsaládban. A teológiát Temesváron végezte, 1895-ben szentelték pappá. Előbb Gyertyámoson lett hitoktató, majd Nagykikindán gimnáziumi tanár. 1900-ban kinevezték a Temesvári Főgimnázium tanárának és a római katolikus papi szeminárium prefektusának. 1911-ben Újaradra helyezték plébánosnak. Ügyvezető elnöke lett a helyi német kultúregyesületnek, egyházi vezetője a leányklubnak. Kiválóan zenélt: orgonált, csellózott, zongorázott és játszott harmóniumon.

Németül és magyarul közölt cikkeket és tanulmányokat különböző újságokban és folyóiratokban. A Délmagyarországi Közlönyben lelkesen számolt be Bartók Béla temesvári hangversenyéről. Rend-szeresen közölt a Temesvári Hírlapban, Aradi Közlönyben, a Vasárnapban, Déli Hírlapban, zenei szakcikkeket a Katolikus Egyházi Zeneközlöny és a Zenei Szemle c. folyóiratokban.

Könyvei: Katholische Kirchengeschichte. Manuscript für Mittelschüller oder Oberklassen der Elementarschulen; Liturgik. (Mindkettőt Aradon, a Vasárnap Nyomdában nyomtatták.)

ORTH JOSEF
(1817–1906)

A. parcella,

Újszentannán volt plébános.

SINGER FRANZ
(1903–1965)

A parcella, 31. sor

Gátalján született 1903. március 27-én, simándi

plébánosként vonult nyugállományba. 1965. január 25-én halt meg, Konrad Kernweis ordinárius temette.

Siegmeth Gregor
(1903–1957)

B parcella, 20. sor

Módoson született, Temesváron végezte a teológiai tanulmányait. 1927-ben avatták lelkésszé. Stájerlakon és Oravicán volt káplán, majd Máslakon, Vejtén (Woiteg), Újmoldován, Németremetén (Königshof) teljesített szolgálatot. Siegmeth 1956-tól 1957. július 2-án bekövetkezett haláláig volt újaradi plébános. Az ő idejében renoválták a templomot.

Schulter Anton
(1907–1999)

A parcella, 15. sor

A bánsági Lovrinban (Lórántfalva) született. Pacha Ágoston püspök 1933-ban szülőfalujában szentelte fel lelkésznek. 1933–36 között Németországban, westfáliai Münsternben végzett tanulmányokat, ott szerezte meg a teológiai tudományok doktora címet. Egy évi káplánkodást követően Temesváron a teológia tanára lett, 1940–48 között oktatott a papi szemináriumon. 1945-től Szentandráson is szolgált. A szocialista időkben különböző parókiákon teljesített szolgálatot. 1957–1978 és 1985–1999 között volt az újaradi római katolikus plébános.

STRAUB JOSEF
(1892–1930)

A parcella, 24. sor

Újaradon született, a magyarországi Óföldeákon volt pap, onnan vonult nyugállományba.

WITTYE JOHANN
(1908–1995)

A parcella, 12. sor

A Bánságban teljesített szolgálatot, Grabatzban volt plébános. Nyugdíjazásakor költözött Aradra, rokona nem lévén, az újaradi római katolikus temetőben helyezték örök nyugalomba

COPREAN VALERIU
(1912–1995)

B parcella, 27. sor

A kommunista hatóságok 1948-ban egy tollvonással megszüntették Romániában a görög katolikus egyházat, főpapjait bezárták, a többséget arra kényszerítették, hogy áttérjen a görögkeleti vallásra. Csak a legkitartóbbak maradtak hűek fogadalmukhoz. Ők az 1989-es fordulat után újból létrehozták a görög katolikus egyházat. Köztük volt az újaradi temetőben eltemetett Valeriu Coprean is. Sírfelirata külön kiemeli, hogy a Rómával egyesült egyház felszentelt papját temették oda.

A Szegény Iskolanővérek (Schulschwester) sírjai

C parcella, 23-24. sor

Újaradon a XIX. század végétől, 1898-tól 1948-ig apácakolostor működött, amelyben az úgynevezett szegény iskolanővérek iskolát működtettek. Közülük tizenkettőt Újaradon temettek el.

Nevük az apácarendben (a Mária nevet a Szűzanya iránti tiszteletből a rend minden tagja felvette).

Seldmeier Irma (1881–1904)	Maria Lina
Dingl Mária (1876–1910)	Maria Klára
Fiescher Magdolna (1874–1911)	Maria Desideria??
Pommersheim Teréz (1894–1917)	Maria Desideria??
Regenhold Berta (1871–1934)	Maria Candida
Theiss Elisabet (1891–1934)	Maria Ludmilla
Fritz Maria (1908–1935)	Maria Gonzaga
Polonyi (?)	Maria Salezia
Mahler (?)	Maria Hilarda
Philipp Barbara (1912–1970)	Maria Dorothea
Karl Barbara (1902–1970)	Maria Josefine
Teresia Gassenmayer (1890–1977)	Maria Elisabetha

VILÁGI SZEMÉLYEK

Bárány Péter

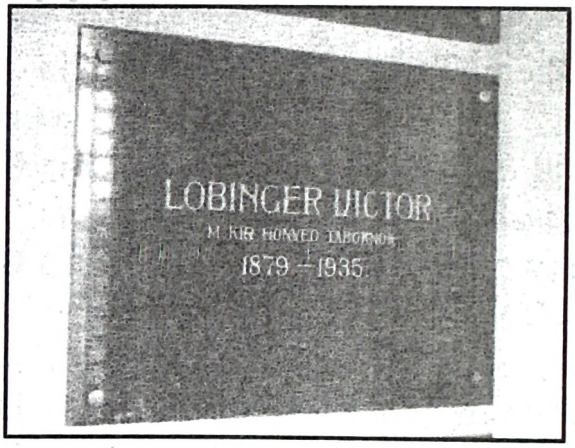
fordító (? -1829. júl. 10.)

Életéről keveset tudunk. Miskolcon született, a pesti egyetemen végezte tanulmányait. 1791-ben egy

lélektani tárgyú dolgozatával pályadíjat nyert. Több helyen tanított, majd a könyvtáralapító gróf Széchényi Ferencnek lett a titkára. Sárospatakon és Regécen volt jószágigazgató, végül a Szepessy Ignác-féle püspöki javak prefektusaként vonult nyugállományba. Szorgalmazta egy magyar tudós társaság felállítását. Fiedrich Wertes német író alkotása nyomán drámát írt Mátyás királyról. Több német történetet fordított magyarra. Újaradon temették el, de sírja ismeretlen.

LOBINGER VIKTOR
(1879–1935)

jobb oldali kriptasor, utolsó kripta

Hivatásos katonatiszt volt, tüzér-tiszti kiképzést kapott. 1913. november elsejétől a 8. honvéd tábori ágyús-ezredben szolgált. Az első világháború idején tényleges frontszolgálatot teljesített. 1918 novemberében századosi rangban fejezte be a háborút. Többször kitüntették, megkapta a III. osztályú Katonai Érdemkeresztet, a kardokkal ékesített Nagy Katonai Érdemkeresztet, az Ezüst Katonai Érdemérmet és a kardokkal ékesített Hadidíszítményt. Tábornoki rangra az önálló magyar hadseregben léptették elő. Családi

kapcsolatai révén került Újaradra, ahol felesége családi sírboltjában temették el.

PHILLIPOVSZKY TAMÁS
(1808. aug. 18.–1883. nov.)

B parcella, 7. sor

Eredeti nevén Tomasz Phillipowszky, lengyel származású honvédőrnagy a morvaországi (ma Csehország) Bisenzben vagyontalan polgári családban született. 1829-től közkatona volt a 3. tüzérezredben, 1848. áprilisától alhadnagy lett a 18. határőrezrednél. Nyáron részt vett Fehértemplom védelmében, júliusban császári-királyi hadnaggyá léptették elő. Októberben alakulatával átállt a magyar forradalmi honvédsereghez, ekkor századossá léptették elő, üteg-parancsnoki kinevezést kapott. 1949 tavaszán Szolnoknál ki-

tüntették, majd őrnagyi rangot kapott. Május végétől a 2. hadtest, július közepétől Arad várának tüzérparancsnoka volt.

1850. február 5-én az aradi haditörvényszék halálra ítélte, majd az ítéletet 16 évi várfogságra változtatta. Az aradi várban raboskodott öt évet, kegyelemmel szabadult. Élete hátralévő részét Aradon élte le. 1867–69-tól uradalmi számtiszt volt, tagja lett az aradi honvédegyletnek. Családja nem lévén, a magány elől az öngyilkosságba menekült.

Skultéty László
(1735–1831)

A parcella, 4. sor

A világ legidősebb huszárja Keszthelyen (Ráth-Végh István szerint a felvidéki Brusina faluban) született. Első sírfelirata szerint alig 15 évesen lépett be az osztrák hadseregbe. Részt vett a XVIII. század végén, a XIX. század elején az osztrákoknak szinte valamennyi háborújában. A sírfelirat szerint: „muszkával /orosszal/ egy-, törökkel kétszer, burkussal /némettel/ hét-, franciával tizenkétszer harcolt e jeles holt". Háromszor sebesült meg. 93 éves korában, 1828-ban Aradon, egy katonai szemlén még lóháton vitte az egysége zászlaját, s 1831. május 10-én búcsúzott el a Coburg-ezredtől, amely akkor vonult el a városból.

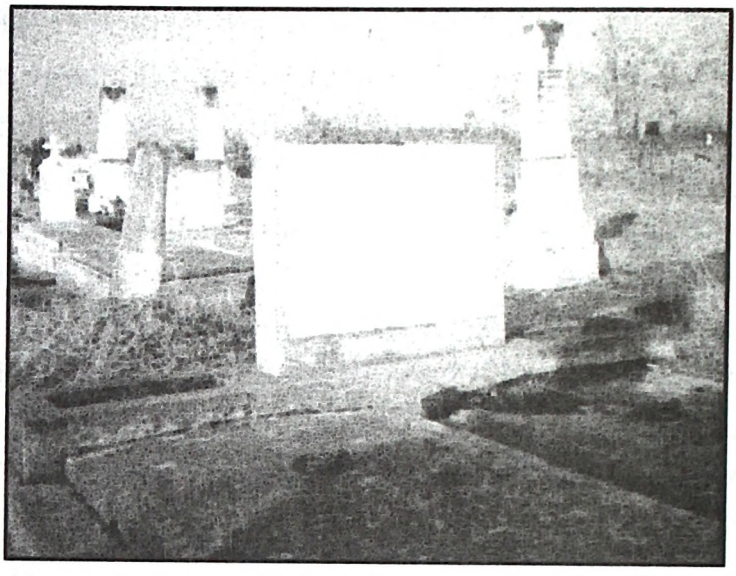
A világ legidősebb huszárja összesen 81 évet szolgált, de mindössze néhány hónapot élvezhette az obsitot, 1831. augusztus 19-én halt meg. Katonájának egykori parancsnoka, gróf Esterházy Vince ezredes állított síremléket, mely 1898-ig állott az újaradi temetőben, amikor közadakozásból és a hadsereg hozzájárulásával felállították a mai díszes márványemlékművet.

Soós István
(1898–1966)

A parcella, 16. sor

Festő- és szobrászművész. Aradinak tartotta és mondotta magát, de a halálozási anyakönyvbe születési helyeként Budapestet írták be. Aradon végezte tanulmányait, a Magyar Királyi Főgimnáziumban érettségizett. Egy ideig Fischer Aladár volt az osztályfőnöke, Sima Dezső festőművész pedig a rajztanára. A gimnázium elvégzését követően Budapestre került, ahol négy éven keresztül az Országos Képzőművészeti Főiskolán Vaszary János és Rudnay Gyula tanítványa volt.

Az újaradi római katolikus temető

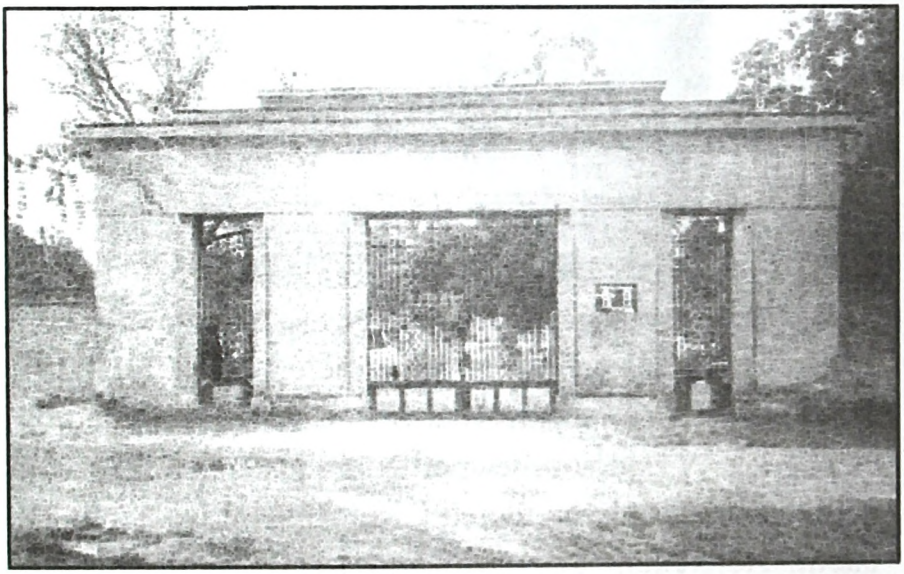

Hazatérve bekapcsolódott az aradi képzőművészeti mozgalomba, számos közös tárlaton vett részt, de egyéni kiállításokat is nyitott. Az 1928-as kiállításáról egykori tanára, Sima Dezső írt értékelést a katolikus Vasárnap hasábjain. Soós István tervezte, faragta és festette a ségai római katolikus templom oltárait, ő készítette a pankotai római katolikus templom mennyezetfreskóit.

A második világháború alatt a Magyar Népközösség kezdeményezésére a Batthyány (most Episcopiei) utcai katolikus leányiskola, a „zárda" épületében Beleznay István, Hajós Imre, Pataky Sándor és Meisl Géza képzőművészek társaságában rajziskolát hoztak létre. A világháborút követően ennek az iskolának a hagyományait követve létesült a színház épületében az úgynevezett „népi művészeti iskola", ahol Soós, Chirilovici Nicolae, Hajós, Pataky, Toader Iulian, Ódry József mellett dr. Reich sebész még anatómiát is oktatott. Itt alakult meg a Cenaclu nevű képzőművész szövetség. A Soós István irányította iskolából számos hallgató került az ország különböző főiskoláira. Haláláig az újaradi katolikus közösség tagja volt.

MOSÓCZI TELEPI RÉGI ZSIDÓTEMETŐ

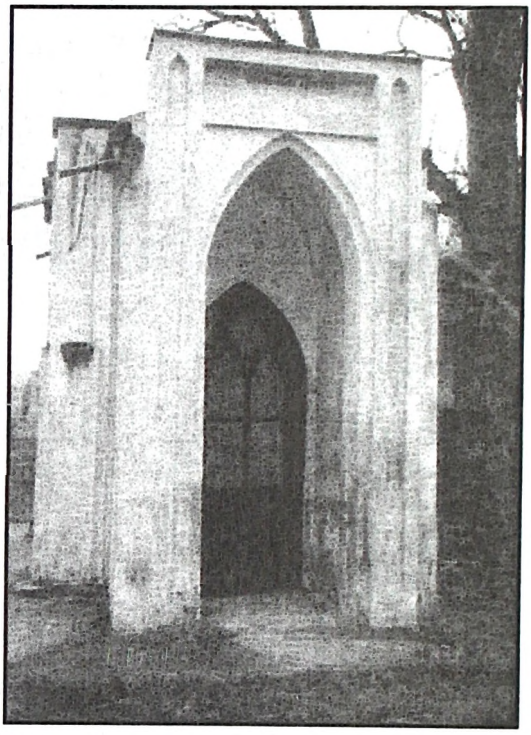
A zsidók temetőiket Béth Háchháim-nak, vagyis az élők házának nevezik, ugyanis a holtak halhatatlan lelkét élőnek tekintik. Aradon az első izraelitát, Éliás Izsákot 1754-ben temették el. Mivel első temetőjüket a vár építése miatt be kellett zárniuk, a város vezetősége akkor jelölte ki számukra a későbbi Mosóczi-telep (Grădişte) városrészben a most is használt sírkertet, amelyben az első, héber feliratú síremlékek a XVIII. század végéről, a XIX. század elejéről származnak.

A FŐRABBIK SÍREMLÉKEI

CHORIN ÁRON
(1768–1842)

Brünnben (ma Brno Csehországban) született,

fiatal rabbiként került Aradra. Szorgalmazta a zsidó iskola létesítését, az ő rabbisága idején épült fel 1828–1834 között az impozáns méretű, ma is használt neológ zsinagóga. A zsidók teljes beilleszkedésének a híve volt a közösség társadalmi életébe. Reformként bevezette az istentiszteleteken az orgonamuzsikát. Földi maradványai kriptában nyugszanak, a kriptában az izraelita szokásokkal ellentétben, elhelyezték a mellszobrát, Guttmann Jakab alkotását. 1997-ben ismeretlen tettesek ellopták.

STEINHARDT JAKAB
(1817–1885. febr. 2.)

Chorin Áron után került Aradra. Ő volt az első,

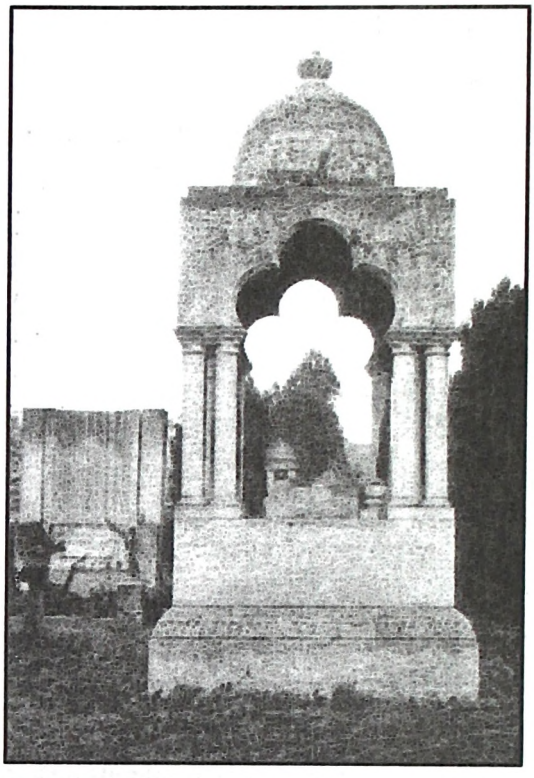

aki Aradon magyar nyelven tartotta szentbeszédeit. Kriptájának falán a következő vers olvasható:

Szív és láng volt a tiszta hitért,
Szelleme az igaz tudományért
Tevékenysége a drága hazáért.

ROSENBERG SÁNDOR
(1845–1909)

Makón született, ugyanott végezte elemi iskoláit. A gimnáziumot Nagyváradon és Bécsben járta ki, a bölcsészetet Lipcsében hallgatta. Tíz évig működött rabbiként Nagyváradon, majd Kaposvárra került. Deák Ferenc gyászünnepsége alkalmával Kaposváron ő mondta az emlékbeszédet „a haza bölcse" emlékére.

Steinhardt Jakab halála után választották meg az aradi hitközség főrabbijának. Igen népszerű személy volt, tagja volt a városi törvényhatóságnak, aktívan részt vett a város kulturális életében. Díszes síremléke Steinhardt Jakab kriptája mellett található.

SONNENSCHEIN ELIÁS

(1888. ápr. 27.–1943. febr. 15.)

A pankotai főrabbi síremlékét a felirat szerint „gyermekei, Lenke, Anci, Klári és Öcsi" állították.

VILÁGIAK

AMIGÓ SÁNDOR

nyelvtanár (1918–1998)

Hh parcella

Schön István
matematikatanár

5-ös sz. parcella

1951–1957 között a Magyar Vegyes Líceum igazgatója (1919–1957)

Csányi Mátyás
karmester, zeneszerző (1884. dec. 6.–1962. márc. 6.)

A parcella, 28. sor. 17.

Szegeden született, zenetanulmányait Szegeden, Budapesten és Bécsben végezte. Az aradi színházhoz szerződött karmesternek, operát, operettet, oratóriumot komponált. Az aradi színház mutatta be műveit: Péter abbé (kétfelvonásos opera, 1910), Énekek éneke (oratórium, 1919), Masa (operett, 1923), Szerelem rózsája (revü-operett, 1923), Az aranyember (opera, 1934). Zenei vonatkozású írásait az Aradi Közlöny közölte.

Fischer Erzsébet
árvaház-alapító (1832–1921. febr. 10.)

FE parcella

Aradon Fischer Elizként ismerték. Jelentős vagyonából 1905-ben 300 ezer koronát meghaladó ingatlant hagyott a zsidó hitközségre. Ennek jövedelméből építették fel a zsidó leányok árvaházát, melyet 1907-ban nyitottak meg. Emlékére emelte a zsidó hitközség a szép márványrondellát.

MESSER SÁNDOR

újságíró, sportszerkesztő (1910. jún. 5.–1986. nov. 4.)

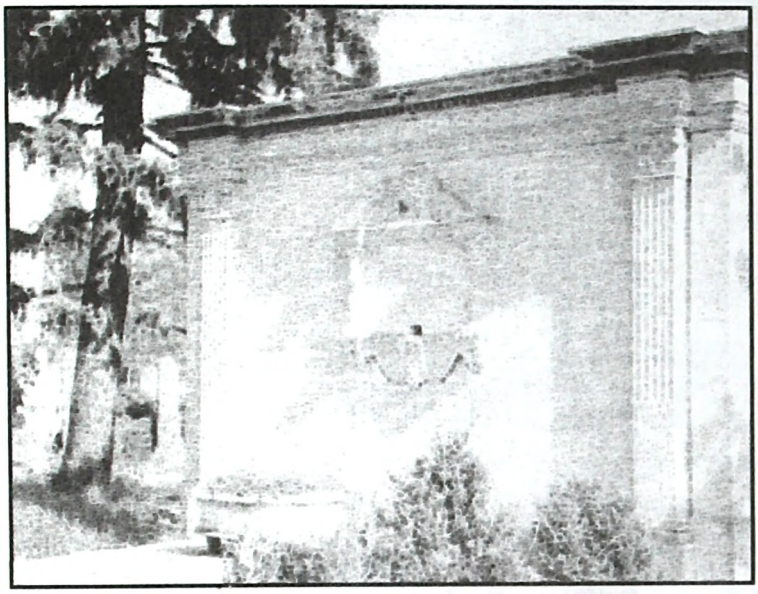
Hh1. sz. parcella

Aradon született, ugyanitt, a Katolikus Gimnáziumban tanult. Nagyon fiatalon lett újságíró, az újkori olimpiák történetéről szóló első írása az aradi Sportújságban jelent meg. 1928–1940 között vezette az aradi Friss Újság, Aradi Újság, Reggel, Rendkívüli Újság sportrovatát. A második világháborút követően a Jövő, illetve jogutóda, a Vörös Lobogó munkatársa, egy ideig helyettes főszerkesztője volt. Tíz sport - évkönyvet szerkesztett Orosz Sándorral és Weinberger Istvánnal.

NEUMAN ALFRÉD BR.

iparmágnás (1871. aug. 1.–1930. május. 8.)

6 B parcella

Az aradi cégalapító id. Neuman Adolf fia Bécsben született, ahol édesapja az aradi cég ügyeinek megbízott képviselője volt. Tanulmányai befejeztével a család aradi gyárában irodavezetőként tevékenykedett. Az ő nevéhez fűződik a textilgyár megalapítása 1910-ben. Karitatív cselekedetei a város egyik legnépszerűbb emberévé tették. A család végvári előnévvel bárói címet kapott. Három gyermeke, Ede, Ferenc és Mária Aradon, a Katolikus Gimnáziumban érett-ségizett.

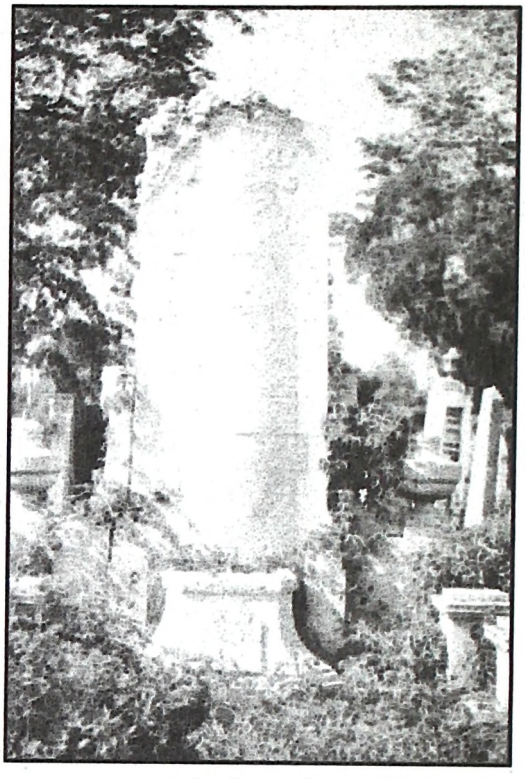
NEUMAN DÁNIEL BR.

iparmágnás (1857–1928)

K parcella

Az Abaúj megyei Buzinkán született, de középiskoláit már Aradon végezte. Karlsruhéban a gépész

politechnikumot hallgatta, majd Bécsben és az óbudai

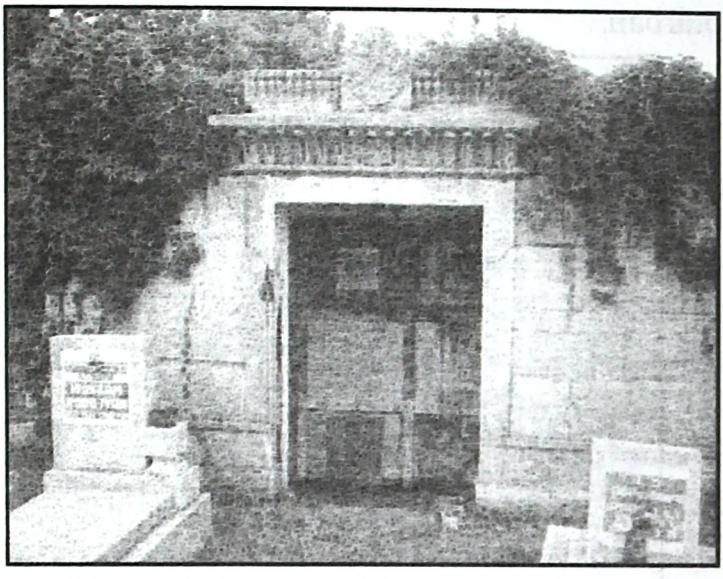
hajógyárban szerzett gépészeti szakképzést. Hazatérte után korszerűsítette a szesz- és élesztőgyár gépházát, amely mintegy száz éven keresztül változtatás nélkül működött. Számos jótékony célú alapítványt tett, feleségével, szül. Fürst Mária (1862–1914) létrehozta a népkonyhát, annak székhelyet is építtetett. Udvari tanácsosi címet is kapott.

STAUBER JÓZSEF
lapkiadó, újságíró (1871. febr. 1.–1932)

Családi kripta, FE parcella

Nagydorogon született, jogi tanulmányokat folytatott, majd újságíró lett. Néhány budapesti lapnál dolgozott, aztán Aradra költözött. 1897-ben lett az 1885-ben alapított Aradi Közlöny szerkesztője. Megvásárolta az Aradi Nyomda rt. részvényeinek többségét, s átvette

a lap vezetését. Irányításával az Aradi Közlöny a térség

egyik legjelentősebb, leghosszabb életű magyar napilapja lett. 1909-ben nagydorogi előnévvel nemesi címet is kapott. Halála után fiai adták ki a lapot 1940-ig, amikor a hatóságok valamennyi magyar újságot betiltottak.

VITROEL EMIL

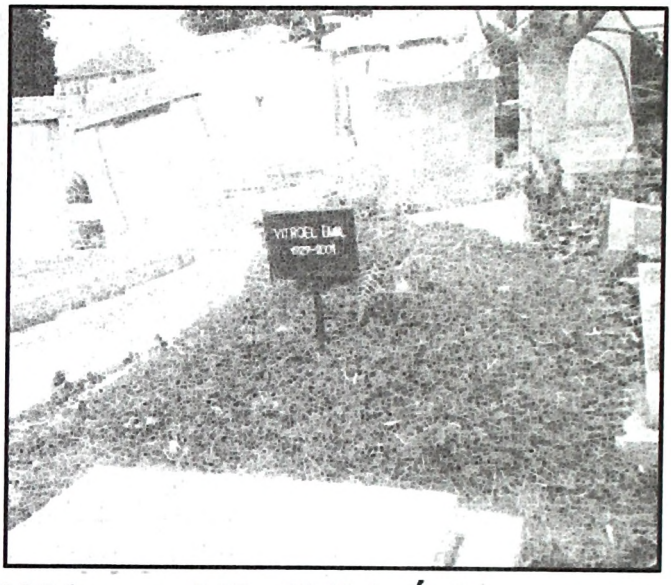
szobrászművész (1929. júl. 8.–2001. aug. 9.)

5. parcella

Az Arad megyei Csermőn született, Aradon a fa- és fémipari líceumban érettségizett. 1955-ben a Bukaresti Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Intézetben szerzett oklevelet. Még ugyanabban az évben tagja lett a Képzőművészek Szövetségének.

1955-től haláláig valamennyi aradi közös képzőművészeti tárlat, valamint számos országos szalon résztvevője volt. Számos európai országban állította ki alkotásait. Több köztéri szobra áll Aradon, Világoson, Ópáloson, Békéscsabán, Kaszoján. Az ő alkotásai a színház timpanonján lévő dombormű (Ioan Tolannal és

Cernenschi Líviával), Olosz Lajos mellszobra a Zerindi Képtárban.

1985-ben a Művelődési Érdemrend III. fokozatával, 1988-ban a Képzőművészek Szövetsége díjával tüntették ki. Hosszú időn keresztül volt a Képzőművészek Szövetsége aradi csoportjának az elnöke.

ZALA BÉLA

előadóművész, múzeumigazgató (1898. dec. 5.–1972. márc. 31.)

6B parcella, 17.

Aradon született, itt végezte iskoláit. 1918–20 között Budapesten a Színművészeti Akadémiát látogatta. A két világháború között előadóművészként tevékenykedett. Fellépett Erdély számos városában, de vendégszerepelt külföldön is. Madách Imre Az ember tragédiája kamara-előadásán Lucifer szerepét alakította. Személyes barátság kötötte Franyó Zoltánhoz, a Genius folyóirat igazgatói tisztét is betöltötte. A második világháborút követően nyugdíjazásáig az Arad megyei múzeum igazgatója volt.

MOSÓCZI TELEPI ÚJ ZSIDÓTEMETŐ

BALLA KÁROLY

újságíró, költő, műfordító (1909. okt. 26.–1988. nov. 22.)

III. tábla, 6. sor, 6. sír

Aradon született, a négy polgári elvégzését követően szülővárosában lett újságíró. 1927–29 között a Brassói Lapok aradi tudósítója volt. Sógorával, Fáskerti Tiborral együtt szerkesztette a Virradat c. aradi baloldali lapot. Két évig a Brassói Lapok belmunkatársa, majd a katonaságot követően ismét aradi tudósítója volt. Munkatársa az Erdélyi Hírlapnak, majd megszűnéséig (1940) szerkesztője az Aradi Közlönynek.

A második világháborút követően felelős szerkesztője az előbb független, majd a kommunista párt lapjává vált Jövőnek. 1951-ben eltávolították a laptól, szakképzetlen munkásként, majd tisztviselőként dolgozott. Versei az aradi és erdélyi lapokban jelentek meg. Ki vállalja a célt? címmel verseskötetet (1936), és egy regényfordítást (A. G. Vaida: Jeltüzek; 1951) közölt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Arad neves szülöttei. Összeállította Ujj János. Arad, 2007.

Az aradi vár története. Budapest, 1998.

Barbu, Mircea: Maghiarii timpurii pe teritoriul aradean. In Aradul cultural. Arad, 1999 június.

Erdélyi Lajos: Régi zsidó temetők művészete. Bukarest, 1980.

Erdélyi Magyar Irodalmi Lexikon. I–IV.

Ércnél maradandóbb. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület kitüntetettjei, díjazottjai – 1993–2002. Nagyvárad, 2003.

Ficzay Dénes. Válogatott írások. Arad, 2003.

Kiss Melitta – Pápai Ferenc: A Házsongárdi temető. Budapest – Kolozsvár, 2001.

Lakatos Ottó: Arad története I–III. Arad, 1881.

Lászlóffy Aladár: Házsongárd. Helikon Kiadó, 1989.

Márki Sándor: Arad vármegye és Arad szabad királyi város története. Arad, I. 1892; II. 1895.

Medeleanu, Horia: Profiluri plastice /Képzőművész arcok/. Temesvár, 1979.

Pávai Gyula: Aradi híres emberek. Arad, 2003.

Pávai Gyula: Aradi panteon. Hol sírjaink domborulnak. Partiumi füzetek 7. Nagyvárad, 1999.

Peter Teri, Anton dr.: Neuarad/Banat. Németország, 1985.

Puskel Péter: Arad marad. Arad, 1997.

Puskel Péter: Arad redivivus. Arad, 1998.

Rusu, Adrian Andrei, Hurezan, George Pascu:

Felhasznált irodalom

Cetăţi medievale din judeţul Arad /Középkori várak Arad megyében/. Arad, 1999.

Ujj János: Emlékhelyek és emlékművek Arad megyében. Arad, 2003.

Ujj János: Történelmi városkalauz. Arad, 2001.

„Ne legyen az országban olyan kicsi falu, ahol emlékmű nem őrzi a háború hőseinek hírét... És ne legyen az országban olyan katonasír, amely ki nem fejezi azt a gondolatot, hogy a pihenő harcos nemcsak egy család vagy egy népréteg, hanem az egész nagy nemzet kedves halottja."

Herczeg Ferenc

ELSŐ VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰVEK

Az első világháború (1914–1918) kitörését követően, az Osztrák-Magyar Monarchia politikusai és katonai vezetői gyors sikerekben reménykedtek. Négy esztendeig elhúzódó háborúra egyik fél sem számított. Csakhogy már a Szerbia elleni hadműveletek is igazolták, hogy elhúzódó összecsapásokra kell felkészülni. A Monarchia hadserege már az első négy hét alatt, a napok alatt legázolhatónak ítélt szerb csapatok, és a sebtében a frontra vetett orosz hadsereg ellenében 250 000 embert veszített halottakban és sebesültekben, százezernyi katona pedig fogságba esett.[1]

Közismert, a Szerbia ellen indított, lényegében megtorlónak szánt hadművelet alig egy hónap alatt kudarcot vallott, december elejéig csak Belgrádot sikerült időlegesen elfoglalni. A szerbiai eseményekkel párhuzamosan megkezdődött a harc a keleti hadszíntéren is: az oroszok Lemberg (Lvov) térségében nagy sikereket értek el, szeptember 25-én az uzsoki szoroson keresztül benyomultak Magyarországra, Máramarossziget is elfoglalták. Az orosz hadsereget nehéz harcok után csak decemberben sikerült Limanovánál

[1] Nagy László, Magyarország Európában (A honfoglalástól a közelmúltig). Honffy Kiadó, 1993. 244.

visszaszorítani a Kárpátokon túlra.[2]

A háború kitörésétől kezdve az aradi 33. K. u. K. ezred mindvégig a fronton harcolt, így az első áldozatok között aradiak is voltak. Az aradi háziezredet előbb a szerbiai frontra irányították Barca Simon ezredes parancsnoksága alatt[3], majd 1914. augusztusának végén, az orosz betörés megállítására az ezred két zászlóalját sebtében az orosz frontra vezényelték át.[4]

Már az első áldozatokról szóló híradások hatására, az akkori Magyarország területén felmerült a hősök emlékét megőrző emlékművek állításának ötlete. Az áldozatok számának növekedésével, még az első nagy hazafias nekibuzdulásban, valóságos társadalmi mozgalom bontakozott ki szerte az országban a hősök emlékének megörökítésére.

Az első aradi halottról augusztus 29-én adtak hírt a tudósítások, Koch Sándor tartalékos hadnagy a Délvidéken sebesült meg, Ruma városában került kórházba, halálakor ott is temették el.[5] Az orosz fronton az első magasabb rangú elesett aradi tiszt Winkler őrnagy volt. A 33. gyalogezred 2. zászlóaljának parancsnokát életének 48. évében érte a halál.[6]

A fronton szerzett sérüléseibe belehalt, első Aradon eltemetett tiszt Holló Imre honvéd hadnagy volt október 19-én, őt Győrössy Endre zászlós temetése követte november 8-án. Mindkét elhunytat a Felsőtemetőben a családi sírkertbe temették katonai

---

[2] Bertényi István – Gyapay Gábor, Magyarország rövid története. Budapest, 1992. 495.
[3] Aradi Közlöny, 1914. júl. 30.
[4] U. a. 1914. aug. 28.
[5] U. a. 1914. aug. 29.
[6] U. a. 1914. szept. 15.

tiszteletadás (díszszázad, katonazenekar) mellett.[7] Az első személy, aki a várostól díszsírhelyet kapott, az Wieser Aladár, korábbi helyettes városi főszámvevő volt. Ő hadnagyi rangban 1914. október 31-én 36 éves korában a déli harctéren szerzett súlyos sérülésébe halt bele Szarajevóban, a kórházban. November elsején katonai tiszteletadással ott temették el, de rokonai exhumáltatták, holttestét Aradra szállították, s a Felsőtemetőben a római katolikus egyház szertartása szerint december 24-én délelőtt helyezték örök nyugalomra.[8]

Az első áldozatok temetését követően kibontakozott társadalmi mozgalom hatására jött létre a Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság, amely 1915 januárjában már közölte a Belügyminisztériummal, hogy ilyen emlékművek tervének elkészítését és azok felállítása helyének kiválasztását vállalja.[9] A Bizottság emlékmű- és katonasír osztálya másfél évvel később, 1916 októberében egy tervgyűjteményt is kiadott, amely 30 képzőművész 85 tervét tartalmazta. A Bizottságban politikusok és magas rangú katonatisztek mellett jeles szobrászok (Kallós Ede, Telcs Ede, Ligeti Miklós, Róna József – az 1902-ben felállított aradi Szentháromság szobor alkotója) és építészek (Alpár Ignác, Pogány Móric, Vágó József) is helyet kaptak, de tagja volt Herczeg Ferenc[10], a kor talán legnépszerűbb írója is. Hogy megakadályozzák a hevenyészett, művészietlen, értéktelen alkotások felállítását, ennek a szervnek minden felállítandó tervet véleményeznie kellett.

---

[7] Aradi Közlöny, 1914. okt. 17., 19.; nov. 8., 9.
[8] U. a. 1914. nov. 8.: dec. 24.
[9] Halmágyi Pál: Az I. és II. világháború hősei, áldozatai és emlékművei Makón és környékén. Makó, 1998. 5.
[10] U. o.

A világháborús hősök emlékével a magyar országgyűlés is foglalkozott, az 1917 tavaszán elfogadott VIII. törvénycikkben kötelezővé tette minden városnak és községnek, hogy anyagi lehetőségéhez mérten méltó módon örökítse meg hősei emlékét. A háború alatt ilyen emlékmű állítására alig nyílhatott lehetőség, részben a súlyosbodó anyagi nehézségek, részben az áldozatok számának állandó növekedése miatt. Kivételt képeztek a különböző katonai alakulatok, amelyek állomáshelyükön, a kaszárnyákban vagy a temetőkben már felállították a maguk emlékművét. Ez történt Aradon is, a mikelakai katonai temetőben, amint arról alább szó esik.

A Trianoni béke határokkal szabdalta fel az addig egységes nemzetet. Magyarországon hamarabb kezdődött el az eszmélés, ott 1922-től már folyamatosan születtek világháborús emlékművek. Dr. Halmágyi Pál makói történész, múzeumigazgató felmérése szerint 1929-ig főleg szobrokat rendeltek és állítottak, a második szakaszban, 1930–1939 között szinte kizárólag díszesebb vagy egyszerűbb kivitelezésű emléktáblákat avattak.[11]

Budapesten abban az időszakban készültek azok a világháborús szobrok, amelyeket a második világháború után uralomra jutott kommunista rendszer irredentának minősített. Ilyen volt a Horthy Miklós (utóbb Petőfi) híd mellett felállított Tengerész-emlékmű, vagy az elszakított országrészeket jelképező Kelet, Nyugat, Észak, Dél nevet viselő szoborcsoportok, illetve a bánsági származású Szentgyörgyi István szobrászművész tervezte 32-esek emlékműve a József körút és Baross utca sarkán. Valamennyi közül

[11] U. a., 8.

csak ez utóbbi áll még. Különben Szentgyörgyi István tervezte a Szolnokon álló első világháborús szobrot, valamint a szintén a hazát védő katonáknak emléket állító szegedi Vasvitéz c. szobrot is.[12] Hasonló jellegű volt az aradi (kisméretű) Vasvitéz szobor is, amely állítólag a Templom (utóbb Weitzer János, most Lucian Blaga) utca egy házának udvarán állt. A szobor állításáról írásbeli dokumentum nem maradt fenn, emlékét mindössze egyetlen fénykép őrzi. Későbbi sorsa is ismeretlen.[13]

Az erdélyi települések lakossága is megpróbálta megörökíteni elesett fiai emlékét, az új hatalom viszont igyekezett meggátolni azt. A legfőbb indok az volt, hogy az erdélyi magyarság az osztrák-magyar hadseregben az Antant, tehát Románia ellen is harcolt, s mint ellenségnek, nincs joga a hősök emlékművéhez a román állam területén. A tömbben lakó magyarság sokszor kijátszotta a hatósági rendelkezéseket, amire a szórványban élőknek nem volt lehetőségük. Evvel magyarázható, hogy míg a Székelyföldön szinte minden faluban állítottak emlékművet, szobrot a települések központjában, köztereken, addig a szórványban ez csak jóval később és szerényebb kivitelben sikerült.

Aradon a 33-as császári és királyi „házinak" nevezett ezred a fentebb említett módon már a háború alatt emlékművet állított a háborúban elesett tisztek és katonák tiszteletére. Az emlékművet az ómikelakai katonai temetőben emelték, ahol többek között 1850-ben a halálra ítélt, de a cellájában megőrült Lenkey

[12] Pesti Napló, 1938. szept. 29; Hírlap (Arad), 1938. szept. 29.
[13] Puskel Péter: Emléklapok a régi Aradról (1885–1945). Arad, 2005. 42.

János tábornokot elhantolták. Az 1849. február 7-én elhunyt Lenkeyt „szeméthordó kocsin, korommal bemázolt ládában vitték ki" a katonai temetőbe, de még sírjának megásásáról sem gondoskodtak. Később csontjait az aradi Ótemetőbe (az ún. Tisztviselőtelep helyén volt) helyezték át, s ott emeltek neki síremléket. Utólag hamvait Egerbe szállították, a síremlékről csak egy rajz maradt fenn.[14] Ugyancsak a mikelakai temetőben hantolták el a rosszemlékű Anton Howigert, a vár 1849 augusztusában kinevezett, november hónapban egy robbanásban súlyosan megsérült, sérüléseibe utóbb belehalt osztrák parancsnokát is.

A mikelakai emlékmű tetejére turulmadarat helyeztek, a beillesztett márványlapokon folyamatosan örökítették meg az ezred hőseinek nevét. Az elesett hősök között sok román nemzetiségű is volt, többek között Dimitrie Burdea alezredes, valamint Aurel Manea tartalékos zászlós. Mindkettőjüket Aradon, a Felsőtemetőben helyezték örök nyugalomra. Az 1910-es kimutatás szerint a Tisza–Maros közén állomásozó, jószerével csak a helyiekből álló 13 800 főnyi katonaságból 4400 volt a román nemzetiségű.[15] Ennek megfelelően, a román elesettek száma is igen magas volt. A mikelakai emlékművet két szép kivitelezésű, magas oszlop övezte. Az emlékművön a következő felirat volt olvasható: „Emelte a világháború hőseinek emlékére a bajtársak és hálás polgártársak kegyelete. MCMXVI–XVIII. Tervezte és építette Reitze Jakab népf. főhad. műépítész". Az évszámok (valószínűleg) a világháborút követő év, 1919 tavaszán kerültek az

[14] Kovách Géza: Az emlékező város. Arad, 1999. 25.
[15] Ajtay József dr.: A magyarság a hadseregben. Az Arad és Vidéke Képes Naptára 1915. évre. 58.

emlékműre.

Az ómikelakai katonai temetőt az 1970-es években számolták fel, amikor Nicolae Ceauşescu kommunista pártfőtitkár utasítására tömbháznegyedet emeltek a helyén. A sírokból a csontmaradványok egy részét egy betonszarkofágba helyezték a 21-es iskola szomszédságában, de arra nem építették fel a temető felszámolásakor megígért világháborús emlékművet. Az eredeti emlékművet 1979-ben rombolták le, darabjait széthordták, a köveket beépítették, a turulmadár sorsa ismeretlen.[16] Érdekes, hogy a monumentálisnak mondható emlékmű leírása sehol sem szerepel, a város egyetlen turistakalauza sem említi. Igaz, Mikelaka közigazgatásilag nem tartozott a városhoz.

A háború befejezését követően az emlékművek állítását az új román hatóságok megtiltották. A városban és megyében majdnem tíz éven keresztül nem emeltek semmiféle világháborús emléket. Kivételt csak az aradi zsidó hitközség képezett, amely már az 1920-as évek elején emléktáblát helyezett el a neológ zsinagóga falán a háborúban elesettek nevének megörökítésére. Érdekes, hogy Makón és környékén a legelső emléktáblát szintén a helyi zsidó hitfelekezet állította a hitközség elesett tagjai tiszteletére. A makói neológ zsinagóga előcsarnokában elhelyezett emléket 1922. július 2-án avatták fel.[17]

---

[16] Az aradi világháborús emlékmű ledöntéséről, illetve a katonai temető felszámolásáról – tudomásom szerint – két aradi amatőr fényképész készített felvételt. Egyikük – neve elhallgatását kérve – rendelkezésemre bocsátotta az akkor készített felvételeket. Akkor előhívatta, de a negatívról nem mert másolatot készíttetni. A itt publikált felvételek az első másolatok.

[17] Halmágyi Pál, i. m. 9.

Arad megyében majd egy évtizednek kellett eltelnie, hogy az első emlékművet felavathassák Erdőhegyen, 1927-ben. Igaz, nem köztéren, arra a hatóságok továbbra sem adtak engedélyt, hanem a magánterületnek számító templomkertben. Egy évre rá állították a kisperegi obeliszket, s még ugyanabban az évtizedben a dezsőházait a falu temetőjében, valamint a seléndit a katolikus templomkertben. A majláthfalvi és nagyiratosi emlékművek immár köztéri szobornak számítanak, az előbbit az iskola elé, az utóbbit a falu bejáratánál emelték.

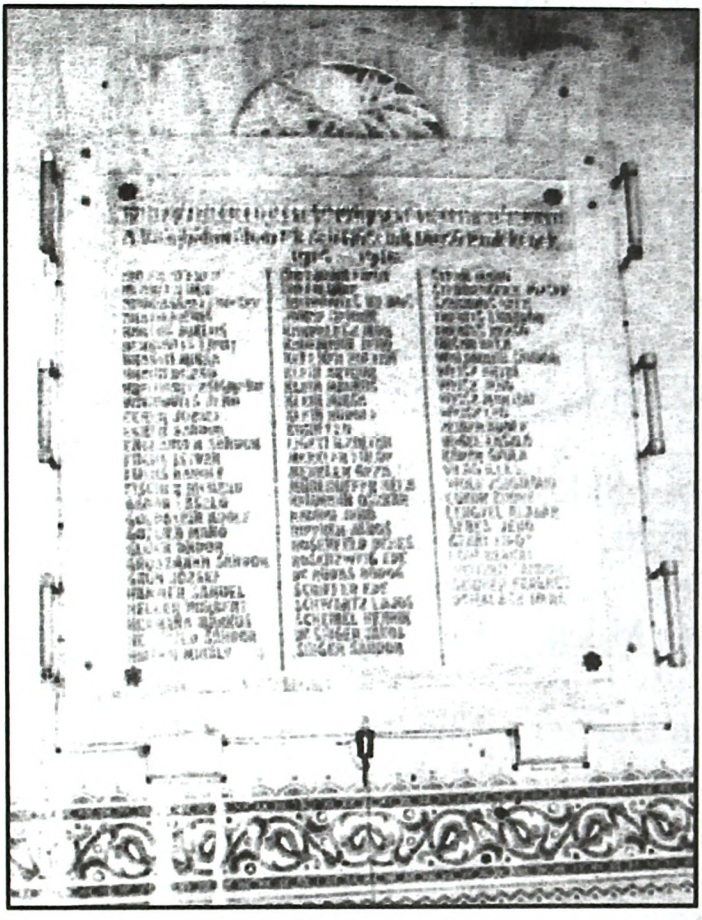
Mivel a kommunista rendszerben semmiféle egyházi vagy nemzetiségi emlékművet állítani nem lehetett, sokkal később, már az 1989-es romániai fordulat után született a pécskai templomkertben a fehér márvány obeliszk az első világháborús hősök emlékére. Bár a hősi halottak nevét már nem vésték rá, a nagyközségben emelt emlékmű a bizonyíték arra, hogy a település ennyi év után sem feledkezett meg az idegen földben nyugvó fiairól. A feketegyarmati és nagyzerindi emlékműveken csak a második világháborúban elesettek neve szerepel, de azokat (a felirat szerint) a szabadságharcok és háborúk valamennyi helyi áldozata emlékére emelték. Mindhárom emlékmű az illető településen tevékenykedő római katolikus, illetve református papok ügybuzgalmát dicséri.

Minden várakozást felülmúlóan, az említett emlékműveken kívül az első világháború befejezte után nyolc és fél évtizeddel is akadnak az aradi és néhány Arad megyei temetőben gondozott első világháborús sírok.

ARAD

ELSŐ VILÁGHÁBORÚS EMLÉKTÁBLA A NEOLÓG ZSINAGÓGÁBAN

Az első világháborúban elesett aradi zsidó hősök

tiszteletére 1917. május 6-án, vasárnap délelőtt tartották az első megemlékezést. Az izraelita hitközség az impozáns méretű neológ zsinagógában tartott gyászünnepélyt. Az ünnepi istentiszteletet dr. Vágvölgyi Lajos, a hitközség főrabbija és Kohn Dávid főkántor celebrálta. A szertartáson elhangzott, hogy a háború után a hitközség márványtáblán fogja megörökíteni hőseinek a nevét, valamint az is, hogy azt követően minden évben megtartják a rekviemet. (Aradi Közlöny, 1917. május 8.)

A háború után elhelyezett, fehér márványból készült, héber és magyar nyelvű emléktábla felirata:

A VILÁGHÁBORÚBAN ELESETT HŐSEINK DICSŐ EMLÉKÉNEK
1914-1918

Adler Alfréd	Hofmann Lipót	Stern Manó
Dr.Adler Imre	Holló Imre	Steinberger E. József
Apor Assael József	Jacobovits Vilmos	Szabados Béla
Arató Lajos	Jonap Henrich	Trebits I. Nándor
Bartos Miklós	Karpelesz Mór	Trebits Rezső
Berkovits Lipót	Kaufmann Jenő	Ungár Béla
Brasch Miksa	Kellner Zoltán	Waldmann Sándor
Braun Dezső	Klein Arthur	Weisz Antal
Breibart Zsigmond	Klein Márkus	Weisz Jenő
Davidovits Jenő	Klein Miksa	Weisz Márton
Ecker József	Klein Rudolf	Weisz Leó
Ecker Sándor	Kohn Leó	Zeiner Adolf
Engländer Sándor	Ligeti N. Zoltán	Vogel László
Fuchs István	Merkler Fülöp	Kádár Gyula
Fuchs Károly	Merkler Géza	Világ Illés
Fischer Richárd	Mühlhoffer Béla	Wolf Zsigmond
Gábor László	Neumann Oszkár	Cukor Endre

Goldstein Adolf	Radnai Jenő	Lengyel Aladár
Gotlieb Manó	Rippner János	Sebes Jenő
Glück Andor	Rosenfeld Dénes	Genát Lipót
Groszmann Sándor	Rosenzweig Ede	Löw Bernát
Grün József	Dr.Rudas Bodog	Weitzen Sándor
Hammer Sámuel	Schiffer Ede	Seidner Ferencz
Heller Norbert	Schwartz Lajos	Dr. Halász Imre
Hermann Márkus	Scheibel Henrik	
Herzfeld Sándor	Dr. Singer János	
Hirsch Mihály	Singer Sándor	

Első világháborús emlékmű Újaradon

A szürke kőből készült emlékmű négy feketemárvány-lapján 164, túlnyomó többségben német név. Köztük szerepel Ábel István, Barsy József, Kovács Ferenc, Mosolygó József, Ráky Ferenc, Szegedi Bálint, Zabos András. Ők az újaradi róm. kat. plébániához tartozó zsigmondházai magyar nemzetiségű hősi halottak. Zsigmondháza a Maros déli partján, a Cigányka patakig terjedő városrész. Közigazgatásilag mindvégig Aradhoz tartozott, miközben a mellette fekvő Újarad 1926-ig Temes vármegyének volt része. Egyházkörzetileg viszont Zsigmondháza az újaradi plébániához tartozott.

A római katolikus templom előtt emelt, kőből faragott, fekete márványból készült lapokkal beépített emlékmű felirata és fordítása:·

Friede
1914–1918
unseren
Helden
die
dankbare
Gemeinde
Neuarad
Von uns für
uns fielen

Béke / 1914–1918 / a mi/hőseinknek / a/hálás / Újarad/község / Közülünk, értünk / estek el

Az Újarad temetőben

A Philipp-család fekete márvány síremlékén megemlékezett a világháborúban elesett gyermekeiről.

A felirat fordítása: **Itt nyugszanak / JOHANN PHILIPP / 1862–1925 / házastársa / KATHARINA PHILIPP / szül. SCHULTZ / megemlékezésül a világháborúban / elesett gyermekeikre / ADAM PHILIPP / 1891–1914 / BALTHASAR KLUG / 1888-1918**

Mindkét név szerepel a templom előtti

Hier ruhen
JOHANN PHILIPP
1862–1925
dessen Gattin
KATHARINA PHILIPP
geb. SCHULZ
an die im Weltkriege
gefallen Kindern
ADAM PHILIPP
1891–1914
BALTHASAR KLUG
1888-1918

világháborús emlékművön. Adam Philipp a Hosszú utcából (Langengasse 56), míg Balthasar Klug a Szerb utcából (Serbgasse 74) vonult be a hadseregbe.

FELSŐTEMETŐ

CSERÉPY ÁRPÁD
huszárezredes

S1 parcella

A fekete márvány emlékmű felirata: **KISRUSZKAI / CSERÉPY ÁRPÁD / m. kir. Honvéd huszár / ezredes / élt 51 évet / megh. hazája hősi védelmében / 1914. nov. 28. / CSERÉPY ÁRPÁDNÉ / 1878–1966. / A haza szent földjéből, melyért vére / hullott, sorjadzik számodra / a halhatatlanság babérja.**

Kisruszkai Cserépy Árpád (1863–1914) 1913-ig

Aradon teljesített szolgálatot, ezután alezredesi rangban átvette a szegedi 3-as huszárezred parancsnokságát. A háború kitörése után az északi frontra vezényelték, Kamionkánál ő vezényelte a híres lovasrohamot, amely végén ő maga három sebtől vérezve maradt a csatatéren, és csak három nap elteltével találták meg. Hazakerült Szegedre, kórházi ápolásban részesült, majd utókezelésre Bécsbe utazott. Ott kitüntették, ezredessé léptették elő. 1914. november 28-án hunyt el, a hivatalos közlemény szerint a csatatéren kapott sérülései következtében. Családja (felesége és két leánya) Aradra szállíttatta földi maradványait, ahol katonai tiszteletadással az ágostai hitvallású evangélikus egyház szertartása szerint helyezték örök nyugalomra.

Irodalom: Aradi Közlöny. 1914. nov. 30., dec.2.

BURDEA DIMITRIE

A fekete márványból készült síremlék felirata: Itt nyugszik / DIMITRIE BURDEA / ezredes / Élt 51 évet / Elesett a becsület mezején / 1915. jún. 15-én / mint a 33. ezred / parancsnoka / és / Charlotte, szül. Mahler /

Burdea Dimitrie (Demeter) (1864–1915) a Császári és Királyi 33. gyalogezred alezredese volt. Az aradi háziezrednek nevezett egység 3. zászlóaljának parancsnoka fiatal hadnagyként került Aradra, egész katonai pályafutása a városhoz kötődik. Itt is alapított

AICI ODIHNEŞTE
Dimitrie Burdea
COLONELUL
TRĂIT 51 ANI
CĂZUT PE CÂMPUL DE ONOARE
IN ZIUA DE 15. IUN. 1915.
CA COMANDANTUL
REGIMENTULUI Nº33.
ŞI
CHARLOTTE NĂSC. MAHLER

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ARAD

családot, felesége római katolikus vallású volt. Négy gyermeke született, római katolikus vallásúra keresztelték őket. Először 1914-ben került ki a frontra, ahonnan betegen tért haza. Másodszor 1915 májusában egy menetszázad élén indult ismét az orosz hadszíntérre.

A Böhm-Ermolli hadsereg kötelékében részt vett Lemberg (ma Lvov) bevételében. A város elfoglalása után, attól mintegy 40 kilométerre keletre, egy kis galíciai faluban egysége tűzharcba keveredett, s ennek során a parancsnok hősi halált halt. Haláláról a 33. gyalogezred tisztikara külön értesítést is kiadott, méltatva parancsnoki erényeit. Július 15-én, Aradon a belvárosi minorita templomban gyászistentiszteletet tartottak lelki üdvéért. A síremlékére vésett halálozási dátuma és beosztása nyilvánvaló tévedés.

Irodalom:
Aradi Közlöny, 1915. júl. 7.; júl. 8.; júl. 9.; júl. 17.
Românul. Arad, 1915. jún. 24.; júl. 7.

Dr. Széll Aladár

A Széll család sírkertjében a (l. ott) fehér márvány közös síremlék felirata:

Dr. SZÉLL ALADÁR
a Kárpátokban 1914
évben
hősi halált halt
1891–1914

Dr. Széll Aladár banktisztviselő az első aradi hősi halottak egyike volt. Halálakor a portréját az Arad és Vidéke Képes Naptára 1915-ben közölte. 1891. február

9-én, Szolnokon született, római katolikus vallású volt, 1908-ban érettségizett az Aradi Királyi Főgimnáziumban. A tanintézet Burián János igazgató által közzétett Értesítője szerint Szél (így!) Aladár a gimnázium mind a nyolc osztályát Aradon végezte, jelesen érettségizett és jogi pályára készült. A Főgimnáziumnak az 1914–15-ös tanévre kiadott Értesítőjében Szél Aladár hivatalnok, gyalogsági hadnagy neve a harctéren elesettek között szerepel.

Irodalom:
Aradi Közlöny, 1914. okt. 4.
Az Aradi Királyi Főgimnáziumnak az 1914-15 iskolai évről szóló Értesítője. Közzéteszi: Burián János. Arad, 1915. 110.

MANEA AUREL

Manea Aurel (1889–1916), Manea Dumitru és Méhes Szabina gyermeke az aradi székhelyű 33. cs. és kir. gyalogezrednek volt tartalékos tisztje. 1916-ban került ki a frontra Galíciába. Miközben szakaszát

rohamra vezényelte az oroszok ellen, halálos találatot kapott. A 27 éves parancsnokot katonái a Kárpátokon

PRO PATRIA!
Itt nyugszik
Felejthetetlen jó gyermekünk
MÁNYA AURÉL
a cs. és kir. 33. gyalogezred
tartalékos zászlósa
az ezüst vitézségi érem
tulajdonosa
Hősi halált halt a hazáért
és a királyért
1916. aug. 21.
Eltemettük 1917. május 6.
Emlékét örökké őrizni fogjuk

A síremlék mai hátoldalának magyar, értelemszerűen eredeti felirata:

Aici odihneste
neuitatul fiul nostru
ofiterul
AUREL MANEA
cazut in campul de onoare
21. aug. 1916
Dormi in pace
suflet bland

A szürke márványból készült síremlék helytelen grammatikájú román felirata:

túli Havasalja községben temették el. A gyalogezred tisztikara közös nekrológban búcsúzott tőle, s a vele egy napon elesett Kiss Antal tartalékos hadnagytól. A következő évben Manea Aurélt szülei kihantoltatták, s földi maradványait hazahozatták. A temetésre 1917. május 3-án került sor a Felsőtemetőben. A síremlékére valószínűleg korábban vésették fel temetése napjaként május 6-át.

Irodalom:
Aradi Közlöny, 1916. augusztus 29.
Aradi Közlöny, 1917. május 3.

FEKETE LAJOS

M. II. parcella

A síremlék felirata:

Fekete Lajos
Zászlós, élt 22 évet
Verdun-nél elesett 1918
Hogy halnunk kellett ily korán
Az nem fáj már a föld porán.
De hogy utánunk bú maradt,
Az itt is fáj, a hant alatt.

Fekete Lajosról semmiféle információt nem találtam, az sem tisztázott, hogyan került át a nyugati frontra.

KRISTYÓRI SÁNDOR
főhadnagy

A Kristyóri sírkertben (l. ott) fekete márványból készült közös síremléken a család valamennyi elhalt tagjának a neve szerepel.

Kristyóri Sándor
1881–1918

A Kristyóri család Arad város polgári rétegéhez tartozott, több pékséget működtettek. Kristyóri Sándor annak a családnak a leszármazottja, amelynek házában az Aradon asztalossegédként két évig dolgozó Munkácsy Mihály is megfordult. Munkácsy lerajzolta

Kristyóri Jolánt, a pékmester leányát. Jolán bátyja volt Kristyóri János (1843-1913), a későbbi lovagkeresztes sütőmester. Kristyóri János fia, Kristyóri Sándor, valószínűleg a világháború utolsó napjaiban szenvedett hősi halált.

Irodalom:

Aradi Katholikus Egyházi Tudósító. 1919. február 1
Arad szab. kir. város törvényhatósági bizottságának Almanachja az 1904. évre. Arad. 127–128.
Puskel Péter: A lovagkeresztes sütőmester. Jelen, 1999. szept. 18–19.

KONCZ ELEK

A szürke kőből készült síremlék felirata:

Itt nyugszik
KONCZ ELEK
1914. nov. 22-én
38 éves korában
hősi halált halt
KODIONKA
STROMILONÁL

Koncz Elek, a 3. honvéd huszárezred őrmestere a keleti fronton, Galíciában halt meg, de hogy földi maradványa miként került haza, arról nincs információ. A felesége által az újságban közzétett gyászjelentésben elestének időpontja augusztus 24., ami valószínűleg tévedés. A gyászmisét november 9-én a belvárosi római katolikus templomban celebrálták. A síremléken szereplő november 22. a temetés időpontját jelzi.

Irodalom: Aradi Közlöny, 1914. nov. 8.

EHEK ELEK ÁRPÁD

A kisméretű, szürke kőből készült síremlék felirata:

EHEK ELEK
ÁRPÁD
Tábori pilóta őrmester
Szül. 1891
hősi halált halt 1919-ben

Ehek Elek Árpád pilótaként szolgált a világháború alatt, hősi halált a háború utáni, az országba betört ellenséges Antant-csapatok elleni honvédő csatákban halt.

HORVÁTH ZSIGMOND

A szürke obeliszk felirata:

Itt nyugszik
HORVÁTH
ZSIGMOND
aki a háború kezdetétől
fogva végig harczolt
és az ott szerzett
betegségében Aradon
1924 május hó 11-én
életének 30. évében
hosszú betegség után
váltotta meg szenvedéstől
a halál
Áldás béke poraira
Emléked örökké élni fog
Emeltette bánatos szívű szülei

Horváth Zsigmondra vonatkozó adatokat nem találtam.

ALSÓTEMETŐ

A második világháborút követően az Alsótemető bejárati részét átalakították: jobbra a román, balra a világháború szovjet, Aradon vagy Arad környékén elhunyt hősi halottait temették el. Az első világháborús halottakat akkor exhumálták, s a román parcella végében két sorban újratemették. Valamennyi sírnak egyforma fejpárnát készítettek. Egyedüli kivétel Tősér Sándor egyedi síremléke, amelyet az elmúlt 90 esztendőben senki sem háborgatott. A temetőben nyugvó első világháborús hősök többsége német nemzetiségű, de közöttük van két magyar név is. Valószínűleg valamennyien Aradon, az itt működő hadikórházban haltak meg, a közelben ugyanis nem folytak harcok.

Az aradihoz hasonló módon jártak el más erdélyi városokban is. Kolozsváron a Házsongárdi temető hősi parcellájában az I. világháborús részt teljes egészében meghagyták. Abban a parcellában 174 közös hadseregbeli magyar katona van eltemetve, közülük 5 tiszt és két altiszt.

A temetőben megmaradt síremlékek

A román hősök parcellájának végén:

GÁBOR BÉLA
1917. X. 14.

CSERNYEI ANTAL
1917. IV. 14.

A más nemzetiségűek közül Max Odermatt és Ernest Hoffmann valószínűleg osztrák, míg Kasimir Walkawiak lengyel.

MAX ODERMATT
1916
ERNEST HOFFMANN
I. 1917
KASIMIR WALKAWIAK
13. I. 1917

Ugyancsak a hősök parcellájában egy díszesebb síremlék a következő felirattal:

Itt nyugszik
TŐSÉR SÁNDOR
a III-ik cs. és kir. Huszár
ezred vitéz katonája
ki a világháborúban
Hazája védelmében
Hősi Halált Halt
1915. augusztus 27.
Életének 29-ik évében
Pihenjen csendesen a haza
szent földjében.
Emelték bánatos édesanyja
és testvérei.

Az EE III. parcellában:

Itt nyugszanak
PODJEBRÁD
KÁROLY
élt 59 évet
meghalt 1917. jan.
28-án
és fia
PODJEBRÁD
ISTVÁN
élt 28 évet
megh. a
világháborúban
1917. febr. 22-én

Irodalom:
Kiss Melitta, Pápai Ferenc: A Házsongárdi temető térképe. Budapest – Kolozsvár, 2001.

ARAD MEGYÉBEN

BERZOVAI VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰ

A fehér kőemlékmű három oldalába fehér márványtáblák vannak beépítve. Az emlékmű tetején kiterjesztett szárnyú ragadozó madár, valószínűleg

turul. A modellt az ómikelakai katonai temetőből vehették. A három márványtáblán a világháborúban elesett 71 helyi lakos neve szerepel, köztük magyar és zsidó nemzetiségű berzovai lakosoké is: Erdős Béla, Grósz Móric, Schwartz Leopold. Az emlékmű emelését csak hosszas utánjárást követően engedélyezték Bukarestben, a hősök ugyanis az osztrák-magyar hadseregben harcoltak, Magyarország védelmében szenvedtek hősi halált.

A helyi görögkeleti templom előtt álló emlékmű felirata:

Eroii
Pro Patria
1914–1918
Acest monument
ridicat in anul 1932
pe cheltuiala corului
vocal bisericesc
ortodox-român
Bârzava, aprobat de
Cultul eroilor Comitetul
Central Bucureşti
cu No 652/1932.
Comitetul corului

Fordításban:

Ezt az emlékművet 1932-ben a Berzovai Görög-Keleti Kórus költségére emelték a Hősök Emlékét Ápoló Bukaresti Központi Bizottság 652/1932-es sz. engedélyével.

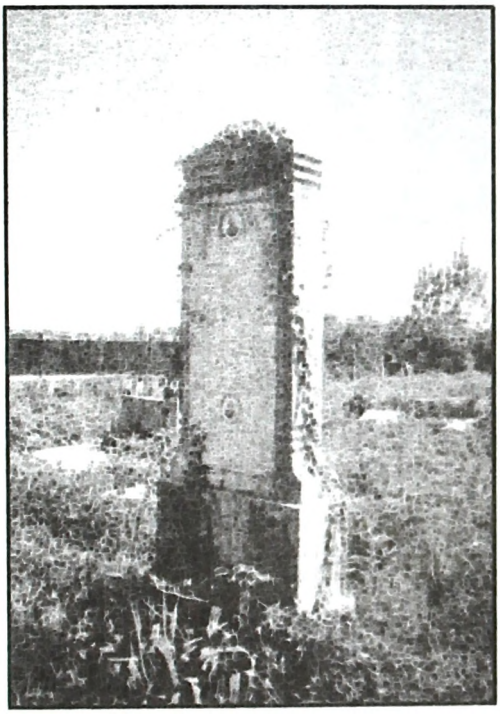
A kórus bizottsága

Irodalom:
Ujj János, Emlékhelyek és emlékművek Arad megyében. Arad, 2004, 75.

Doliszky Ferenc síremléke Borosjenőn

A szürke márványból fehér táblával készült síremlék felirata:

Itt nyugszik
DOLISZKY FERENCZ
A cs. és kir. 33. gy. Ezred
Fegyvermestere
Meghalt hazája védelmében
1915. márc. 17-én
életének 26. évében

Doliszky Ferencről egyetlen dokumentumot sem sikerült felkutatnom.

VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰ AZ ERDŐHEGYI REFORMÁTUS TEMPLOM ELŐTT

Felirata: l. oldal:

1914–1918
A VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETTEK EMLÉKÉRE
KÖZADAKOZÁSBÓL
EMELVE
1927-BEN

NYUGOSZNAK ŐK
A HŐS FIAK
DÚLÓ CSATÁK UTÁN

II. oldal	
Pálfi Ferenc	Birla Emanuel
Ács Lajos	Pálfi István
Tősér Ferenc	Pálfi András
Jónás János	Molnár Lajos
Tősér Károly	Nicha János
Tősér Sándor	Birta Gheorghe
Szabó Ferencz	Kurtu János
Szabó András	Valler József
Vajda István	Vidó József
Nihula János	Varga György
K. Bíró Bálint	Avram Stefan
Sabau Teodo	Pálfi András
Gyöngyik Sándor	

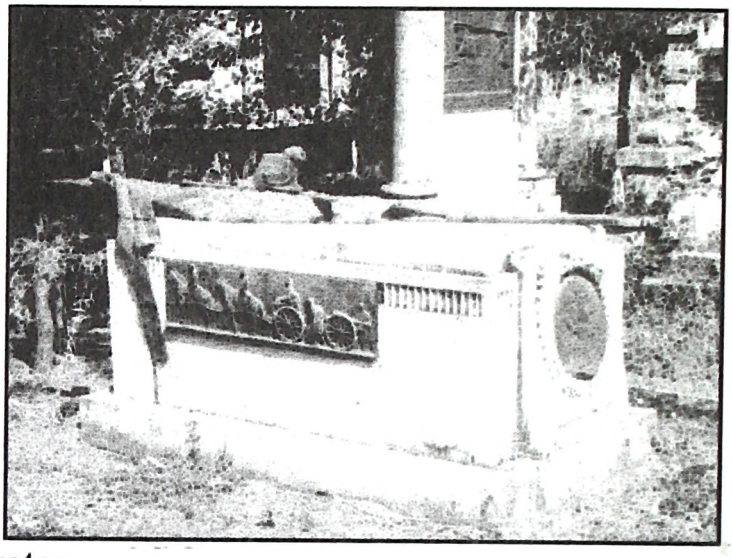
III. oldal:		IV. oldal:	
Elek Lajos	Zöldi Imre	Mann Andor	Kálnoki Lajos
Szilágyi Mihály	Molnár Lajos	Pálfi Lajos	Selegian Gheorghe
Popovici János	Tokai István	Balogh András	Tokai Imre
Szabó Péter	Guiu János	Lovas Ferencz	Bíró Gábor
Boros Lajos	Német Lajos	Bíró Imre	Gellér Kálmán
Csomány József	Birta Péter	Győri Sándor	Selegian János
Balogh Lajos	Tövisháti Lajos	Martin Gheorghe	Sepsi István
Rusu Simeon	Tóth Gábor	Nicha Ilie	Sepsi Sándor
Rédi Antal	Zöldi Lajos	Szilágyi Lajos	Szilágyi József
Pálfi Sándor	Hubert Ferencz	Veres Gábor	Göröngyi József
Nagy Sándor	Nagy István	Serban János	Erdődi Dániel
Bisztriczki László	Nagy Antal	Serban Mitru	Bíró Bálint
Szever József	Nagy Sándor	Göröngyi András	
Sepsi József	Béres Ferencz	Tervezte: Újj János és József	
Izsó Mihály		Készítette: Újj és Valy Chisineu	

A síremléket az erdőhegyi református gyülekezet mindvégig rendben tartotta, évfordulók alkalmával azt megkoszorúzza.

Irodalom:

Ujj János, Emlékhelyek és emlékművek Arad megyében. Arad, 2003. 69–71.

MANN ANDOR SÍREMLÉKE A KISJENEI ZSIDÓ TEMETŐBEN

Felirata:

Néma fájdalom és
büszkeség ölelik
emléked
MANN ANDOR
vegy. mérnök
cs. és kir.
tüzérhadnagy
1885–1915

MANN ANDOR
(1885–1914)

okleveles vegyészmérnök volt, a 7. tüzér(tarack)ezred tartalékos hadnagyaként vonult be. Az északi harctéren sebesült meg, s az ott szerzett sérüléseibe halt bele 1914. december 2-án, Erdőhegyen. A kisjenei zsinagógában tartott gyászistentiszteletet követően december 3-án temették el a helyi izraelita temetőben. Sírja fölé szülei művészi kivitelezésű, bronz domborművekkel

díszített márvány síremléket emeltek. Az utóbbi években az emlékműről letörték valamennyi bronz díszítést.

Irodalom:
Aradi Közlöny. 1914. dec. 3.
Ujj János, Emlékhelyek és emlékművek Arad megyében. Arad, 2003. 72.

DEZSŐHÁZAI VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰ A TEMETŐBEN

Betonobeliszk márványtáblával, tetején kereszttel.

Felirata:

A világháborúban
elesett hőseink
emlékére
1914–1918

Antal József	Kruzslicz Mihály
Almási Ferenc	Lezsák Antal
Bakos István	Megyei Mátyás
Bán Pál	Megyeri Ferencz
Bali János	Nagy István
Buruzs Gábor	Novák Pál
Barát József	Polgár Péter
Bíró András	Rácz Márton
Erős József	Roja Péter
Hórósnyi Sándor	Szabadai Mihály
Kovács István	Juhász Gábor
Krányik György	Tamás István
Kati István	Takács János
Zsámbók Károly	
Zsámbók István	

KISPEREGI VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰ A TEMLOM ELŐTT

A szürkemárvány emlékmű felirata:

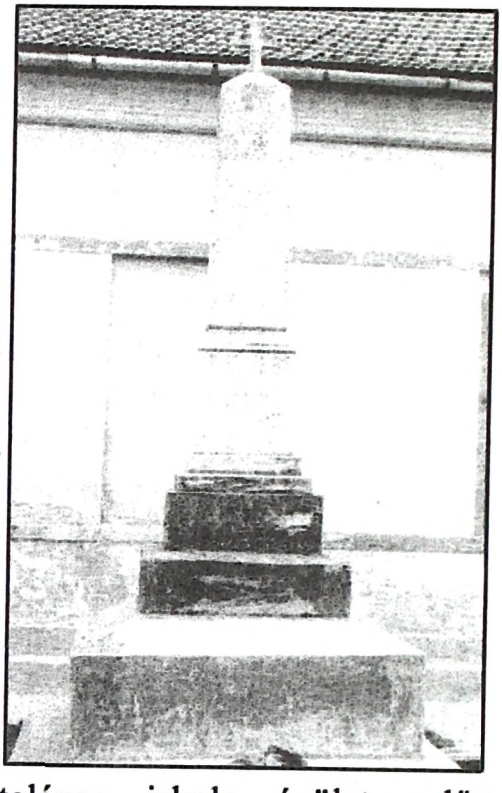
A KISPEREGI
Elesett hősök
emlékére emelte
KISPEREG
község lakossága
1928 május 24

A helyi hagyomány szerint a község 1920-ban kinevezett román nemzetiségű jegyzője mindent elkövetett az emlékmű felállításának megakadályozásáért. Előbb egy ma is álló tölgyfát ültettek, majd 1928-ban felállították az emlékművet is, de az elesett hősök nevét nem véshették az oszlopra.

A község akkori lelkésze, Szondy Géza a két világháború között megírta és kiadta Kispereg község és a helyi református egyház történetét. A könyvben felsorolta az 1914-től kezdődően a háború végéig a településről bevonult 439 katona nevét. Az elesettek és eltűntek között összesen 52 személyt említett meg. A könyvben megjelenésük sorrendjében:

Bárdi Sándor	Molnár István	Laurovics József	Borka József
B. Molnár Sándor	Kovács Lajos	Faragó Kálmán	Buday Sándor
Kotai András	Szabó Lajos	Budai János	Gerőcs Bálint
Vég Sándor	Varga József	Oláh Sándor	Kis Péter
Dobozi Lajos	Szép József	Balogh József	Diószegi Sándor
Balog János	Borka István	Varga Sándor	Farkas János
ifj. Fegyverneki Imre	Teslér Balázs	Valkó Balázs	Czakó György
Nagy Imre	Nagy András	Molnár István	Korka Mihály
K. Szabó György	Vég József	Nagy Sándor	Kovács Péter
Czobor András	ifj. Szabó József	Szép István	Jeszentra Mihály
Jantó Sándor	Szabó János	Molnár Sándor	Vörös Balázs
Balog Sándor	Csatári András	Komlódi Imre	Kis Péter
Kovács Sándor	Simon Imre	K. Nagy Sándor	Oláh Péter

MAJLÁTHFALVI EMLÉKMŰ A FALU KÖZPONTJÁBAN

Az általános iskola épülete előtt homokkő talapzaton álló márvány obeliszk, tetején kereszt. Az emlékmű román nyelvű felirata:

Monumentul acesta s-a ridicat
pentru comemorarea soldaţilor
căzuţi în războiul mondial
1914–1918
şi anume

Fordításban: **Az emlékművet az első világháborúban elesett katonák tiszteletére emelték 1914–1918, vagyis:**

Szalma Antal	Szélpál Mihály	Kovács Mihály	Szőke Simon
Salamon János	Német Mihály	Nagy András	Lakatos Páll
Miklós Mihály	Somogyi Páll	Széll János	Lakatos Péter
Bezdán János	Farkas Antal	Hegyes Mátyás	Sörös Mihály
Szőke János	Molnár Mihály	Kovács István	Sörös Imre
Herczeg Gergely	Jankó Mátyás	Szőke Illés	Sörös Páll
Szőke Károly	Kapi János	Zserai Mihály	Kovács Simon
Lipoczi József	Pesti Mihály	Farkas István	Bálint Antal
Lakatos István	Vastag József	Tarkó András	Nyári Mihály
Aranyos József	Szőke János	Niderhauzer Jenő	Nyári Mátyás
Kovács András	Pozsár János	Tóth János	Fekete Sándor

Az elesett hősök
emlékére emeltette
Mailát község
Fratii R. Arad

NAGYIRATOSI VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰ A FALU BEJÁRATÁNÁL

Kovácsoltvas kerítéssel övezett kőfeszület, az oldalában márványlapokba vésett kétnyelvű, román-magyar szöveg:

Ridicat în memoria fiilor
bisericei rom. cath.
căzuți pe câmpul de luptă
în războiul mondial
1914–1918

Isteni Megváltónk halálának
1900 éves évfordulója
alkalmából
a világháborúban elhalt
hőseinknek emlékére.
Emeltette a helybeli
Rom. kath.
hitközség

Fr. Andó Ferenc	I. Lantos János
I. Bugyi József	I. Lendvai János
S. Barta István	I. Mari József
M. Bogdán Márton	E. Molnár Imre
I. Czank József	A. Nagy András
M. Czank Mátyás	I. Némedi József
Fr. Dancs Ferenc	A. Páll András
L. Dancs Lajos	S. Páll István
S. Dani István	I. Setény József
Fr. Hallai Ferenc	M. Surina Mátyás
I. Hallai József	Fr. Szalai Ferenc
I. Horváth János	Fr. Szász Ferenc
M. Horváth Mátyás	S. Szemenyei István
P. Horváth Pál	E. Tálai Imre
I. Kiss József	A. Tóth Antal
M. Kiss Mihály	I. Tóth János
A. Kása András	I. Varga János
I. Kocsis János	S. Varga István
A. Laczkó Albert	S. Veres István
Gh. Laczkó György	M. Zima Márton

(A nevek előtti betű a román keresztnév rövidítése.)

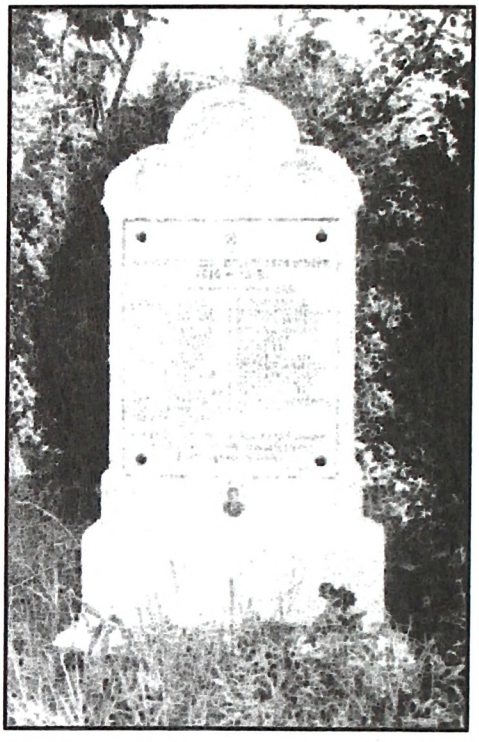
EMLÉKMŰ A PÉCSKAI RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOMKERTBEN

Az 1996-ban, Heinrich József esperes-plébános kezdeményezésére emelt fehér márványból készült emlékmű és felirata:

Köszönjük neked,
Uram,
hogy ő a miénk volt,
és az is marad,
mert aki él
szeretettel a szívében,
az nem hal meg,
csak távol van.
(Szent Ágoston)
Az első
világháborúban
elesettek emlékének

EMLÉKMŰ A SELÉNDI RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOMKERTBEN

A betonból készült emlékmű fehér márványtábláján a felirat:

A világháborúban elesett hősök emléke
1914-1918
Adj Uram nyugodalmat nekik!

SZELES JÁNOS	BOZSÓ ANTAL
ROHÁCS GYÖRGY	MISKOLCZI MIHÁLY
SZEBENI MÁTYÁS	KALMÁR MIHÁLY
ALMÁSI GYÖRGY	KATONA MIHÁLY
ZABOS ANDRÁS	VÍG JÁNOS
BREZÁN MIHÁLY	VÍG ANTAL
SZABÓ ISTVÁN	GAZSI ISTVÁN
SPIR FERENC	GYENGE MÁRTON
ROHÁCS MÁRTON	SZEREDI JÁNOS
NAGY ILLÉS	MELICS JÁNOS
MISKOLCZI ISTVÁN	SZÖGI ISTVÁN
BARTA SÁNDOR	MOLNÁR BENEDEK
DR. HALÁSZ IMRE 33. EZR. FŐHADN.	VARGA PÁL
TAKÁCS JÓZSEF	

Rövid volt éltetek, de emlékbe maradt nevetek.
Imádkozva értetek siratunk titeket,
Isten legyen veletek!
Steiner Arad.

VÁSÁRHELYI ISTVÁN HADNAGY SÍRJA A TAKÁCSY KÚRIA KERTJÉBEN

A Kürtös és a nagyváradi műút között fekvő egykori Takácsy kúria kertjében található Vásárhelyi István huszárhadnagy sírja. A fehér kőből készült síremlék, fehér márványlapján a felirat:

Kézdivásárhelyi
VÁSÁRHELYI ISTVÁN
honvédhuszár hadnagy
szül. 1894. dec. 23-án
hősi halált halt
COVERCÁNÁL
BUKOVINÁBAN
1916 október 24-én

Az egykori kúria kertjében lévő sírokat a Takácsy család külföldre szakadt leszármazottai a mai napig gondoztatják.

„Szívetek őrizzen: milliók eleven milliókat.
Áldozatuk nem a gaz jogcíme: jóra parancs."

(Keresztúri Dezső: Sírvers)

MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS MAGYAR EMLÉKMŰVEK ÉS SÍROK

Románia és Magyarország egyaránt 1941-ben lépett be a második világháborúba. A román és magyar hadsereg három éven keresztül a német hadsereg oldalán, a keleti fronton, idegen területen harcolt. Az előrenyomulás folyamán az Ukrajnában, a Don-kanyarnál, Sztálingrádnál, a Krím félszigeten elesett magyarországi és romániai hősi halottakat az ott kialakított katonai temetőkben helyezték örök nyugalomra. Ugyanott temették el a munkaszolgálatra behívott, s ott meghalt kisebbségi, elsősorban Mózeshitű személyeket is.[1] Az aradi zsidó férfiak az ukrajnai vapnyarkai táborban végeztek munkaszolgálatot.

Arról nincs tudomásunk, hogy a háború idején Arad megyéből származó tisztek, altisztek, közkatonák, munkaszolgálatosok földi maradványait hazahozták volna, az elesettek valamennyien idegen földben nyugszanak. Az egyetlen ismert második világháborús katonasír az újaradi temetőben van, Kompass Iosef (1921–1941) német nemzetiségű katonáé. Őt a román hadseregbe sorozták be, román katonaként halt meg, földi maradványait szülei hazahozatták, s itt temették el.

Korábban az egykori kommunista hatóságok a szovjet területen elesett német, román, magyar, olasz, szlovák stb. katonák sírjainak gondozását megtiltották, még a katonatemetők látogatását sem engedélyezték. A

[1] Bús János - Szabó Péter: Béke poraikra...I. Bp., 1999. 7–30.

magyar, valamint az ukrán és orosz állam között a katonasírok kölcsönös gondozására vonatkozó, az 1990-es években megkötött egyezmények alapján a kisebb temetőket felszámolták, több nagy katonatemetőt hoztak létre. Ugyanakkor lehetővé tették az Ukrajna és Oroszország területén lévő magyar katonatemetők gondozását, oda a hozzátartozók ellátogathatnak. Tudomásom szerint Románia mindeddig csak Magyarországgal kötött hasonló államközi egyezményt, a magyarországi román, illetve a romániai magyar katonasírok gondozásáról. Ilyen jellegű egyezmény Románia és Ukrajna, illetve Oroszország között nem létezik, így még mindig nem nyílt lehetőség arra, hogy a keleti fronton elesett, a legóvatosabb becslések szerint is félmilliónál több román állampolgárságú katona sírjairól egyáltalán pontos nyilvántartás készüljön.

A front 1944 nyarán érte el Románia határát, augusztus 23-án megtörtént a romániai politikai fordulat. A királyi Románia egyik pillanatról a másikra, figyelmeztetés nélkül kilépett addigi szövetségesei mellől, s átállt az Egyesült Nemzetek oldalára. Így az addig ugyanazon ideológiai elv alapján a bolsevizmus ellen egymás mellett vállvetve harcoló egységek egyik napról a másikra ellenségek lettek.

1944 szeptemberéig csak két magyar hadsereg létezett. A 2. magyar hadsereget, a Don-kanyarban elszenvedett veszteségei után feltöltötték, Erdélyben állomásozott. A magyar és német hadvezetés a Kárpátok hágói előtt alakított ki erős védelmi vonalat, ott szándékozott feltartóztatni az orosz erőket. Azt a vonalat az 1. magyar hadseregnek kellett volna védenie. Evvel szemben, szeptemberben a szovjet és román hadsereg a Keleti Kárpátok előkészítetlen védelmi vonalain viszonylag könnyen átkelt a hegységen, Erdély terü-

letén vette fel a harcot a visszavonuló német, illetve az Észak-Erdélyt védő magyar hadsereggel. A Keleti-Kárpátok hágóiról visszavonult magyar és német csapatok szeptember 16. és október 1-3. között folytattak súlyos védelmi harcokat az ún. G vonal és a Maros közötti területen. Ezen harcokkal egy időben, a szeptember 13-tól közel egy hónapig tartó tordai védelmi harcok során a legnagyobb szovjet–román támadás szeptember 22-én érte a magyar arcvonalat.[2]

A 3. magyar hadsereg a németek akarata ellenére jött létre, amikor Hans Friessner vezérezredes, a déli hadseregcsoport parancsnoka az ország délkeleti övezetében állomásozó magyar IV. és VIII. hadtestet Maximilian Fretter-Pico tüzérségi tábornok parancsnoksága alá akarta rendelni. Vörös János, a magyar vezérkar vezetője azonnal tiltakozott, és paranccsal létrehozta a 3. magyar hadsereget. Parancsnokának Heszlényi (Hessler) József altábornagyot nevezte ki.[3] A hadműveleti tervek szerint e hadsereg IV. hadtestének Makó térségéből, a VIII. hadtestnek pedig, Nagyvárad felől kellett volna csatlakoznia a 2. hadsereg Erdélyben harcoló egységeihez.

A magyar hadvezetés nem volt felkészülve a román hadsereg kiválására, az események ilyenfajta alakulására. Annak következtében későn indította el a támadó hadműveleteket, nem sikerült elfoglalnia a Kárpátok vonalát, így azoknak legfeljebb ideiglenes pozíciójavító eredményei lehettek.

A német-magyar hadvezetés végül azt a feladatot

---

[2] Bús János – Szabó Péter: Béke poraikra... II. Bp., 2001. 31–36.

[3] Gosztonyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban. Bp., 1995. 174.

tűzte ki a IV. hadtestnek, hogy vonuljon be a Maros és a Körösök völgyébe, valamint a Bánságba, s ott tartóztassa fel az előrenyomuló szovjet és román egységeket. A támadásnak stratégiai jelentősége is volt, biztosítania kellett volna a Balkán félszigetről kivont Wehrmacht-egységek számára a fontosabb bánsági vasúti csomópontokat, Temesvárt és Aradot. A város elfoglalása a magyar hadügyminiszternek szívügye volt. Csatay Lajos vezérezredes (1886–1944) ugyanis aradi születésű volt, 1943 júniusától 1944 októberéig töltötte be a honvédelmi miniszteri tisztséget. Különben Horthyval együtt írta alá az 1944. október 15-i proklamációt és a fegyverszüneti hadparancsot, ezért a németek letartóztatták, és őrizetbe vették. Szálasi hatalomátvételét követően feleségével együtt öngyilkos lett.[4]

A IV. hadtest négy hadosztályával és egy ezredével szeptember 13-án kezdte meg támadását a román határőrség egységei ellen. A támadás három lépcsőben indult Kevermes–Kétegyháza térségéből. A Pót huszárezred Auerhammer ezredes vezetésével átkelt a Maroson, Pécskától délre egy hídfőt alakított ki, s Temesvárnál eljutott a város határáig. A németek által segítségként megígért két páncélos hadtest helyett csak a 22. SS. lovas- és a 4. SS. rendőrhadosztály érkezett meg a harcok színhelyére.[5]

Amint arról a Magyar királyi 1. gépkocsizó lövész pótezred parancsnokságának 2720. szám alatt iktatott, 1944. szeptember hó 22-én kelt jelentése beszámol, az egység Kevermesről indult, s déli 12 órakor lépte át a trianoni határt. A Vastagh György ezredes vezette egy-

[4] Új Magyar Életrajzi Lexikon. I. Bp., 1997. 760.
[5] Páva István: Ország a hadak útján. Bp., 1996. 281.

ségek Kisiratos-Kürtös térségében hatoltak be Románia területére, majd Neupanád (Horia) irányából kelet felől jutottak be a városba, így hátába kerültek a védekező, a támadást nyugat felől váró román egységeknek. Az egész támadó hadművelet részleteiről Vastagh György ezredes levélben számolt be családjának, arról térképvázlatot is készített. A levél a Budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum tulajdonában van. A támadó ék páncélosai este fél hatkor vonultak be a városba. A magyar hadsereg gyalogsága csak másnap érte el a várost, ahol fogadták vitéz Heszlényi József altábornagyot, a város kinevezett parancsnokát.[6] A magyar veszteséglista tanúsága szerint szeptember 13-án és 14-én a várostól nyugatra és északra kisebb, kevés emberveszteséggel járó csatározások folytak a védekező román és a többnyire gyalogosan előretörő magyar egységek között, Sofronyánál zajlott le egy kisebb összecsapás.

A II. lépcsőben a Balló ezredes irányította egységek lendültek támadásba Németszentmárton–Ószentanna irányába, utólag dél felé fordulva elérték a Maros vonalát.

A Gyurkovich alezredes parancsnoksága alatt lévő egységek Kétegyháza–Elek irányából a III. lépcsőben hatoltak be Románia területére. Ehhez az egységhez tartozott a Koszorús vezérkari ezredes irányította 1. páncélos hadosztály. Ez Siklón és Simándon keresztül egészen Újpanádig (Horia), az Aradot Világossal összekötő országútig hatolt előre.

Szeptember 14–15-én a magyar hadsereg alakula-

[6] Vastagh György 1944. szeptember 16-án kelt, a Budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum tulajdonában található levele, idézve: Puskel Péter, Kilencnapos pünkösdi királyság. Irodalmi Jelen. 2004. október. 16.

tai a Hegyalja vonaláig nyomultak előre, ahol a román csapatokkal találták magukat szemben. A román hadvezetés a Radnai Altisztképző Iskola hallgatóiból, a 96. Ezred 1. zászlóaljából és a 61. nehéztüzér-osztagból megalakította az ún. „Paulisi osztagot". Az Alexandru Petrescu ezredes vezette egységben összesen 58 tiszt, 66 altiszt, 755 tisztiiskolás és 929 katona harcolt.[7] A román egységeknek sikerült kialakítaniuk a tankcsapdákkal is ellátott védvonalat a Zaránd hegység lábainál, így a magyar csapatok támadásait mindenütt feltartóztatták. A szemtanúk állítása szerint a tankelhárító sánc szélessége 20 méter, mélysége 8 méter volt, s azokat 1941 után az elsősorban az aradi zsidó és magyar munkaszolgálatosokból álló különítmények ásták ki.[8] Az akadályt a páncélosok nem tudták leküzdeni. A sáncon az egyedüli használható átkelőhely az Arad-Déva országút fahídja volt, amellyel szemben a román hadvezetés páncéltörő ágyúkat állított fel.

Alexandru Petrescu ezredes tartalékos vezérőrnagyként megírta visszaemlékezéseit a harcokról. Eszerint szeptember 14–15-én mintegy 1800 román katona vette fel a harcot a benyomuló magyar egységekkel. Ez a létszám fokozatosan feltöltődött a szovjet hadsereg 32. motorizált ezredének katonáival, s így szeptember 19–20-án, a magyar hadsereg visszavonulásának kezdetekor a Paulisi Osztag létszáma mintegy 2800 fő volt. Ő a Maros völgyében harcoló magyar egységek létszámát 20 000-re becsülte.[9] Evvel szemben, Gosztonyi Péter hadtörténész szerint a csata végső szakaszában a

[7] Aradul permanentă in istoria patriei. Arad, 1978. 610–611.
[8] Susan, Dumitru: Cel mai greu examen. Păuliş – 1944. Cluj-Napoca, 1989. 63.
[9] Petrescu, Alexandru: Detaşamentul Păuliş. Bucureşti, 1965. 268–269.

szovjet-román egységek négyszeres túlerőben voltak.[10] Arad-Temesvár térségében összpontosították az 53. szovjet hadsereget és a melléjük rendelt román csapatokat, hogy innen indítsák meg a támadást Budapest irányába.[11]

Különösen kemény harcok folytak Arad megyében Gyorok, Maroskövi (Cuvin) és Ópálos (Paulis) körzetében. A máriaradnai altisztképző iskola tanulóinak nehéz harcok árán még a dombvidék előtt sikerült megállítaniuk a gyenge páncélosokkal rendelkező, de számbeli fölényben lévő támadókat. Hivatalos román katonai becslések szerint a magyar hadsereg közel hatszoros emberanyaggal rendelkezett.

Heves harcok folytak a Fehér Körös völgyében is. A szorosnak a védelme a Bél, Borosjenő, Pankota vonalán az I. lovassági és az annak alárendelt egységek feladata volt.

A román történetírás szerint az egy hétig tartó harcokban a román egységek 10 tisztet, 10 altisztet, 148 tisztiiskolást és 209 katonát vesztettek. Evvel szemben a támadó magyar egységek veszteségeit a következőkre becsülik: 919 halott, 387 fogoly, s emellett jelentős az anyagi veszteség is: 21 tank, 12 ágyú, 41 aknavető, 21 géppuska, 35 gépfegyver.[12] Egyes becslések szerint szeptember 21–22-én a Marostól délre, Bánság területén a visszavonuló magyar egységek 600 hadifoglyot vesztettek. Alexandru Petrescu az ellenség veszteségeit 3150 emberre becsüli, ebből 919 volt a halott.[13]

---

[10] Gosztonyi Péter: i.m. 174–175.

[11] Arad monografia oraşului de la începuturi şi până în 1989. Arad, 1999. 174–176.

[12] Dima, Romus: Contribuţia României la înfrângerea Germaniei hitleriste. Bucureşti, 1982. 66–69.

[13] Petrescu, Alexandru: i.m.

A román hadsereg sikeres védelmi harca lehetőséget teremtett a szovjet és román egységeknek, hogy felsorakoztassák erőiket a Maros völgyében. Szeptember végén a szovjet hadsereg Aradtól nyugatra döntő csapást mért a 3. magyar hadseregre, két nap alatt szinte átgázolt a mindenütt visszavonuló magyar egységeken, s elérte a Tisza vonalát. Sok helyen még a halottak eltemetésére sem maradt idő, nemhogy a katonai parancsban előírt katonai és egyházi szertartás megtartására. Sok helyen, többek között Gyorokon, Világoson (Siria), Pankotán, Borosjenőben (Ineu), Borossebesen (Sebis) is a polgári lakosságra hárult a halottak eltemetése. Az azonosító fémlapok a helyi román csendőrőrsökre, a jegyzőkhöz vagy a temetési szertartást végző papokhoz került. Nagy részük nem jutott el a magyarországi nyilvántartóhoz.

A „pálosi (Paulis) csata" néven ismert 1944. szeptemberi események román halottai díszsírhelyet kaptak a Hegyalja községeiben, elsősorban Máriaradnán. Az Ópálos, Gyorok, Maroskövi körzetében elesett katonákat a radnai katonai egységek mellett kialakított Hősök Temetőjében helyezték örök nyugalomra. Az Arad megyében elesett román katonák tiszteletére emlékművet emeltek Aradon az Avram Iancu (Szabadság) téren, Sofronyán és Máriaradnán.[14] Honctő (Gurahonc) községben a helybeli görög keleti templom udvarán faragott kereszt őrzi az 1944 szeptemberi harcokban elesett, a templomkertben eltemetett román hősök sírját.

A hősök emlékére emelték 1974-ben Ópálos közelében az E 47-es főút mellett a hatalmas méretű emlékművet, Vitroel Emil és Muntean Ionel aradi

[14] Tuca, Florian: Florile recunoştinţei. Bucureşti, 1967. 96–104.

szobrászművészek, valamint Milos Cristea műépítész monumentális alkotását. A műalkotást a pálosi csata harmincadik évfordulója tiszteletére, a még élő veteránok részvételével avatták fel. Az emlékműnél minden évben ősszel tartanak megemlékezéseket, azt rendszeresen megkoszorúzzák a háborús veteránok, az államhatalom helyi szerveinek, ifjúsági szervezeteknek, politikai pártoknak a képviselői.

A második világháború után Romániában csak azok tiszteletére lehetett emlékművet emelni, akik az 1944. augusztus 23-i román fordulatot követően a szövetségesek oldalán harcolva estek el. Az egykori Szovjetunió területén elesett, eltűnt katonákat a szovjet hatóságok ellenségnek tekintették, hosszú időn keresztül csak betolakodóként lehetett őket említeni. Még a román hadseregben erőszakkal besorozott, ott munkaszolgálatot teljesítő, főleg a nemzeti kisebbségekhez tartozó áldozatokat sem lehetett becsületesen elsiratni.

A harcoknak a keleti hadszíntérről Erdélybe és Magyarországra való átterjedésével a magyar hadsereg halottainak azonosítási módja nem változott. Az „továbbra is az alumíniumból készült 1936 M. azonosági jegy segítségével történt. Az ebben összehajtogatott azonossági betétlap és a sebesülési jegy pontos információval szolgált az elesettről. A helyszínen történt kitöltése esetén fontos információkat hordozott az eltemetés helyéről is" – írja Bús János és Szabó Péter a második világháború magyar halottairól, elesettjeiről, eltűntjeiről összeállított, Béke poraikra ... c. átfogó munkájában.[15] A temetkezésre vonatkozó változatlan utasítások ellenére, éppen az események gyorsasága miatt, az Arad megye területén elesett

[15] Bús János – Szabó Péter: Béke poraikra...II. 8.

magyar katonák számáról, eltemetési helyéről az adatok hiányosan és ellentétesek.

A Béke poraikra... II. kötetében Bús János–Szabó Péter szerzőpáros a következő Arad megyei településeket sorolja fel, ahol magyar katonák elestek, illetve halottakat temettek:

Arad, Arad-Gáj, Aradkövi (Cuvin) Aradszentmárton (Sânmartin), Angyalkút (Fântânele), Bél (Beliu), Bélzerénd (Zerindu Mic), Borosjenő (Ineu), Borossebes (Sebiş), Bugyfalva (Budeşti), Erdőskerek (Caporal Alexa), Felsőbarakony (Berechiu), Felsőzimánd (Zimandcuz), Gyorok (Ghioroc), Hévízkáránd (Cărand), Kecskéstető, Kispereg (Peregu Mic), Kisszentmiklós (Sânicolau Mic), Kürtös (Curtici), Magyarpécska (Rovine), Magyarszentpál (Sânpaul), Máriaradna (Radna), Maroscsicsér (Cicir), Ménes (Miniş), Mikelaka (Micălaca), Milova, Mondorlak (Mândruloc), Nagyzerénd (Zerind), Németpereg (Peregu Mare), Ópécska (Pecica), Ottlaka (Grăniceri), Pankota (Pancota), Petres (Petriş), Szabadhely (Sâmbăteni), Szederhát (Sederhat), Szépfalu (Frumuşeni), Temeshidegkút (Guttenbrunn, Fântânele), Újarad (Aradul Nou), Újpálos (Păulişu Nou), Újpanád (Horia), Újszentanna (Sântana), Világos (Şiria), Vinga, Zimándköz (Zimandcuz), Zimándújfalu (Zimandu Nou).[16]

Az 1948-ig összegyűjtött adatokra támaszkodva, a már említett monográfia szerint Arad megyében 108 olyan elesett magyar katonáról tudnak, akik temetési helyéről nincs adat, s 242 halottról, akit a megye helyiségeiben temettek el. A különben alapos nyilvántartásban akad néhány tévedés is: Arad megyéből

[16] U. a. 37–71.

kétszer, különböző néven szerepel Zimándköz. S az megmagyarázhatatlan, hogy miként eshetett el magyar katona a Maros völgyében mélyen benn fekvő Petresen, vagy Milován, ahova el sem jutottak magyar egységek, az a terület mindvégig Románia fennhatósága alatt maradt a trianoni békeszerződéstől kezdve. Nem tüntették viszont fel a nyilvántartásban Lippa várost, ahol a mai napig is léteznek gondozott honvédsírok.

Az ellenséges hadseregek katonáinak sírjait elfelejtették, a román lakosságú településeken azokat sohasem ápolták. A magyar nyilvántartások szerint nagyobb számmal temettek el a magyar hadsereg katonái közül Kürtösön (Janda István, Német György, Oláh János, Pál Gábor, Pál Gáspár, Pécsi József, Pethő József, Steifer Mihály, Szépe Ferenc, Szilasi József, Tóth István, Veres Sándor), de a túlnyomóan román többségű településen a sírokról rég megfeledkeztek.

A temetések helyéről alig maradtak dokumentumok. Néhány sebtében elkészített helyszíni vázlat adhat támpontot a sírok megkeresésében, mint az arad-gáji temetőben elhantoltak esetében. A Bús-Szabó szerzőpáros készítette monográfiában is közzétett, a Felsőtemető végében feltüntetett, még helyszínrajzzal is illusztrált négy honvédsír viszont a temető kimutatásában nem szerepel. Az 1944. szeptember 18-án elesett Barócs Sándor honvéd, valamint az 1944. szept. 19-én elhunyt Földházi János, Toronyi Vilmos és Tóth Sándor honvédek eltemetését, illetve sírját Aradon nem vették nyilvántartásba.[17] A magyar veszteséglista szerint ugyanitt temették el az Újpáloson szeptember 15-én elhunyt Koppándy János (1921–1944) főhadnagyot, valamint a 151. gépkocsizó sorozatvető

[17] U. a. 37.

tüzérosztag 1944. szept. 19-én Aradkövin elhunyt két katonáját:

Füri József c. örv., szül. 1910. 08. 01., anyja neve Killer Teréz, szül. Sárszentágota, lakhelye Kálóz.

Gáspár István honv., szül. 1922. 05. 08., anyja neve Lanszki Mária, születési és lakhelye Mezőkövesd.

Az arad-hegyaljai községek területén elesett, vagy (a szemtanúk állítása szerint) hadifogolyként kivégzett magyar honvédeket a helyi római katolikus és református, valamint a görög keleti lelkészek temették el. A helyi lakosság a tiltások ellenére is ápolta ezeket a sírokat Világoson, Pankotán, Borosjenőn, Gyorokon, így azok mindmáig megmaradtak. A Borossebesen elesettek, elhantoltak tiszteletére a helyi hatóságok semmiféle emlékművet nem engedélyeztek, még az elhantolás helyének megjelölését is megtiltották. Aradon az 1980-as évekig nem háborgatták a 119 katonasírt, akkor viszont kettő kivételével felszámolták azokat.

A második világháború Arad környéki román és szovjet hősi halottait az Alsó (Pomenirea) temető bejárata melletti két parcellában helyezték örök nyugalomra, ott vörös márványból emeltek emlékművet a tiszteletükre, de szovjet obeliszk állt a Hegyalja téren (Podgoria) is. Az Alsó temető emlékműveire román, orosz és magyar nyelvű emléktáblát is elhelyeztek. Időközben a román hősök emlékművéről a háromnyelvű feliratot eltávolították, azt egy nagyobb méretű román nyelvű táblára cserélték fel. A Hegyalja téri emlékművet akkor távolították el, amikor hozzáfogtak a tér urbanisztikai rendezéséhez, a hatóságok megígérték annak újbóli felállítását is.

Csermőn a község antifasiszta áldozatainak emlékművet emeltek a település központjában, amelyen öt

katona neve olvasható. Az emlékmű másik oldalán fehér márványba vésve a második világháborúban eltűntek névsora, közöttük egyedüli magyarként Köröm Mihály neve. Ők a háború első három évében a keleti fronton vesztették életüket, a falu bocsánatos hazugsággal eltűntnek nyilvánította őket.

A Mosóczy telepi régi zsidótemetőben az aradi hitközség kezdeményezésére 1960-ban állítottak emlékművet az 1944-ben Aradon meggyilkolt tizenegy vértanú, valamint az aradi zsidóság elhurcolt rokonai tiszteletére.

Tudomásom szerint a kommunista diktatúra idején csak egyetlen második világháborús emlékművet állítottak magyar nemzetiségű áldozatok tiszteletére, 1984-ben a kisiratosi temetőben Túry László plébános-esperes kezdeményezésére.

Az 1989-es fordulatot követően a gyoroki katolikus templom kántora, Császár János saját tervei alapján és saját költségére készített emlékművet a temetőben. Emlékművet emeltek még az 1990-es években Feketegyarmaton, Zerinden és Pécskán. Ezeken az emlékműveken a hősi halottak névsora is olvasható. Erdőhegyen és Dezsőházán az első világháborús emlékművekre felhelyezett márványtáblán örökítették meg a település második világháborús áldozatainak a nevét.

A politikai enyhülés a világháborús emlékművek kérdésében Magyarországon is csak az 1980-as évek végén kezdődött, csak akkor engedélyezték emlékművek, emléktáblák állítását a keleti hadszíntéren, az ország védelmében elesett magyar katonák tiszteletére.[18] Für Lajos történész, 1990–1994 között magyar

[18] Halmágyi Pál: Az I. és II. világháború hősei, áldozatai, és emlékművei Makón és környékén. Makó, 1998. 17–18.

honvédelmi miniszter egy 1984-es esszéjében írta: „Háborús veszteségeink döntő hányadát (...) évtizedeken át egyszerűen meg sem említettük. S ha mégis szóltunk róluk, akkor sem a valóságos veszteségekről beszéltünk. Elemi adataink sem egyeznek a puszta történelmi tényekkel, azaz: a terjesztett és tanított adatok közül egyetlenegy sem hiteles. Valamennyi téves és hamis. Az önmagunkkal szemben elkövetett bűnök, gondolom, semmivel sem tetszőbbek, mint a mások ellen irányuló vétkek. A legelemibb tények ismeretétől fosztottuk meg magunkat és a nagyvilágot."[19] Különben Für Lajos a magyar népesedésről közzétett tanulmánykötetében a magyarországi háborús veszteségeket 1 000 000–1 250 000 közöttire becsüli, ebből „mintegy 450–550 ezer lehet azoknak a száma, akik a háborúban vesztették életüket".[20] A többi civil áldozat volt.

A romániai magyarság második világháborús véráldozatát még megbecsülni sem tudjuk, hiszen az észak-erdélyiek a magyar, a dél-erdélyiek a román hadseregben szolgáltak. Legtöbbjükért majdnem hat évtizeden keresztül Romániában (hivatalosan) nem szólhatott a harang.

A Románia és Magyarország között aláírt államközi szerződés immár lehetővé teszi a másik ország területén található katonasírok rendbetartását. A nagyobb katonatemetők esetében ez meg is valósul, a kisebb településeken elszórt sírokat viszont legfeljebb a helyi lakosság tartja rendben. Közülük akadnak olyanok is, amelyek semmiféle nyilvántartásban nem szerepelnek. A bukaresti magyar nagykövetség katonai

[19] Für Lajos: Hol vannak a katonák?...Debrecen, 1988. 49.
[20] U. ő.: Magyar sors a Kárpát-medencében. Bp., 2001. 313–326.

attaséja évekkel ezelőtt érdeklődött az Arad megyei katonasírok iránt, de a törődés megmaradt az érdeklődés szintjén. Az MTV Aranyfüst c. műsorának szerkesztői a 2000-es években, egy többrészes riportsorozatban éppen ezekre a szétszórt második világháborús sírokra szerették volna felhívni a figyelmet. Akkor Arad megyében is forgattak egy rövid riportot, bemutatva a világosi temetőben eltemetett 14 ismeretlen katona sírját. A legtöbb sírról, emlékműről viszont nem csak a közvélemény, de még a szakemberek sem tudnak.

Felhasznált irodalom:

Arad monografia oraşului de la începuturi şi până în 1989 /Arad monográfiája a kezdetektől 1989-ig/. Hügel, Peter; Hurezan, Pascu; Barbu, Mircea /szerkesztők/ Arad, 1999.

Aradul permanenţă în istoria patriei. /Arad – állandóság a haza történelmében/. Arad, 1978.

Berényi Iván – Gyapay Gábor: Magyarország rövid története. Budapest, 1992.

Bús János–Szabó Péter: Béke poraikra... Dokumentum emlékkönyv. I-II. Budapest, 1999–2001.

Colta, Rodica Elena: Maghiarii din Ghioroc /Gyoroki magyarok/, Cluj-Napoca, 2005.

Dima, Romus: Contribuţia României la înfrângerea Germaniei hitleriste /Románia hozzájárulása a hitlerista Németország legyőzéséhez/. Bukarest, 1982. 66–69.

Für Lajos: Magyar sors a Kárpát-medencében. Népesedésünk évszázadai 896–2000. Budapest, 2001.

Für Lajos: Mennyi a sok sírkereszt: Kötetben: Hol vannak a katonák? ... Debrecen, 1988. 25–52.

Glück, Eugen; Roz, Alexandru; Toacsen, Mihail: Arad megye útikalauz. Bukarest, 1979.

Gosztonyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban. Budapest, 1995. 174–176, 296.

Halmágyi Pál: Az I. és II. világháború hősei, áldozatai, és emlékművei Makón és környékén. Makó, 1998.

Illésfalvi Péter, Szabó Péter, Számvéber Norbert: A hadak útján 1940–1944. Puedlo Kiadó, 2005. 106–121.

Istoria României. Compendiu. /Románia története. Kivonat/. Bukarest, 1969.

Istoria poporului român /A román nép története/. Bukarest, 1970.

Károly József: Arad magyar megszállás alatt. Arad, /1945/.

Kiss Melitta; Pápai Ferenc: A Házsongárdi temető térképe. Budapest–Kolozsvár, 2001.

Mementó. A II. világháború orosházi hősei, áldozatai. A kötetet összeállította: Fülöp Béla írószerkesztő. Orosháza, 1995.

Nagy László: Magyarország Európában. Honffy Kiadó, 1993.

Páva István: Ország a hadak útján. Budapest, 1996. 281–183.

Petrescu, Alexandru: Detaşamentul Păuliş /A Paulisi Osztag/. Bukarest, 1965.

Puskel Péter: Kilencnapos pünkösdi királyság. Irodalmi Jelen, 2004. október. 16.

Roz, Alexandru: Contribuţia tineretului arădean la

victoria insurecţiei armate din august 1944 şi la războiul antihitlerist (Az aradi ifjúság hozzájárulása az 1944. augusztusi fegyveres összeesküvés és a hitleristaellenes háború győzelméhez). Kötetben: Din tradiţiile mişcării revoluţionare a tineretului arădean (Az aradi ifjúság forradalmi hagyományaiból). Arad, 1972. 65–104.

Susan, Dumitru: Cel mai greu examen. Păuliş -1944 /A legnehezebb vizsga. Pálos-1944/. Cluj-Napoca. 1989.

Tuca, Florian: Florile recunoştinţei /A hála virágai/. Bukarest, 1967.

Ujj János: Emlékhelyek és emlékművek Arad megyében. Arad, 2003.

Unger Mátyás, Szabolcs Ottó: Magyarország története. Budapest, 1976.

Zaharia, Gh.; Cupsa, I.: Participarea României la înfrângerea Germaniei naziste /Románia részvétele a náci Németország legyőzésében/. Bukarest, 1985.

ARAD

MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS SÍROK AZ ARADI ALSÓTEMETŐBEN

Az 1944. szeptemberében az Arad környéki harcokban elesett, a kórházban a sebesülésükbe belehalt, illetve a hadifogolytáborban elhunyt magyar és német katonákat az Alsótemetőben temették el. Az 1940-es években a katonasírokra egységes fakeresztet helyeztek. A temető nyilvántartásában 1944. szeptemberében a magyar hadsereg öt katonájának temetése van bejegyezve (532–536. bejegyzés). Szeptember 23-án temették el Gönczi Sándor (nála ott a megjegyzés: sold. în armata maghiară, vagyis a magyar hadsereg katonája), Bukos József, Ismeretlen katona, Szombathelyi Ernő, Bocsa István elesett honvédeket. A nyilvántartás hiányos, azt később sem egészítették ki.

Az Aradi Vöröskereszt a világháborút követően összeállított egy nyilvántartást az Alsótemető D II. és D III-as parcellájában 1944-1946 között eltemetett magyar és német katonákról, hadifoglyokról. A kimutatás nem tartalmazta az eltemetettek állampolgárságát, születési vagy lakhelyét. A lista néhai Baloghné Balás Magda birtokában volt, ő engedélyezte Fekete Károlynak, hogy azt lemásolja, amikor az 1960-as évek végén utoljára tették rendbe a sírokat. Az eredeti dokumentum sorsáról nincs tudomásunk, az egyedüli másolatot Fekete Károly bocsátotta rendelkezésemre.

Aradon a magyar és német hősök katonai temetőjét az 1980-as években számolták fel, a kihantolt csontokat nem temették közös sírba. A sírhelyeket eladták, ott most többségében beton síremlékek vannak. (A más településen létező második világháborús sírok a mai napig megmaradtak. Pl. Kolozsváron, a

Házsongárdi temető hősi parcellájában az 1944. szeptember 13. és október 8. között lezajlott híres tordai csata halott honvédei és munkaszolgálatosai közül 252 fő alussza örök álmát. A tordai csata halottainak szentelt sírkertet Tordán magyar és román katonai parancsnokok jelenlétében, ünnepélyes keretek között avatták fel 2004-ben.)

Az **Aradi Vöröskereszt** nyilvántartási listáján a következő eltemetettek szerepelnek:

1944.

1. Ismeretlen német
2. Ismeretlen német
3. Ismeretlen német
4. Horváth István
5. Ismeretlen
6. Percze Antal
7. Nyárádi Árpád
8. Halász Dániel
9. Ismeretlen
10. Papp László
11. Gönczi Sándor
12. Bakos József
13. Ismeretlen magyar
14. Szombathelyi Ernő
15. Bócsa István
16. Mészáros János
17. Schabian Adolf
18. Mujik János
19. Lehőcz János
20. Kukschuff Vilmos

Összehasonlításként az aradi **Belvárosi Római Katolikus Plébánia** halotti anyakönyvében 1944 szeptembere és decembere között a következő katonai elhalálozások szerepelnek. A temetési szertartást Hauptmann Ferdinánd plébános, Huszár Jusztin, Kleindl Mátyás és Miklós Jenő káplánok végezték.

Szeptember 14.

Horváth István

honvéd megh. szept. 14-én, Aradon. Egyéb információ nincs róla.

Nyárádi Árpád
honvéd szül. 1913. júl. 18. Vaja, anyja nedve Kiss Lídia. A nyilvántartás szerint – tévesen – szept. 16-án esett el, s aszerint Arad-Gájban temették el.

Percze (így!) Antal
őrvezető szül. 1910. május 6. Rimóc, anyja neve Mocsán Mária, megh. 1914. szept. 14.

Szeptember 20.

Bacsa István
magyar őrmester. Szülei: Bacsa Péter és Puni Veron (a sírkereszten a Bocsa név szerepel). Valószínűleg azonos a nyilvántartásban mikelakai elesettként szereplő, újvidéki születésű (1924. febr. 24.) személlyel. Ez esetben édesanyja neve (Künyi Veron) itt tévesen jelenik meg.

Szombathelyi Ernő
magyar közlegény. Szülei: Szombathelyi Károly és Szabó Szidónia. Lakhelye: Gercze. Neve nem szerepel a magyar veszteséglistán.

Ismeretlen katona.

Szeptember 22.

Kertész János
katona. Szülei: Kertész István és Konrath Mária. 19 éves, lakhelye: Pécs. Neve nem szerepel a veszteséglistán.

Szeptember 25.

Stana János
katona. Neve nem szerepel a veszteséglistán.

Nesciter katona.

N.

Szeptember 28.

Schahian Adolf
fogoly (valószínűleg német állampolgár)

Október 31.

Ismeretlen katona.

November 15.

Mujk=Mijic János

hadifogoly katona. Szülei: Mijic János és Mijic Mária. 36 éves, lakhelye Hódmezővásárhely. Neve nem szerepel a veszteség-nyilvántartásban.

December 14.

Lehóczky János

fogoly. Baranya megyei római katolikus. Neve nem szerepel a veszteséglistán.

December 19.

Kukschuff Vilmos

33 éves, lakhelye Eiland, Németország

A csak **Vöröskereszt** nyilvántartásában szereplő, 1944-ben eltemetett katonák közül:

Bakos József

szakaszvezető, szül. 1918. dec. 6., Sajószentpéter, anyja neve Halász Lídia, megh. szept. 20., egysége: 13. tartalékos zászlóalj.

Gönczy Sándor

c. őrvezető, szül. 1910, Tiszakarád, anyja neve Szabó Zsófia, megh. szept. 20. Mikelaka ÉK részén, 21/III tábori pótzászlóalj, 8. század.

Papp László

honv., fejroncsolás következtében megh. szept. 20., 44/II zászlóalj.

Folytatva a Vöröskereszt nyilvántartását:

1945.

21. Gróf Kobels Ernest
22. Dicső Kálmán
23. Takács György
24. Dinnyés Sándor
25. Weber Hermann
26. Abok Lajos
27. Balog Lajos
28. Mikolai Lajos
29. Szeghalmi Gyula
30. Matis János
31. Fülöp Péter
32. Jurasztó Pál
33. Karoszkay Kálmán
34. Günther Vilmos
35. Bagosi László
36. Kohn Ferdinand
37. Ismeretlen német
38. Burgstätler Gusztáv
39. Waldmann Konrad
40. Dick Hermann
41. Buchinct Paul
42. Ismeretlen német
43. Jurányi Sándor
44. Koczka András
45. Sztraka Béla
53. Horváth Károly
54. Gojás Ferenc
55. Ismeretlen (állomás)
56. Lenz János
57. Meisinger Henrik
58. Rácz József
59. Somlyó András
60. Rinek Vencel
61. Dorkl Alf
62. Tóth János
63. Grubert János
64. Stodter József
65. Hirth Antal
66. Jenei István
67. Bel. or
68. Mészáros Mihály
69. Puskás József
70. Varga Mihály
71. Vizka László
72. Kiss Pál
73. Lengyel Károly
74. Mészár József
75. Beer Ferenc
76. Gloos Ferenc
77. Rodek Dezső
85. Eichler Ernst
86. Svoboda Leopold
87. Schauer Josef
88. Rachland Josef
89. Ries Sándor
90. Rammel Anton
91. Weith Gottfried
92. Pócsik Imre
93. Kovács Ferenc
94. Grandt Carol
95. Marton Albert
96. Aranytót János
97. Ismeretlen
98. Dankó Dénes
99. Balázs József
100. Schneider István
101. Reicher Ferenc.
102. Pihoczki Willy
103. Szorádi Lajos
104. Nagy Géza
105. Virághalmi Kornél
106. Moth Johann
107. Ismeretlen
108. Ziedelhauer Josef
109. Navrad Richard

46. Belovics Ferenc	78. Radde Willy	110. Klosch Henrik
47. Eisithorn Charles	79. Zsámbók Antal	111. Eirni Josef
48. Lakatos János	80. Kiss Béla	112. Ismeretlen
49. Schnabel Willy	81. Schäfferer György	113. Kessler Ernst
50. Engler Erich	82. Nagy Bertalan	114. Ismeretlen (állomás)
51. Hübner Emil	83. Király György	115. Apter Adolf
52. Ismeretlen (állomás)	84. Melcs István	

1946.

116. Schneider Josef
117. Erich Zweiler
118. Füredi József
119. Völgyi József

Az 1945-ben és 1946-ban elhunytak hadifogolytáborban voltak, legtöbbjük az 1945 őszén, szeptember-novemberben a táboron végigsöprő vérhasjárvány következtében. A második világháborús magyar veszteség-nyilvántartóban a felsoroltak közül az Alsótemetőben elhantoltak közül névsor szerint a következők szerepelnek:

Balogh (így!) Lajos
szakaszvezető, szül. 1920. márc. 11., Szentes, anyja neve Czakó Erzsébet, megh. 1945. ápr. 12., egysége: 1. gépkocsizó lövész zászlóalj.

Belovics Ferenc
hadifogoly, szül. 1922, megh. 1945. szept. 21.

Fülöp Péter
hadifogoly, szül. 1922, Budapest, megh. 1945. jún. 17.

Füredi József
hadifogoly, szül. 1908, lakhelye Lázi, megh. 1946. jan. 27.

Gloos Ferenc
hadifogoly, szül. 1920, lakhelye Markó, anyja neve Gloos Terézia, megh. 1945. nov. 2.

Hirth Antal
hadifogoly, szül. 1920, lakhelye. Elek, megh. 1945. okt. 28.

Jurányi Sándor
hadifogoly, szül. 1907, lakhelye Budapest, megh. 1945. szept. 21.

Jurasztó Pál
hadifogoly, szül. 1911, lakhelye Érdliget, megh. 1945. júl. 22.

Jenei István
hadifogoly, szül. 1902, lakhelye Seregélyes, megh. 1945. okt. 27.

Király György
hadifogoly, szül. 1907. szept. 1., Szabadszállás, anyja neve Tóth Zsuzsanna, megh. 1945. nov. 17.

Kiss Béla
hadifogoly, szül. 1909, lakhelye Kecskemét, megh. 1945. nov. 8.

Mészáros József (nem Mészár!)
hadifogoly, szül. 1920, anyja neve Mészáros Júlia, megh. 1945. okt. 25.

Mészáros Mihály
hadifogoly, megh. 1945. okt. 31.

Nagy Géza
hadifogoly, szül. 1911, lakhelye Gutakissziget, megh. 1945. dec. 12.

Rácz József
hadifogoly, megh. 1945.

Somlyó Endre (nem András!)
hadifogoly, szül. 1914, lakhelye Nyírábrány, anyja neve Somlyó Júlia, megh. 1945. okt. 11.

Szeghalmi Gyula
hadifogoly, szül. 1922, Újpest, anyja neve Aszaló Ilona, megh. 1945. máj. 14.

Sztraka Béla
tizedes, szül. 1922, Kassa, anyja neve Gecsó Júlia, megh. 1945. szept. 16.

Takács György
hadifogoly, szül. 1921, Tolna, anyja neve Takács Erzsébet, megh. 1945. febr. 26.

Varga Mihály
hadifogoly, szül. 1913, anyja neve Varga Teréz, megh. 1945. okt. 26.

Vizler (nem Vizka!) Iván László
szakaszvezető, szül. 1921. márc. 31., Budapest, anyja neve Kaleta Mária, megh. 1945. okt. 27.

Völgyi József
hadifogoly, lakhelye Pécs, megh. 1946. május 10.

Zsámár (nem Zsámbók!) Antal
hadifogoly, szül. 1892. lakhelye Kőszeg, megh. 1945. nov. 7.

A Vöröskereszt nyilvántartásában nem, de a Bús-Szabó-féle monográfiában, a hadifogolytáborban elhunytak között szerepel még.

Mészáros Antal
honvéd, szül. 1909. jún. 4., Nagykapornak, lakhelye Budapest, XIV. ker., anyja neve Mészáros Terézia, megh. 1945. okt. 26.

MÁIG MEGMARADT KATONASÍROK AZ ALSÓTEMETŐBEN

A román–magyar határhoz közel fekvő Kunágota településről származó *POCSIK IMRE* hozzátartozói megvették a sírhelyet, a sírt betonnal borították. Pocsik Imre nem szerepel a hivatalos veszteséglistán, viszont neve megjelenik a Vöröskereszt nyilvántartásában. Valószínűleg az aradi hadifogolytáborban halt meg, 1945-ben. A fehér márványból készült sírpárna felirata:

Itt nyugszik
POCSIK IMRE
KUNÁGOTA
1905–1945
Emeltette
felesége és gyermekei

Az egyedüli eredeti formában megmaradt

katonasírt, *BOCSA ISTVÁN* és *BOCSA BÉLA* sírját a szomszédos sírkert magyar tulajdonosa vásárolta meg és gondozza a mai napig. A régi aradiak minden évben Halottak napján virágot helyeznek e Bocsa-fivérek sírjára. A fémből készült kereszt felirata:

(A legutóbbi átfestés előtt a kereszten szerepelt még: Szül. 1912)

Itt nyugszanak
BOCSA ISTVÁN
BOCSA BÉLA
Megh.1944

A Magyar Honvédelmi Minisztérium által összeállított nyilvántartás szerint Arad négy temetőjében összesen 58 halottat temettek el, közülük egyet, Györke Sándor honvédet a vár udvarán. Bocsa István és Bocsa Béla neve nem szerepel a veszteséglistán. A nyilvántartás szerint Bacsa (így) István Arad-Mikelakán esett el, ott is temették el.

KATONASÍROK AZ ARAD-GÁJI TEMETŐBEN

A három, felirat nélküli vaskereszttel jelölt, gondozott, tujával védett közös sírban nyugszik a sír közepétől az út felé indulva:

1. *TÓTH FERENC* honvéd
2. *HOLLÓ PÁL* c. őrvezető
3. *BÁRDÓCZI SÁNDOR* honvéd
4. *VÖRÖS LÁSZLÓ* honvéd
5. *BÉRES JENŐ* honvéd
6. *FERENCZ IMRE* tizedes c. szkv.

A 20. híradós zászlóalj hat katonája a Magyar Honvédelmi Minisztérium nyilvántartása szerint 1944. szept. 20-án esett el Zimándköz körzetében. Még aznap tömegsírba temették őket, amint azt 1944. okt. 1-én Békéscsabán Tomori Ede zászlós, hadisírnyilvántartó tiszt feljegyezte. Az említett minisztériumi nyilvántartás szerint ugyanebbe a gáji tömegsírba temettek más egységből elesett katonákat is: Nagy Géza honvédet, Petró András honvédet, Szabó Pál honvédet, Szomszéd Ignác honvédet és Vértesi Gábor honvédet.

Bardóci (így!) Sándor
honv., szül. 1922. júl. 1., Gyöngyös, Anyja neve Hámos Julianna.

Béres Jenő
honv., szül. 1922. dec. 29., Ziliz, anyja neve Sebő Eszter.

Ferencz Imre
címzetes szakaszvezető, szül. 1921. ápr. 14., Mezőkeresztes, anyja neve Kota Erzsébet.

Holló Pál
c. őrvezető, szül. 1912. jún. 29., Jászapáti, anyja neve Szőke Piroska.

Tóth Ferenc
honv., szül. 1919. aug. 1., Sajóörös, anyja neve Kolbozkai Júlia.

Vörös László
honv., szül. 1921. máj. 17., Miskolc, anyja neve Kocsárdi Ilona.

Nagy Géza
honv., szül. 1921. febr. 24., Mohács, anyja neve Bal Teréz, megh. szept. 14., egysége: 1 gépkocsizó lövész zászlóalj.

Petró András
honv., szül. 1916, Nagyhalász, anyja neve Zsíros Rebeka, megh. szept. 13., 3/II tábori huszár pótosztály.

Szabó Pál
tartalékos honv., szül. 1913. nov. 8., Kiskörös, anyja neve Polareczky Zsuzsanna, megh. szept. 14., 15. kerékpáros zászlóalj.

Szomszéd Ignác
honv., szül. 1923. febr. 17., Kisterenye, anyja neve Orosz Borbála, megh. szept. 14., 1/IV tábori huszár pótosztály törzs.

Vértesi Gábor
honv., szül. 1913. máj. 5., lakhelye Hajdúszoboszló, anyja neve P. Kiss Lídia, megh. szept. 14., 1/IV tábori huszár pótosztály nehézfegyverzetű század. A sírt az arad-gáji katolikus plébánia Mária Társulatának tagjai tartják rendben.

KATONASÍROK AZ ARAD-BUZSÁKI TEMETŐBEN

Az arad-buzsáki temető katolikus részében 1944-ben két ismeretlen magyar honvédet temettek el. A sírt a gáji katolikus plébánia hozatta rendbe, s gondozza. A sírt beton burkolja, a márványból készült sírpárna felirata:

ITT NYUGSZIK
KÉT HONVÉD
MEGH. 1944-BEN

KATONASÍROK AZ ARAD-MIKELAKAI TEMETŐBEN

Az arad-mikelakai temetőben nyugvó magyar katonákról az információk ellentmondásosak. A Béke poraikra... II. kötetében szereplő kimutatás szerint Arad-Mikelakán két magyar honvéd esett el, őket a helyszínen el is temették. A temetőben fellelhető síremlék hat magyar honvédról tesz említést. A kétszemélyes, betonlappal fedett síron, márványlapon a következő felirat:

Itt nyugszik
PAPP ZOLTÁN
honvéd-főhadnagy
és
5 bajtársa
1944. szept.
B. Buházi Zoltán

Az elesett honvédekről készült, többször említett Bús–Szabó-monográfiában szerepel *PAPP ZOLTÁN* (tartalékos híradós század), de nem főhadnagyi rangban. Az 1922. okt. 2-án Debrecenben született honvédot (anyja neve Oláh Anna) 1944. szept. 20-án érte az aknatalálat Arad délkeleti részén. Őt Mikelakán temették el még ugyanazon a napon. A kimutatásban a Mikelakán eltemetett másik honvéd Bacsa István (szül 1924. febr. 15., Újvidéken, anyja neve Künyi Veron) a 24-es tartalékos tábori pótzászlóalj 1. századának katonája. Ő viszont Aradon az Alsótemetőben nyugszik.

Irodalom:
Összefogni a honvédsírokért. Nyugati Jelen, 2004. jan. 9.

Az Aradon eltemetett, semmiféle helyi nyilvántartásban fel nem vett magyar honvédek közül a magyar veszteség-nyilvántartásban a következők szerepelnek még:

Malatyinszki Márton
címzetes őrvezető, szül. 1921. febr. 5., Békéscsaba, anyja neve Andó Erzsébet, gránátszilánkot kapott Zimándközön 1944. szept. 13-án, egysége: 2.

gépkocsizó lövész zászlóalj. A nyilvántartás szerint a Felsőtemetőben hantolták el.

Stász István

honvéd, szül. 1921. jan. 16., Komárom, anyja neve Stász Rozália, megh. 1944. szept. 22., egysége: 1/I harckocsizó zászlóalj.

HOLOCAUST EMLÉKMŰ A RÉGI (MOSÓCZI-TELEPI) ZSIDÓ TEMETŐBEN

Az emlékművet 1960-ban emelték az aradi zsidó hitközség tagjai a Magyarországról, Észak Erdélyből elhurcolt és meggyilkolt rokonaik emlékére. A 244 nevet tartalmazó névsor nem teljes, csak azoknak a bejelentett áldozatoknak a nevét vésték fel, akiknek hozzátartozói hozzájárultak az emlékmű felállításához.

Aradon a zsidó hitközség nyilvántartásában 11 aradi lakhelyű áldozat neve szerepel, valamennyien 1944. szeptember 14-20. között vesztették életüket, miután a vitéz Heszlényi József altábornagy vezette magyar hadsereg elfoglalta a várost.

1. Róth András-üveges
2. Bizám László-vegyész
3. Földes Béla-gyógyszerész
4. Molnár Miksa-vasúti nyugdíjas
5. Gábor Endre (Andor)-gazdálkodó
6. Grósz Jakab
7. Mauthner Ödön
8. Weisz Sándor-hitközségi főkántor
9. Koch Miklós-hentes
10-11. Klein Géza villanyszerelő és neje, szül. Stausz.

Az aradi izraelita hitközség közlése szerint Koch Miklós hentest üzlete előtt lőtte le egy német tiszt. Weisz Sándor hitközségi főrabbi holttestét Aradon találták meg. Klein Gézát és feleségét Schöndorfban

(Szépfalu, Frumuşeni) a németek lőtték le, amikor a kitelepítés elől akartak elmenekülni. Földes Béla gyógyszerész a hitközség székhelyére behatolt magyar katonákat távozásra szólította fel, mire elhurcolták, és a várban agyonlőtték. A kivégzettek közül Molnár Miksa, Grósz Jakab és Mauthner Ödön neve nem szerepel a Holocaust-emlékművön.

Irodalom:
Károly József: Arad magyar megszállás alatt. Arad, /1945/.
Puskel Péter: Arad redivivus. Arad, 1998. 89-96.

Az emlékmű felirata román, magyar és héber nyelven.

IN AMINTIREA MARTIRILOR NOSTRI
1941-1944
MÁRTIRJAINK EMLÉKÉRE

I. oldal
ARADI
MÁRTÍROK

Ábrahám Imre	Messer Illés	Ádler Izsó	Jakobovits Jenő
Allenberg Viktor	Dr.Mezei Imre	Bácskai Mór és Mórné	J.Reich Ilona
Bizám László	Merkler Miksa	Bácskai Aranka	Jakobovits Judit
Farkas Bernát és Jozefine	Róger Imre	Dr. Bock Jenő	Jeremiás Hersch neje
Farkas Ervin	Róth Aladár	Bock Éva és Pali	gyermekei
Földes Béla	Rubin Izidor	Éliász Ignác	Jónás Henrik és Gizi

Fucks Márton

Gábor Andor

Grosz Károly

Grosz Salamon

Jakab Livia

Kardos István

Kaufman József

Klein Géza és neje

Koch Miklós

Köves Márkus

Kún József

Schönberger Frédi

Kovács Jakabné

Schäffer Jenő

Schechter Áron

Schmál Róbert

és családja

Smilovits Sámuel

Stern Károly

Ungár házaspár

Dr. Weisz Miklós

Weisz Sándor hitk. főkántor

Weisz Tamás

Windholcz Péter

Zeisler Béla

Éliasz Malvin és Sári

Fisch Andor és családja

Frank Zsigmond és Gizella

Gerő Béla és Melánia

Glück Lipót és neje

Jonás Erzsi

Grünblatt Gizella és

és családja

Hajós Anna

Weisz Frida

Hartman Andor

Hochmann Sándor

Hochmann Sándorné

Sámson Rezső

Burger Józsefné

Klein Márton és családja

Müller Ferenc és Lajos

Rosenberg Móric és családja

Schwartzenberger Manó

Schwartzenberger Sarolta sz.Friedman

Schwartzenberger Mose

Schwartzenberger Tibor

Székely H. Sándor

Szumerey Rubin és családja

Thausz Zsigmond

Thausz Jenő és Ilonka

Sámson Vilma

II. oldal		IV. oldal	
Ábrahám Albert és fia	Márton Sándor és Ági	Auszlander Vilmos és neje	Kovács Jakab
Aczél Izor	Neuman Ferenc	Friedman Margit és Rózsika	Kovács Rózsi
Ádler Józsefné és családja	Neuman Józsefné	Geller Samu és neje szül.	Mendel Lilike
Alter Salamon és családja	Dr. Pintér Ármin	Stern Ilona hozzátartozói	Neuman Károly
Áron Berta	Popper Ernő	Glück József és neje	Radó Henrik és neje
Annus és Edit	Atlasz Sándor	Grünbaum Fülöp és neje	Rosinger Vilmosné
Posner Paula, Zoltán és József	Blau, Stern és Lövi családok	Hochman Andor és neje Kállai Ferenc	Salamon Eszter Schön Mór
Rein József	Braun Mór és családja	Dr. Kepich József és családja	Schön Szerén
Reisz Márta és leánya Vera	Dicker Janka	Kesztenbaum Herman	Stern Tibor és családja
Róthné Farkas Gizella	Fón Ferenc	és neje Frida	
Róth Józsika özv. Schlesinger Laura	Fuchs István Gárfunkeln é Brodi Mária	Székely Zsigmond Székely Zsuzsa	Kirschner Gizella Kozma Jenő, Köves Éva

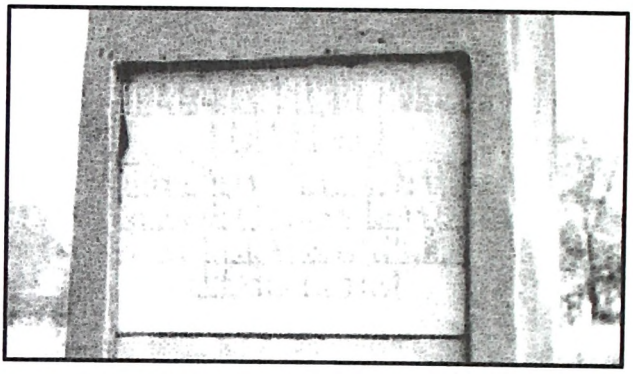
Somló Miksa és Margit	Goldstein Regina és Klára	Tratner Adolf	Lébi Ignác, Lébi Regina
Somló István	Halász Jenő	Tratner Fáni és férje	Lébi László
Székely Ernő és Margit	Halász Jenőné szül. Lövinger Gizella	Sándor Dózsa Zsigmond és családja	Vas István, Vas Istvánné
Waldner család	Weisz család	Mendel Sámuel	Weisz Berta
Kramer Szerén és fia	Dr.Weisz Miksa	Mendel Szeréne	Weisz Bözsi
Marie Wilder	Stengl Andor, Rózsi és Frigyes	Gárfunkel Mór	Weisz Margit
Czukor Károly, Dick Alice III. oldal	Weisz Gábor	Dr.Simonyi Ernő	Westmann Arnold
Delmanné Berger Ella	Lövi Hermina és testvérei	Bródi Jakab	Weisz Ábrahám
Deutsch család	Menczer János	Dr. Dózsa László és neje	Weisz Hermine
Dukesz Ferenc és testvérei	Merksammer Klári	Dróth Mártonné	Weisz Siegfried testvérei és azok családtagjai
Grosz Károly Karcsi	Pollák Malvin	Frisch Nusi	Dr. Jakab Menyhért és neje, Laura

Pollák Jenő	Halmos Györgyné	Róth József és Fáni	Lefkovits Farkas és Hermina
Weisz Wilhelm	Jakab Mórné és fia, József	Sandmann Jetti	Weisz Szerén
Sandmann Dvoire	Markovits Edéné	Wittenberger Sándor és neje, Nelli	Jármusz Áron és családja
Schönwald Baba	Mátrai Endre	Kerpelesz Adolf	Schwartz Adolf
Mátrai Erzsébet és leánya, Katika	Nussbaum Mozsi	Kerpelesz Klári	Schwartz Juliska, szül. König
Kun Jakab	Krausz fívérek Bp.	Dr.Nagy Béla és neje	Friedmann Ármin, Fáni és Tibor
Kassáról: Dr.Gáti, Glück, dr.Neuwirth és Weisz családok	Schwartz Hermanné	Rényi Tiborné, szül. Braun Margit, Pali és Gyuri	Steiner Béla
Mandel Aranka, Éva és Margit Éva és Margit	Szamek Henrietta	Kovalek Emil és családja	Szemes Mihály
Rosenblüth Lajosné	Rosenbaum Adolf és Szerén	Léber Ibolya,, Léber Zsuzsika	Weisz Árpád és neje, Hermina
Rosenblüth Margit	Schmilovics Péter	Léb Margareta	Sándor Dénes
Schmilovics Regina	Gyomai istván	Hirschlau Jakob und Familie	Sándor Irma, Békésgyuláról

Schmilovics Pál	Dr. Simonyi Ernő	Léb Sámuel, Léb Ilona	Kentner Markus
Kentner Aron	Messer Erzsébet	Kardos Samuné Szombat-helyről	

ARAD MEGYE

MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS EMLÉKTÁBLA A DEZSŐHÁZI ELSŐ VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰVÖN

1942-BEN ELHALT HŐSÖK EMLÉKÉRE

ANTAL ISTVÁN	**CSORDÁS ISTVÁN**
BAKOS JÁNOS	**KISS MÁTYÁS**
BAKOS MIHÁLY	**KATI MIHÁLY**
LEZSÁK ANTAL	

Az emléktáblát utólag erősítették az első világháborút követően a helyi temetőben állított emlékműre.

UTÓLAGOS FELIRAT AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰVÖN, ERDŐHEGYEN

IN MEMORIAM	
A II. VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI	
D. Bíró Sándor	Szász Lajos
K. Bíró Sándor	Szever Sándor
Pecican Ghica	Ungurean Teodor
Pecican Stefan	Varga István
Rosu Petru	Varga Sándor
Rung Ferenc	N. Varga Sándor
Serban Nicolae	Zöldi József
Szabó József	Hajdu János
Nagy Lajos	

EMLÉKMŰ A FAZEKASVARSÁNDI ORTODOX TEMPLOM ELŐTT

A betonból készült emlékmű fehér márvány lapjain, a keleti fronton elesett fazekasvarsándi polgárok neve.

Eroii cazuti pe campul de lupta
pentru apararea patriei.
Fii-le tarina usoara.
.....
.....
Ridicata sub conducerea
preot Crainic Ioan
Epit.Micuroi Lazar
si membrii com. parohial
in anul 1989

Az emlékmű felirata magyarul: **A harctéren a**

haza védelmében elesett hősök. Béke poraikra... ... Az emlékművet Crainic Ioan pap vezetésével Micuroi Lazar egyházközségi elnök és az egyháztanács tagjainak részvételével 1989-ben állították.

Az elesett 33 katonából tíz magyar nemzetiségű volt. Az ő nevük:

Somodi Alexandru 1912 (Sándor)
Modt Alexandru 1912 (Mód Sándor)
Lazar Iosif 1912 (Lázár József)
Racoti Francisc 1913 (Rákóczi Ferenc)
Varga Iosif 1913 (József)
Aroto Andre 1915 (Arató András)
Javor Emerik 1921 (Jávor Imre)
Horvath Iosif 1921 (Horváth József
Magera Stefan 1921 (István)
Juhasz Francisc 1923 (Ferenc)

Hősi emlékmű Feketegyarmaton

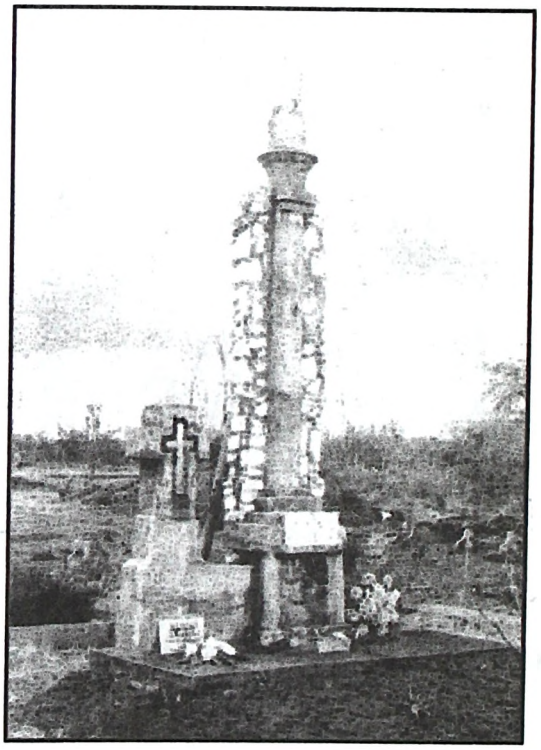

A betonból készült, fekete márványtáblás, 1994-ben felszentelt emlékmű felirata:

Szabadságharcok és háborúk
Feketegyarmati áldozatainak emlékére
A II. világháború áldozatai

Adorján Károly
Bálint János
Bíró Bálint
Engelhart Ádám
Erdős József
Felföldi János
Gellén János
Hajdu Lajos
Ilyés István
Varga Károly
Ferenci Gyula
Kajtor Sándor
Máthé András
Nagy János
Pribék János
Simon József
Szabó József
Szabó Károly
Szilágyi Sándor
Szűcs István

VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰ A GYOROKI TEMETŐBEN

A terméskőből, márványból és betonból készített emlékmű az 1944. évi szeptemberi harcok magyar áldozatainak állít emléket. Az emlékmű (javítás nélküli) felirata:

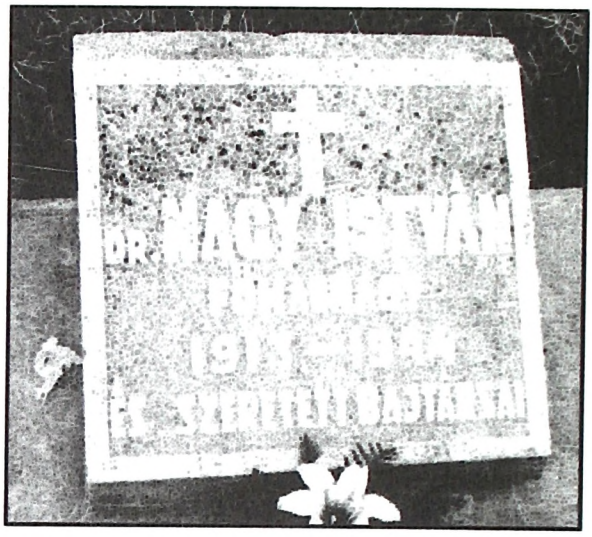
1944–1994
TERVEZTE ÉS
ÉPÍTETE
CSÁSZÁR JÁNOS
ÉS NEJE

KATONASÍROK A GYOROKI TEMETŐBEN

A temetőben még 12 katonasír található. Többségén, a kereszten csak az 1944-es évszám, de akad olyan is, amelyről már eltűnt a betonkereszt is. Csak egyetlen gondozott síron található név, a fehér márványtáblán a felirat:

Dr. NAGY ISTVÁN
főhadnagy
1913–1944
és szeretett bajtársai

Dr. Nagy István tartalékos főhadnagy Vermesen született, édesanyja neve Mezei Margit. A 19/III. tábori pótzászlóaljban szolgált 1944. szeptember 19-én kapott fejlövést. Bajtársai még felravatalozták, de az eltemetését már a helyi lakosok végezték.

A magyar veszteség-nyilvántartásban a Gyorokon eltemetettek között szerepel még:

Erdélyi István

hadapród őrmester, szül, 1919-ben Cegléden, megh. 1944. 09. 18., egysége: 19. táb. pótzászlóalj.

Gonda Bálint

honv., megh. szept. 20. légitámadásban, egysége: 19/II. tábori pótzászlóalj.

Kun Antal

c. őrvezető, szül. 1921-ben Köröstarcsán, megh. 1917. 09. 17., egysége: 19. táb. pótezred, páncéltörő ágyús század.

A gyoroki magyar közösség 2006-ban rendbe hozta a sírokat, tíz sírt lebetonozott, kettőre márvány emléktáblát tetetett.

KUN ANTAL őrvezető
VÍG LÁSZLÓ honvéd
Nyugodjatok békében
Édes anyátok nevében
Rácz Róbertné

KUN ANTAL őrvezető valóban Gyorokon halt hősi halált, ott is van elmeteve.

VÍG LÁSZLÓ nevű honvéd a magyar veszteséglistán csak egy szerepel. Ő 1921-ben született Hizsnyóvizen, Egerben halt meg 1944. aug. 12-én. Egerben temették el, majd áttemették Korlátiba.

A HŐSÖK EMLÉKÉRE
1944
A gyoroki hívek

A szovjet–román egységek gyors előretörése miatt a magyar csapatok kénytelenek voltak halottaik hátrahagyásával visszavonulni. Ezért a kimutatás igen hiányos. A szemtanúk a faluban több tíz halott temetéséről számoltak be. Mivel a román hatóságok a római katolikus plébánost bezárták, a temetést az ortodox pap végezte. A halottak összeszedésével megbízott fiatalok mesélték, hogy a község utcáiból, a szőlőből miként szedték össze a halottakat. A magyar veszteséglista szerint a községhez tartozó Aradkövin (Cuvin) temették el **Csík Sándor** őrvezetőt, **Guba István** tizedest, **Szegner János** honvédet; illetve Ménesen **Burda László** honvédet, **Csuhai József** honvédet, **Gál Béla** őrvezetőt, **Jánosire Gyula** honvédet, **Ötvös Béla** honvédet, **Stiber Imre** honvédet, **Szántai András**

honvédet, **Szécsi György** szakaszvezetőt. Valószínű, hogy közülük többet is a gyoroki temetőben hantoltak el.

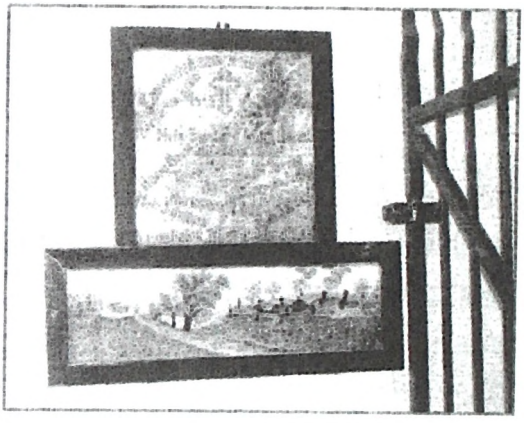
Irodalom:

Bús János – Szabó Péter: Béke poraikra... II. 807.

Colta, Rodica Elena: Maghiarii din Ghioroc /Gyoroki magyarok/, Kolozsvár-Napoca, 2005. 49–51.

Ujj János: „Tudassátok anyámmal". Nyugati Jelen, 2001. okt. 6–7.

EMLÉKTÁBLA A KISJENEI RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM ELŐCSARNOKÁBAN

Felirata:

Emléketek szeretetünkben él	
1945	
Bernádin Antal	Tencer Márton
Cziszter Lajos	Marksteineri József
Metz Simon	ifj. Eberwein József
Rung Bálint	Marksteineri Antal
Holzborn József	Metz Juliánna
Hönig Mária	Raáb Katalin
Nyugodjatok Isten irgalmában!	

EMLÉKTÁBLA A KISJENEI RÓMAI KATOLIKUS Ttemplomban

Bernádin Antal
Cziszter Lajos
ifj. Ebervein József
Hönig Mária
Holzhorn József
Marksteiner Antal
Marksteiner József
Metz Julianna
Metz Simon
Raab Katalin
Rung Bálint
Tenczer Márton
Krivoj Rog
1945-1949

1945 januárjától a megye számos településéről hurcoltak el a Szovjetunióba német nemzetiségű vagy csak német nevű polgári személyeket. Közülük az év elején tizenkét személyt Kisjenőből. Mivel hónapokon keresztül nem érkezett tőlük és róluk semmiféle híradás, a hozzátartozók halottnak hitt rokonaik emlékére egy emléktáblát helyeztek el a templom előcsarnokában. Később egy naiv festményt is beépítettek a márványtábla alá.

Négy év elteltével hazatértek a Krivoj Rogba hurcoltak, Bernádin Antal kezdeményezésére hálából egy fekete márványtáblát helyeztek el a templom hátsó részében, így köszönve meg a gondviselést és az életüket a Mindenhatónak.

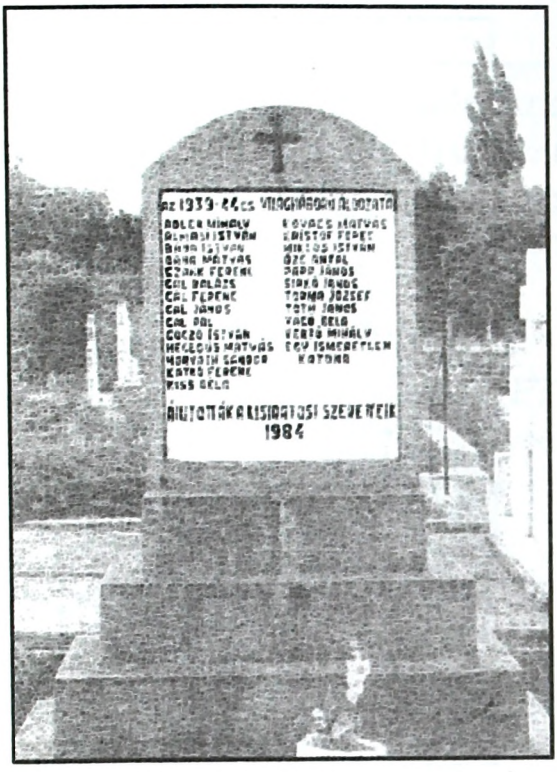
EMLÉKMŰ A KISIRATOSI TEMETŐBEN

A betonból készült, fehér márványtáblás emlékművet Túry László plébános-esperes idejében állította a falu a második világháborúban elveszett kisiratosiak, illetve a falu határában elesett, s a falu temetőjében elhantolt ismeretlen magyar katona emlékére. Az emlékmű felirata:

AZ 1939-1944-ES VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI

ADLER MIHÁLY
ALMÁSI ISTVÁN
BÁBA ISTVÁN
BÁBA MÁTYÁS
CZANK FERENC
GÁL BALÁZS
GÁL FERENC
GÁL JÁNOS
GÁL PÁL
GÖCZŐ ISTVÁN
HEGEDÜS MÁTYÁS
HORVÁTH SÁNDOR
KATKÓ FERENC
KISS BÉLA
KOVÁCS MÁTYÁS
KRISTÓF FERENC
MIKLÓS ISTVÁN
ŐZE ANTAL
PAPP JÁNOS
SIRKÓ JÁNOS
TORMA JÓZSEF
TÓTH JÁNOS
VÁGÓ BÉLA
VERTÓ MIHÁLY
EGY ISMERETLEN KATONA

ÁLLÍTOTTÁK A KISIRATOSI SZERETTEIK
1984

EMLÉKMŰ A NAGYIRATOSI ORTODOX TEMPLOM ELŐTT

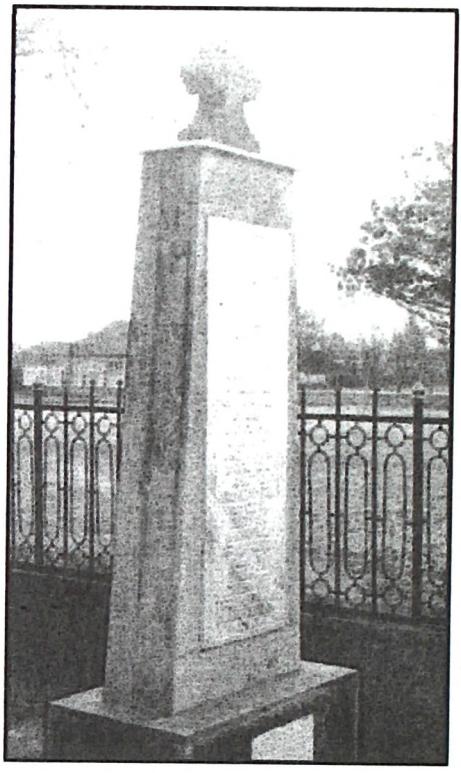
A betonból készült emlékművet 1995-ben emelték. A fehér márványtáblán 25 hősi halott neve, közöttük öt magyar nemzetiségű. Az emlékkereszt felirata:

Slava eroilor
...
Ridicat de credinciosii comunei Iratosu 1995

(Fordításban: Dicsőség a hősöknek... Emelték Nagyiratos község hívői 1995)

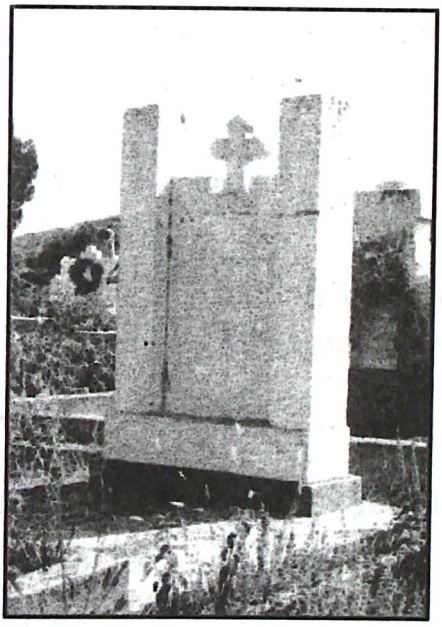
Az öt magyar név:

Bartus I.
Bartus M.
Nagy I.
Szikszai I.
Süli M.

HŐSÖK EMLÉKMŰVE A PANKOTAI TEMETŐBEN

A fehér márványból készült emlékművet a második világháború után emelték.

A kétnyelvű emlékmű felirata:

Denken wir mit Ehrfurcht an unsere Helden!	Emlékezzünk tisztelettel Hőseinkre!

HONVÉDSÍROK A PANKOTAI TEMETŐBEN

A temetőben három különböző helyen található második világháborús katonasír.

A temető református részében lévő 1. sír felirata:

Honvéd
MILE ANTAL
élt 24 évet

Fából készült fejfa.

MILE ANTAL kemecsei lakos 1920. márc. 8-án

született Kótajon, anyja neve Juhász Ilona. A halálos lövés szeptember 15-én érte. Az 51. páncélos gépágyús zászlóalj katonája volt.

A katolikus részben lévő tömegsír felirata:

Itt nyugszik	
Császár Márton zászlós	Karácsonyi József honvéd
Érchegyi István "	Kotnyek István "
Szabadka István "	Simon István "
Takács János tizedes	Szabó Lőrinc "
Esencsis Tibor honvéd	Vitai Gyula "

A sír közepén márvány sírkereszt, rajta a felirat:

Itt nyugszik
KARÁCSONYI JÓZSEF
Megh. 1944. szept.15.
és 10 bajtársa
Állította szülei és testvérei
Magyarország
Hatvan

A pankotai közös sírba temetettek:

CSÁSZÁR MÁRTON honv., halála oka: aknaszilánk, meg. szept. 22.

ÉRCHEGYI ISTVÁN c. törzsőrmester, szül. 1912. júl. 22. Pilisszentiván, anyja neve Sztankovics Ilona, megh. szept. 20.

ESENCSIS TIBOR neve nem szerepel a veszteség-nyilvántartásban.

KARÁCSONY (így!) *JÓZSEF* őrvezető, szül. 1921. febr. 17. Hatvan, anyja neve Berényi Anna, megh. szept. 20. Az 1/III hadkiegészítő zászlóalj katonája.

KOTNYEK ISTVÁN honv. szül. 1922, anyja neve Vaidek Mária, lakhelye Légrád, megh. szept. 22.

SIMON ISTVÁN neve nem szerepel a veszteséglistán. Helyette:

SZIMON BÉLA honv. szül 1922, anyja neve Erős Mária, megh. 1944. szept. 22-én Pankotán.

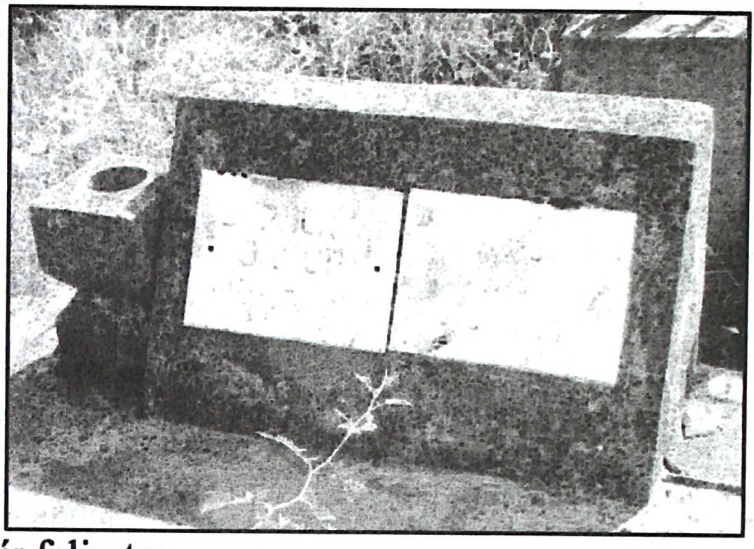
SZABADKA ISTVÁN – a nyilvántartás szerint Krasznahorkaváralján (!) halt meg. Helyette a névsorban:

SZABADKAI JÁNOS honv. szül. 1922, anyja neve Darányi Mária, megh. szept. 22-én Pankotán.

SZABÓ LŐRINC honv. szül. 1922. szept. 17., Terje, anyja neve Manyász Virág, megh. szept. 22.

TAKÁCS JÁNOS honv. szül. 1922, Jánoshalma, megh. szept. 22.

VITAY (így!) *GYULA* honv. szül. 1921. nov. 11., Tiszatarján, anyja neve Miskolci Lídia, megh. szept. 22.

3. sír felirata:

A betonlappal fedett síron márványtábla.

BERECZKI GÁBOR 1922-1944 honvéd

BERECZKI GÁBOR KÁLMÁN 1922. dec. 22-én született Alsónémediben. Szeptember 15-én ágyúgolyó-találattól halt meg. Az 51. páncélos gépágyús zászlóaljban szolgált.

KUBINICZKY JÓZSEF megh.1944 honvéd

KUBINSZKI JÓZSEF (így!) Kevermesen született. A nyilvántartásban tévesen tüntetik fel halála dátumként szeptember 12-ét, a magyar csapatok csak egy nappal később lépték át a trianöni határt.

EMLÉKMŰ A PÉCSKAI RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOMKERTBEN

Az 1996-ban emelt márvány obeliszk négy oldalán a település második világháborús 70 pécskai magyar áldozatának névsora.

1. oldal	2. oldal	3. oldal
Bartók István	Jankó János	Kurunczi Károly
Bartók Pál	Kapcsos Sándor	Lacsán Mihály
Bartók János	Kelemen János	Laza István
Bartha János	Kenyeres István	Libus József
Bleiziffer Márton	Király Imre	Megyes István
Bicski János	Kiss József	Megyes Sándor
Boldizsár János	Kiss István	Mester Lajos
Boldizsár Pál	Kovács János	Molnár István
Csatlós János	Kovács György	Nagy István
Czifer János	Kovács Sándor	Nagy Mihály
Dán Mihály	Keresztján István	Okenfelt János
Ehling János	Kun János	Ordódi József
Gazsó János		Papp István
Gál András	4. oldal	Papp József
Gyüre István	Sisa József	Pete Mihály
Hajas József	Szabó János	Polónyi András
Hanyecz András	Szanda István	Polónyi Mátyás
Harsányi Márton	Szilvási János	Polónyi Mihály
Hegyes János I.	Tóth József	Schell István
Hegyes János II.	Tótok Mihály	Sipos János
Hegyes József	Túri István	Kocsik István
Hodi József	Varga András	Brezán János
Gnátovics Rezső	Varga István	Janik Balázs
Második világháborús halottaink emlékére	Verkó István	
	Weissmüller György	
	Zámbori Mihály	

MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS SÍR

ELESETT HONVÉDOK
a hátlapon:
HIT, REMÉNY, SZERETET

SZENTPÁLON

A második világháborús áldozatok nyilvántartása szerint az Arad megyei Magyarszentpál (Sânpaul) településen csupán egyetlen magyar honvéd halt hősi halált, de annak sem helyben volt a temetése. A falu idősebb lakosai állítják, hogy a helyszínen több halottat hantoltak el: néhányan hét, mások kilenc elesett eltemetésére emlékeznek. Különben maga a jelenlegi sírkert nagysága is több halottról árulkodik.

HŐSI EMLÉKMŰ A ZERINDI REFORMÁTUS TEMPLOMKERTBEN

A betonból készült, fekete márványtáblás emlékmű felirata:

In memoriam
A szabadságharcok és háborúk
zerindi áldozatainak emlékére
A II. világháború áldozatai

Boros Lajos
Boros Mihály
Csontos József
Dávid András
Dávid János
Dávid Károly
Dávid Lajos
Engelhart Ádám
Engelhart György
Fazekas Imre József

Király József
Kiss Ferenc
Kiss János
Kun Sándor
Molnár Ferenc
Nótáros Sándor
Simándi József
Sipos János
Szaniszló Lajos
Tinka György
Tinka János

Emeltetett közadakozásból
a 825. évfordulón 1994-ben

Az emlékművet a település dokumentumokkal igazolt fennállása 825. évfordulóján emelték. Mérete, alakja megegyezik a feketegyarmati emlékműjével. Alkotója is ugyanaz a személy.

HONVÉDSÍROK A BOROSJENEI TEMETŐBEN

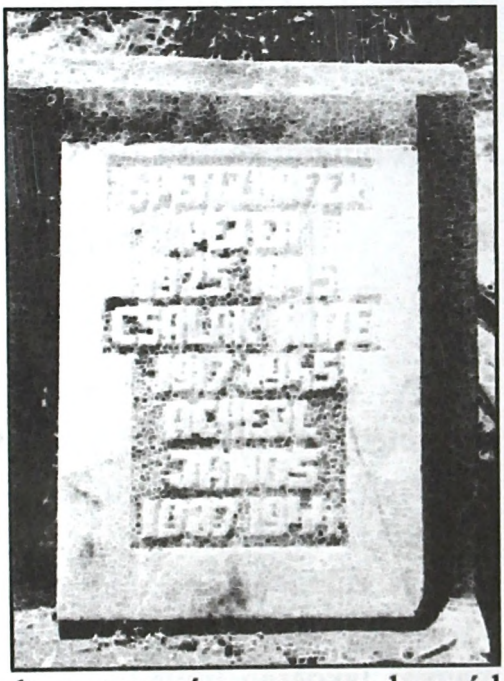
1. sír

M. honvéd
HETLI
JÓZSEF
1902–1944

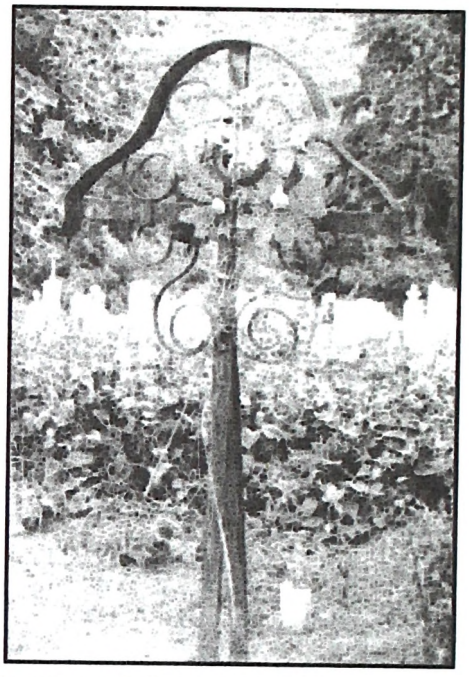
2. sír

SPEITZHOFER
PETER
1925–1945
CSALAK MÁTÉ
1917–1945
ACHERL JÁNOS
1907–1944

A Borosjenőben eltemetett négy magyar honvéd közül egyedül csak ***HETLI JÓZSEF*** neve szerepel a veszteség-nyilvántartásban. A 18/III. zászlóalj tartalékos katonája 1902. ápr. 15-én született Szekszárdon, édesanyja neve Frei Rozália. A szeptember 17-én kapott sebesülésébe halt bele.

HONVÉD TÖMEGSÍR A VILÁGOSI TEMETŐBEN

A fémből készült kereszt felirata:

Itt nyugszik
14 magyar katona
Megh. 1944. szept. 19.

A szemtanúk állítása szerint a Világoson eltemetett 14 ismeretlen honvédból kilencet egy orosz katonanő lőtt agyon, miután a honvédek hadifogságba kerültek. Az elbeszélés szerint a tizediknek kiszemelt áldozat ruhátlanul elfutott, a szőlők alatt menekült, végül egy disznóólban sikerült elbújnia. A helyi magyar lakosság bújtatta, szerzett neki civil öltözetet. Hetekkel később sikerült hazasegíteni egy, közvetlenül a határ mellett fekvő településre. A többi öt halott a vár alatt folyó csatározásokban vesztette életét.

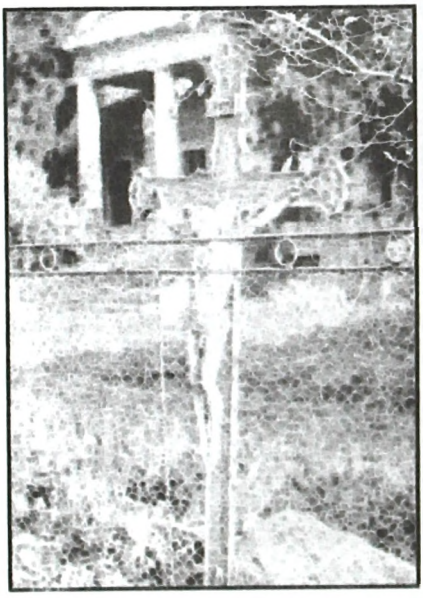
A kovácsoltvas keresztet 1946-ban állította Bécsi Antal, helyi géplakatos.

Csizmadia Sándor szemtanú egy katonai tartálykocsit is említ, amelyen többen tartózkodtak, amikor Világoson találat érte és kigyulladt. A katonák valamennyien szénné égtek, őket jeltelen sírba temették el.

Világoson, az alvégen lévő ún. „Cigánytemetőben" hantolták el **Mezei Zoltán** tartalékos főhadnagyot, valamint **Harangozó Géza** honvédet. Őket egy motorkerékpáron érte a halálos sorozat. A nyakukban lévő azo-nosítási fémlap (katonai zsargonban „dögcédula") két fiatal magyar jóvoltából Lapmann János r. kat. plébá-noshoz került, de valószínűleg nem jutott el Budapestre a nyilvántartóba, mert a többször is említett Bús–Szabó-féle összeállításban a két név egyáltalán nem szerepel. Az évek alatt a két sírkereszt eltűnt, a sírokon már semmiféle jel sincs.

Irodalom:
Ujj János: Magyar a rengeteg erdő szélén. Nyugati Jelen, 2001. jún. 6.

Honvédsír a Domány-kastély kertjében, Gyorokon

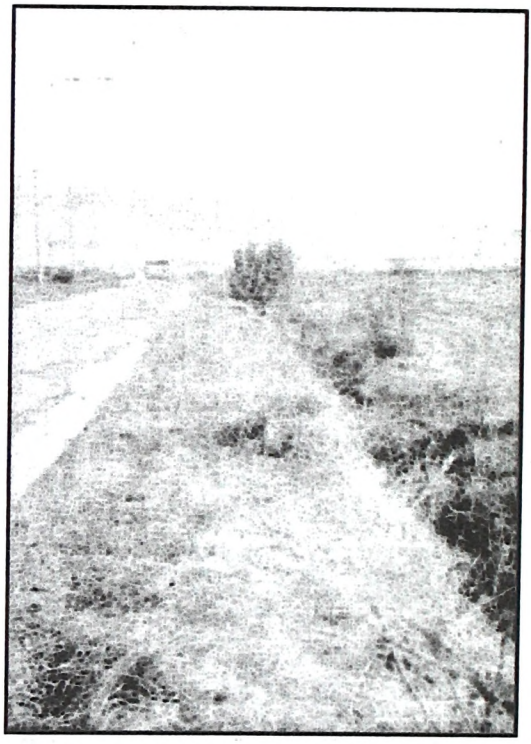

A vaskereszttel jelölt sírban egy ismeretlen magyar honvéd nyugszik. A gyoroki harcokat követően 1944. szeptember 20. után hantolták el. Az azonosító fémlap nem volt a nyakában, amikor eltemették.

Irodalom:

Ujj János: „Tudassátok anyámmal!". Nyugati Jelen, 2001. október 6-7.

Jeltelen honvédsír a Szabadhely–Gyorok közötti közút mentén

Az út mellett 1944. szeptember 22. vagy 23-án a gyoroki magyar fiatalok temettek el egy ismeretlen magyar őrmestert. Az azonosító fémlap már nem volt a nyakában.

Irodalom:

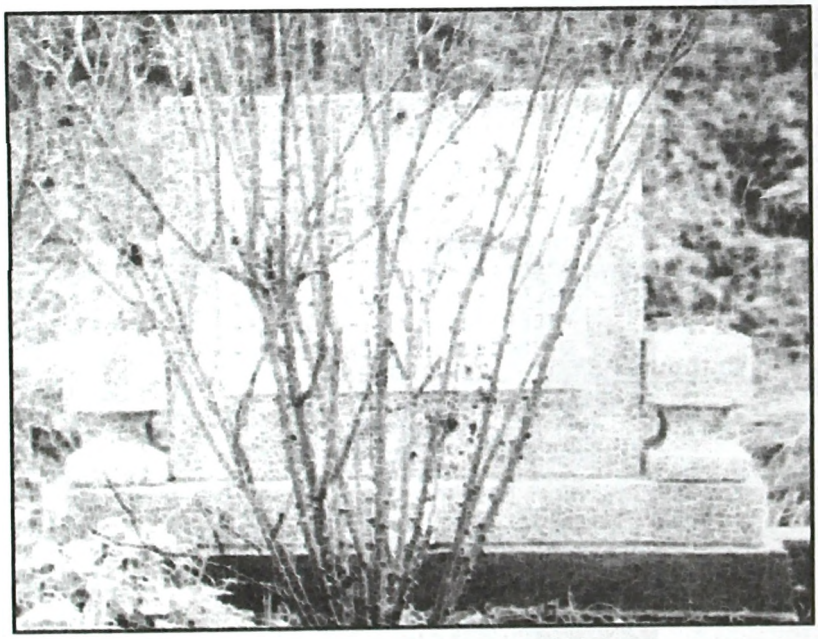
Ujj János: „Tudassátok anyámmal!". Nyugati Jelen, 2001. október 6-7.

Honvédsírok Lippán

Az emlékművet az 1944 őszén a hegyaljai harcokban megsebesült és a lippai kórházban elhunyt magyar honvédek sírján emelték. A névvel megjelölt négy honvéd egyike sem szerepel a magyar elesettek nyilvántartásában. A korábbi fémkeresztek helyére az RMDSZ helyi szervezete emeltette a kőből készült síremléket.

A betonból készült márványtáblás síremléke felirata:

ITT NYUGSZIK
1. EGY ISMERETLEN HONVÉD 1945
2. NÉMETH ISTVÁN honvéd 1945
3. APRÓ GYULA honvéd 1945
4. BOGÁCS LÁSZLÓ honvéd 1944
5. PINTÉR ANDRÁS honvéd 1945
BÉKE PORAIKRA!

Honvédsírok (?) Kladován

A Maros völgyében fekvő színtiszta román lakosságú Kladova falu temetőjében fenyőfák alatt katonasírok találhatók. Az ópálosi illetőségű Barabás József ny. pincemester által ismert szájhagyomány szerint a két sorban eltemetett katonák az 1944 szeptemberi harcokban estek el. A helyiek tudomása szerint a második sorban található sírokban magyar honvédek nyugszanak. A nemrég készített vaskereszteken mindössze két román név olvasható, a többin a név helyét feketére festették, talán éppen azért, hogy ne legyenek olvashatók a magyar nevek. A már többször említett Béke poraikra c. kiadványban Kladova helynév nem szerepel, a szerint ott nem temettek el magyar honvédeket. A falu görög keleti papja 1990 után felújította a sírokat, eléjük márvány emlékművet emelt, azon a falu második világháborús áldozatainak neve olvasható, de nem tüntette fel a hegyaljai harcokban elesettek nevét.

Emlékmű Máriaradnán

A márványlappal ellátott betonemlékmű felirata:

ITT NYUGSZIK
ZÁHONY MIKLÓS honvéd
Boldog – Pest m.
1920–1944
KUN ISTVÁN honvéd
Budapest
1921–1944
DUNAI GYÖRGY honvéd
Szolnok
1921–1944
és több ismeretlen bajtársuk
BÉKE PORAIKRA!

Az 1944. szeptemberi hrcokban megsebesült és fogságba esett magyar honvédek egy részét a máriaradnai kórházba szállították. Az ott elhunytak közül tizenhármat a helyi temetőben hantoltak el. 1999-ben, egy kripta építésekor a felszínre kerültek a honvédek földi maradványai. A helyi magyarság tiltakozására a kripta építője újratemettette a csontokat, míg a sír fölé az RMDSZ lippai szervezete készíttetett emlékművet, a márványlapon a három ismert katona nevével.

A három ismert katona nyilvántartási adatai:

ZÁHONY MIKLÓS – szül. 1921, Boldog – megh. 1944. szept. 26. Újradna.

KUN ISTVÁN – szül. Budapesten – megh. 1944. szept. 28. Újradna.

DUNAI GYÖRGY hadnagy – szül. 1912, Szolnok – megh. 1944. okt. 2. Radna.

Záhony Miklós és Kun István rangja nincs feltüntetve a nyilvántartásban. A többi elhantolt kiléte részben ismeretlen.

Sírok jegyzéke

1

14 ismeretlen honvéd, 226

A,Á

Acsay Rozália, 83
Alaszu Pál, 15
Amigó Sándor, 112
Angel István, 17
Apró Gyula, 229

B

Balla Károly, 119
Barabás Béla, 19
Bárányi Péter, 103
Bárdóczi Sándor, 192
Bera Zoltán, 83, 84, 85
Bereczki Gábor Kálmán, 220
Béres Jenő, 192
Berki József, 20
Blédy József, 98
Blédy Lajos, 98
Bocsa Béla, 191
Bocsa István, 191
Bogács László, 229
Bognár Gergely, 83
Boros Béni, zelenai, 21
Boros Vida, 22
Böszörményi Zoltán, 89
Brosovszky László, 90
Buchwald József, 22
Budits Ádám, 83
Buja Sándor, 83
Burdea Dimitrie, 137

C

Calvasina Károly, 83
Chirilovici Nicolae, 91
Chorin Áron, 110
Coprean Valeriu, 102
Czédly Károly, 83
Czigler Antal, 24
Czilling Antal, 83

Cs

Csányi Mátyás, 113
Császár Márton, 219
Csécsi Nagy Imre, 76
Csép Gergely, 77
Cserépy Árpád, 135
Csernyei Antal, 145

D

Dénes Béla, 82
Dísz Péetr, 78
Doliszky Ferenc, 151
dr. Kuszálik Jánosné dr. Molnár Piroska, 84
Dr. Széll Aladár, 138
Dunai György, 231

E,É

egy ismeretlen magyar honvéd - Gyorok, 228
egy ismeretlen magyar őrmester az út mentén, 228
Ehek Elek Árpád, 143
Enfreffy Magdolna, 83
Érchegyi István, 219
Erdős György, 92
Esencsis Tibor, 219

F

Fábián Gábor, 25
Fábián György, 83
Farkas Ágoston, 92
Farmati Zoltán, 27

Fekete Lajos, 141
Ferencz Imre, 192
Ficzay Dénes, 93
Fischer Erzsébet, 113
Frint Lajos, 80
Frint Sándor, 81

G

Gábor Béla, 145
Gaith Franz, 98
Gnandt János, 83

H

Hajós Imre, 28
Haszlinger Ferenc, 83
Hendl János, 29
Herdi Miklós, 99
Hetli József, 225
Hoffmann, Ernest, 146
Holló Pál, 192
Horváth Zsigmond, 144
Hönig Frigyes, 30
Husztik Katalin, 83
Hügel Johann, 99

I,Í

Id. Andrényi Károly, 16
Id. Czédly Károly, 23
ifj. Andrényi Károly, 17
Ifj. Nesnera Aladár, 48
Institoris János, mosóczi, 31
Institoris Kálmán, mosóczi, 32
ismeretlen honvéd, Lippa, 229
Issekutz László, 33

K

Kabdebó János, 34
Kara Győző, 35
Karácsony József, 219
Károly Sándor, 36
Kenyeres (Gutbrod) Pál, 37
két ismeretlen magyar honvéd, 194
Kilin Sándor, 84
Kintzig János, 38
Koncz Elek, 142
Kothai Tibor, 84
Kotnyek István, 219
Kovách Géza, 39
Kovács Mihály, 84
Krispin József, 40
Kristyóri család, 41
Kristyóri Sándor, 42, 141
Kubinszki József, 220
Kun Antal, 211
Kun István, 231

L

Lakatos Ferenc Ottó, 74
Lakatos Ottó, 74
Láng István, 84
Lbinger Viktor, 104
Lőcs Rezső, 42

M

Mádi Sándor, 43
Manea Aurel, 139
Maresch Béla, 44
Mayer Ker. János, 99
Messer Sándor, 114
Mezey Tibor, 75
Mezey Zsigmond, 45
Mile Antal, 217
Minoriták, 72
Molnár Károly, 78

N

Nagy István, 210
Návrádi Ágoston, 84

Németh István, 229
Nesnera Aladár, pusztaszenttamási, 48
Neuman Alfréd br., 115
Neumann Dániel br., 115
Notre Dame apácák síremléke, 76

O,Ó

Odermatt, Max, 146
Orth Josef, 100

P

Pálfi Sándorné, 84
Papp Jenő, 84
Papp Jenőné, 84
Papp Zoltán, 195
Parecz Béla, 48
Parecz István, 49
Pataky Sándor, 94
Pazsitny Bonaventura, 74
Pecsovszky József, 49
Phillipovszky Tamás, 105
Pintér András, 229
Pocsik Imre, 190
Podjebrád István, 146
Porcia Lajos gróf, 50
Prokopecz Emil, 51

R

Reinhart Gyula, 52
Rosenberg Sándor, 111
Rozsnyay Mátyás, 53

S

Scherhag Ernő, 84
Schön István, 113
Schulter Anton, 101
Serestély Béla, 54
Siegmeth Gregor, 101
Simay István, 55
Simon Berta, 84
Simon István, 219
Singer Franz, 100
Skultéty László, 106
Sonnenschein Éliás, 112
Soós István, 107
Stauber József, 116
Stéger Sándor, 75
Seigerwald Alajos, 57
Steinhardt Jakab, 111
Steinhübel Lajos, 96
Steinhübel Magda, 95
Steinhübel Zoltán, 84
Straub Josef, 102

Sz

Szabadka István, 219
Szabadkai János, 219
Szabó Lőrinc, 219
Szántay Lajos, 58
Szegény iskolanővérek (Schulschwester), 103
Széll Lajos, 60
Szelle Károly, 59
Szente László, 84
Szilvay Julianna, 96
Szimon Béla, 219
Szőllősi István, 61

T

Tabajdi Károly, 62
Takács János, 219
Takácsy Sándor dr., 63
Tarnóczy Lajos, 79
Tersényi Gizella, 81
Tiszti (Reiner) Lajos, 64
Tóth Ferenc, 192
Tősér Sándor, 146

U,Ú

Ujj Jenő, 65

Ü,Ű

Ürmösi Jenő, 85

V

Váczy György, 66
Varjassy Árpád, 67
Vass Borbála, 85
Verbos Ádám, 68
Víg László, 211
Vitay Gyula, 219
Vitroel Emil, 117
Vörös László, 192

W

Walkawiak, Kasimir, 146
Wieser Tibor, 69
Wittye Johann, 102

Z

Záhony Miklós, 231
Zala Béla, 118
Zárai Jenő, 85
Zárai Ödön, 85
Záray Jenő, 70

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
Nr.
A. D. XENOPOL ARAD

Tartalomjegyzék

ARADI TEMETŐKALAUZ **5**

AZ ARADI TEMETŐK **8**

FELSŐTEMETŐ (ETERNITATEA) **13**

RÓMAI KATOLIKUS PAPOK, APÁCÁK 72
REFORMÁTUS TISZTELETESEK 76
EVANGÉLIKUS TISZTELETESEK 80
PEDAGÓGUSOK 82

ALSÓTEMETŐ **87**

AZ ÚJARADI RÓMAI KATOLIKUS TEMETŐ **97**

LELKÉSZSÍROK 97
LELKÉSZSÍROK 98
VILÁGI SZEMÉLYEK 103

MOSÓCZI TELEPI RÉGI ZSIDÓTEMETŐ **109**

A FŐRABBIK SÍREMLÉKEI 110
VILÁGIAK 112

MOSÓCZI TELEPI ÚJ ZSIDÓTEMETŐ **119**

ELSŐ VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰVEK **122**

ARAD 130
FELSŐTEMETŐ 135
ALSÓTEMETŐ 145
ARAD MEGYÉBEN 148

MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS MAGYAR EMLÉKMŰVEK ÉS SÍROK **164**

ARAD 181
ARAD MEGYE 203

SÍROK JEGYZÉKE **232**

TARTALOMJEGYZÉK **236**

ISBN 973-87566-8-5